نړیوال خصوصي حقوق

(د بهرنیانو حقوق او وجایب)

لیکوال

عبدالوهاب

کال : ۱۳۹۳

Ketabton.com
www.ketabton.com په انترنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنيانو حقوق او وجايب

ليکوال : عبدالوهاب
د چاپ شمير: ۱۰۰۰ ټوکه
خپروونکي : علمي خپرندويه ټولنه / ګرديز
کمپوز : په خپله ليکوال
ډيزاين : سيدرحيم کوچي
چاپ کال ۱۳۹۳

د چاپ ټول حقوق له خپرندويه ټولني سره خوندي دی

د ترلاسه کيدو ځايونه

علمي کتاب پلورنځی

پکتيا ، د ګرديز ښار، غزني لين، د عبدالحميد ګرديزي مارکيټ ، افغانستان
اړيکشميرې : ۰۷۷۲۹۳۶۳۴۱-۰۷۷۲۲۸۸۱۹۰
برېښناليک : ilmiketabtoon@yahoo.com

پکتيا: اوښتون خپرنديه او کلـــــــتوري ټولنـــــــــه دی

خوست: رحيمي کـــــــــتاب پلـــــــــــــــورنځي

جلال اباد : مـــــومند کـــــــتاب پلــــــــــــورنځي

جلال اباد: ګـــــودر کـــــتاب پلـــــــــورنځي

کابل: خـــــــيبر کـــــــتاب پلــــــــــــورنځي

کابل: مســـــــتقبل کـــــتاب پـــــــــــــلورنځي

کندهار: صـــــــداقت کـــــتاب پلـــــــــــــورنځي

هلمند: سيدجـــــــمال الدين کـــــــتاب پلـــــــــورنځي

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

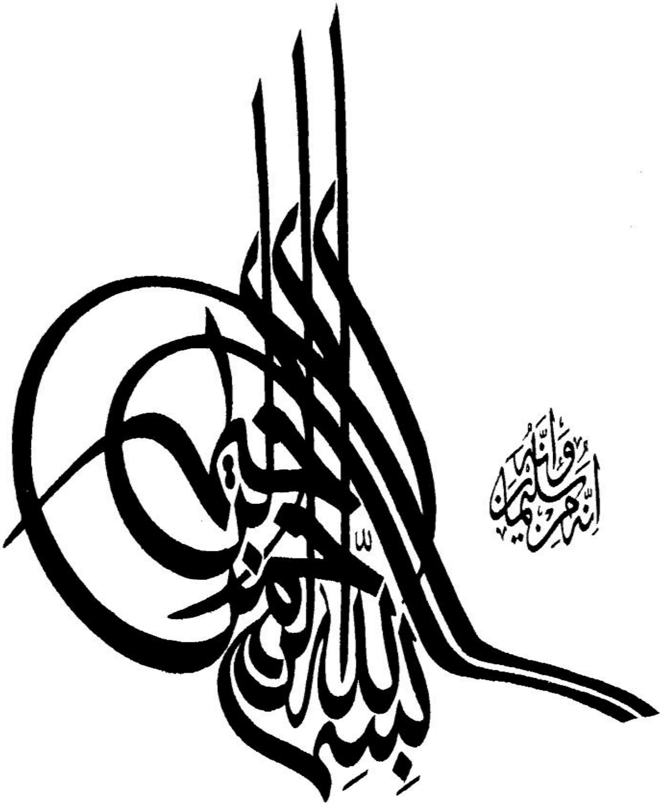

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرندویه ټولنې یاداښت

علمي خپروندویه ټولنه هلې ځلې کوي ترڅو هغه علمي اثار چې د چاپ څخه پاتې دي په لوړ کیفیت سره چاپ کړي چې په همدې لړ کې داځل د محترم استاد عبدالوهاب نوی علمي اثر چې د (بهرنیانو حقوق) تر عنوان لاندې یې په خپله مورنۍ ژبه پښتو باندې لیکلی دی چاپ کړ، نوموړی کتاب(دبهرنیانو حقوق) چې موضوعات یې د افغانستان په بیلا بیلو پوهنتونو کې د حقوقو او سیاسي علومو په پوهنځیو کې تدریس کیږي تر دې مهاله په پښتو ژبه ندی چاپ شوی او د لومړي ځل لپاره د ښاغلي استاد عبدالوهاب د هڅو په پایله کې د درنو استادانو، محصلینو او نورو لوستونکو خدمت ته وړاندې شو.

په همدې ډول علمي خپرندویه ټولنه تل هڅې کوي چې د ښاغلي وهاب صیب د کتاب په څیر نورو ارزښتناک کتابونه چاپ کړي او د درنو لوستونکو د مطالعې تنده پرې ماته کړي. په پای کې علمي خپرندویه ټولنه ښاغلي لیکوال ته د نوموړي اثر مبارکي وایي او په راتلونکي کې ورته د نورو علمي اثارو په لیکلو او ژباړلو کې د لوی رب له دربار څخه د توفیق غوښتنه کوي.

قاری محمد نسیم سعادت

د علمي خپروندوی ټولني مشر

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

لکه څه ډول چې پوهیږو اوسنی عصر یا نننۍ نړۍ د روابطو، اړیکو او همدارنګه د تګ راتګ نړۍ ده یعنی په اوسني وخت کې بشر د خپل متبوع هیواد په قلمرو کې منحصر او محصور نه دی بلکې د انسانانو تر منځ روابط او اړیکې د ښار او هیواد د څلور دیوالیو د محدودې څخه وتلي او په نړیواله کچه یې پراختیا پیداکړیده. نن ورځ په میلیونونو کارکوونکي د خپلو متبوع هیوادونو پرته په نورو بهرنیو هیوادونو کې په مختلفو کارونو بوخت او مشغول دي، په لسګونو زره خلک د محصل، محقق او استاد په نوم د بهرنیو هیوادونو په پوهنتونونو کې په مختلفو برخو کې مصروف دي، په زرګونو سوداګر دخپل متبوع هیواد د سرحدونو څخه دباندې په بهرنیو هیوادونو کې دخپلو سوداګریزو مالونو د خرڅولو او اخیستلو لپاره هڅه او کوشش کوي او په میلیونونو پناه وړونکي او کډوال د نړۍ په مختلفو هیوادونو کې ژوند کوي، چې د مختلفو قوانینو، فرهنګونو، مادي او معنوي ارزښتونو سره مخامخ کیږي. خلاصه دا چې هره لحظه په لسګونو زره انسانان د غیر قابل اجتناب ضرورتونو په اساس د خپلو متبوع هیوادونو د پولو او سراحداتو څخه بهر او د نورو هیوادونو سرحداتو او خاورو ته داخلیږي او د یوه ټاکلي وخت لپاره هلته ژوند او استوګنه کوي، چې نوموړي افراد باید د ځینو حقوقو څخه برخمن او د ځینو وجایبو متحمل شي، یعنی د خپل ځان په مورد باید د قوانینو له حیثه یو واضح او غیر مبهم وضعیت ولري. او که بهرنیان د عمومي او خصوصي حقوقو له حیثه محدودیتونه ولري باید مشخص او واضح شي. په همدې ترتیب سره که بهرنیان په ځینو مواردو کې د زیاتو خصوصي حقوقو څخه برخمن وي هغه هم باید مشخص شي. نو پدې اساس نن ورځ د پخوانیو دورو برعکس، چې بهرنیان په محل اقامت یا میزبان هیواد کې د حداقل حقوقو څخه برخمن نه وو، بهرنیان د ژوند په مختلفو اقتصادي او ټولنیزو برخو او په ځانګړي ډول دخصوصي حقوقو او قسماً د یو سلسله عمومي حقوقو څخه هم برخمن دي، چې د یو لړ حقوقو څخه د بهرنیانو برخمن کیدل له یوه هیواده تر بل هیواد پورې توپیر لري، خو عمدتاً په هیوادونو کې د خصوصي حقوقو څخه برخمن کیدل په متقابله

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني، سیاسي او عملي رويې (چلند) او ځينې وختونه په دوه اړخيزو او څو اړخيزو تړونونو پورې تړاو لري. په همدې ترتيب سره بهرنيان نن ورځ په محل اقامت هيواد کې د يوسلسله هغه حقوقو څخه برخمن دي، چې د بشر د ژوندانه لپاره اړين او لازمي دي لکه د ژوند حق، د آزادی حق، د مذهبي مراسمو د اجراکولو حق، د تحصيل حق، د ورود حق، د عبور حق، د اقامت حق، د خروج حق، د غير منقولو اموالو پرته د مال او ملکيت د لرلو او مصونيت حق، د مسکن د مصونيت حق او داسې نور...

اساساً د بهرنيانو نوموړي بشري حقوق په مهمو نړيوالو اسنادو کې لکه د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، د بشر حقوقو نړيواله اسلامي اعلاميه، د مدني او سياسي حقوقو نړيوال ميثاق، د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند کنوانسيون او د بهرنيانو په مورد د ملګرو ملتونو په اعلاميه کې هم په پراخه پيمانه سره منعکس او تضمين شويدي، همدارنګه د بهرنيانو نوموړي حقوق د افغانستان د مدونو حقوقو دورې له پيل (۱۳۰۱کال) راپديخوا د افغانستان په مختلفو قوانينو کې هم منعکس شويدي، چې پدې اثر کې د بهرنيانو حقوق او وجايب د هيواد د نافذه قوانينو او نړيوالو معتبرو اسنادو له نظره د مطالعې او بررسی لاندې نيسو.

بناً په نړيواله کچه د موضوع اهميت او په ملي ژبو او بالخصوص په پښتو ژبه کې پدې مورد د معلوماتو عدم مجوديت دې ته وهڅولم، چې پدې هکله مطالعه او تحقيق پيل کړم تر څو له يوه پلوه بهرني اتباع د محل اقامت هيواد نافذه قوانينو او مقرراتو له لارې د بهرنيانو لپاره په رسميت پيژندل شويو حقوقو څخه خبر او معلومات ترلاسه کړي او له بله پلوه نور خلک او په ځانګړي ډول د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی محصلين، چې په راتلونکي کې د قانون او عدالت مجريان دي د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو څخه، چې د افغانستان په مختلفو قوانينو او نړيوالو معتبرو اسنادو کې يې انعکاس موندلی لازم معلومات ترلاسه کړي.

بناپردې پدې ليکنه کې پر داخلي او خارجي منابعوسربيره د امکان تر حده د ټولو هغه قوانينو او مقرراتو څخه هم استفاده شويده، چې د بهرنيانو په حقوقو او وجايبو پورې د اړوندو احکامو لرونکي دي. په همدې ترتيب سره د هغه نړيوالو اسنادو څخه هم استفاده شويده، چې د بهرنيو اتباعو دحقوقو او انساني کرامت د ساتنې

www.ketabton.com په انترنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره د نړيوالې ټولنې له لورې تدوين او تدوين شويدي، چې دا سناد عمدتاً د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې، د بشر حقوقو نړيوالې اسلامي اعلاميې، د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق، د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند کنوانسيون او د بهرنيانو په مورد د ملګرو ملتونو اعلاميې ته شامليږي.

او په اخر کې د شيخ زايد پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی د ټولو استادانو او په ځانګړي ډول د پوهنيار محمد شفيق مندوزي څخه زياته مننه کوم، چې د دې ليکنې په ليکلو کې راسره زياته همکاري او علمي لارښوونې کړيدي د خدای(ج) له درباره ورته د اوږد ژوند او په کارونو کې د برياليتوب غوښتنه کوم.

په درنښت

عبدالوهاب

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

د محترم عبدالوهاب د "د بهرنیانو حقوق او وجایب" تر عنوان لاندې علمي او څېړنیزه لیکنه، مې په غوراو دقت له سر څخه تر پایه ولوستله، زما له نظره نوموړي لیکنه چې د نړیوالو خصوصي حقوقو د ډېرې مهمې موضوع په رابطه لیکل شویده، یوه عمده ښیګڼه یې دا ده چې د دې اثر په لیکلو کې د نویو او لومړئ لاس داخلي او خارجي سرچینو څخه استفاده شویده، او هم د افغانستان د قوانینو موقف د هرې موضوع په رابطه پکې روښانه شویدی.

نوموړي اثر په شکلي بڼه په دوه فصلونو کې ترتیب شویدي چې په لومړی فصل کې د بهرنیانو عمومي پیژندګلوي، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر، د بهرنیانو ډولونه، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو مباني او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع په پنځو مبحثونو کې او په دوهم فصل کې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوقو او وجایب د عمومي او خصوصي حقوقو په ساحه کې او همدارنګه د بهرنیانو د اقامت، عبور او خروج حقوق او د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق په ترتیب سره په څلورو مبحثونو کې لیکل شویدي.

نوموړی لیکنه چې په روانه او ساده پښتو ژبه لیکل شوي، د پښتو ژبې لیک دود هم پکې په ښه ډول رعایت شویدی او د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو پورې د اړوندو مسایلو او موضوعاتو اړخونه په واضع او مفصل ډول څېړل شویدي، چې د موضوع په رابطه پکې ټول اړین او ګټور معلومات پکې راټول شویدي.

پخپل نوبت سره په پښتو ژبه د دا ډول مغتنم اثر لیکل یوه لویه لاسته راوړنه بولم او د افغانستان د ټولو پوهنتونو د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځیو د محصلینو او په عموم کې د کتاب او مطالعې مینه والو ته د د ې اثر د مطالعې توصیه کوم. او لیکونکي ته یې د ژوند په ټولو چارو کې د بریالیتوب او کامیابی غوښتنه کوم.

په درنښت

پوهنمل محمدالله مندوزی

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیخ زاید پوهنتون د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی ریس

تقریظ

انسان د انسانیت له مخې اړ دی چې انساني ارزښتونه وپیژني، ویې پالي او د هغوی درناوی وکړي، هر څومره چې د انسان په ژوند کې د انساني ژوند د اړتیاوو او غوښتنو د رفع کولو په موخه علمي او انساني مبارزه او هڅې شتون ولري نو په همغه اندازه سره انساني لوړ ارزښتونه او معیارونه هم خوندي کیږي. هر انسان په ټولنه کې د یو لړ حقوق تر څنګ د یو لړ وجایبو سره نږی ته سترګې غړوي، هغوی چې په ټولنه کې د خپلو حقوقو ترڅنګ خپل وجایب درک کړي نو له شک پرته چې ځان هره شیبه او هره لحظ د ټولنې پر وړاندې مسوول بولي، د ۲۱ پیړۍ انسان د نړیوال کلي اوسیدونکی دی، د یو کلیوال په عنوان اړ دی چې د کلیوالو له حقوقو او وجایبو ځان خبر کړي، هر څومره چې د انسان پوهه په دې اړه ژوره وي نو په همغه اندازه په دې کلي کې د ټولو انسانانو حقوق خوندي او وجایبو ته ژمن وي . محترم ورور عبدالوهاب یو له هغې ځوانانو له ډلې څخه دی چې په خپل کم عمر کې یې په خپل مسلک کې د عمر په نسبت زیات مزل کړی، د حقوقو د بخش یوه مهمه او ژوره برخه یې څیړلې، ډېر ښکلې اود مسلک اړوند مواد یې په ډېر ښکلي شکل نه یوازې دا چې راټول کړي بلکې په ډېره خوږه او روانه ژبه یې بیان کړي دي. د لیکونکي دا مهمه علمي او مسلکي ټولګه نه یوازې دا چې دده د علمي پانګې په پیاوړتیا کې مهمه ثابته شوي بلکې ددې مسلک د پلټوونکو او لټوونکو په لار کې هدف ته د رسیدو له پاره ښه موکه په لاس ورکوي، هغه څه چې د حقوقو پوهنځي د یو زده کړیال له پاره ډېر اړین دي، لیکونکي په ډېر ښکلي انداز په دې علمي ټولګه کې راټول کړي، هغه څه چې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان يې د ډېرو کتابونو د مطالعې څخه په لاس راوړلی شي د ليکونکي همدا يوه ټولګه يې انسان ته په ګوتو ورکوي، دا چې نړۍ د نړيوالتوب اصل ته په پام سره په يو کلي او کور بدله شوي نو همدې ټکي ته په پام سره په دې کلي کې اوسېدل دده ايجاب کوي چې يو د بل په حقوقو او د حقوقو پر وړاندې يو د بل په وجايبو ځانونه خبر کړو، محترم عبدالوهاب، د وخت د غوښتني سره سم دا موضوع په ډېر ښکلي شکل شربلي او بالاخره يې په ډېره روانه ژبه د حقوقو د مسلک د مينوالو له پاره وړاندې کړي، هغه څه چې په دې ټولګه کې ډېر مهم دي هغه دا دي چې ډېر لوی او مهم مسايل يې په ډېر لنډ او ښکلي شکل سره بيان کړي او راټول کړي دي، ډېر ژور مسايل يې په ډېرو لنډو او پر معنی الفاظو کې ښکاره کړي.
زه نه يوازې دا چې د ګران عبدالوهاب دا علمي هڅه او کړنه ستايم بلکې په دې عرصه کې ورته د لا زياتو برياوو غوښتونکی يم، کران ورور عبدالوهاب که د خپل مسلک سره خپله مينه همداسې جاري وساتي نو له شک پرته چې په ډېره کمه موده کې به د خپل مسلک په يو ځليدونکي ستوري بدل شي. هيله مې داده چې زمونږ ځوان نسل د ليکونکي په لار قدم کيږدي او دداسې علمي پنځونو په مټ د خپلې کړيدلي، ځوريدلي ، جنګ او جګړې وهلي ټولنې له پاره د خدمت مصدر وګرځي.

په ټوله علمي او هيوادنۍ مينه

استاد ميرولي جان لکنوال

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

محترم عبدالوهاب، چې خپله علمي او څېړنیزه لیکنه یې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تر عنوان لاندې لیکلې، نوموړې لیکنه مې له سر څخه تر پایه مطالعه کړه او د نوموړې لیکنې په مورد خپل نظر په لاندې ډول څرگندوم:

نوموړی علمي لیکنه د مطالبو په لړلیک، د پیل خبرو او مقدمې سربیره په دوه فصلونو کې ترتیب او لیکل شویده، چې په لومړي فصل کې د بهرنیانو عمومي پیژندګلوي، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر، د بهرنیانو ډولونه، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو مباني او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع او په دوهم فصل کې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب د عامه حقوقو او خصوصي حقوقو په ساحو کې او پدې سربیره د بهرنیانو د اقامت، عبور او خروج حقوق او همدارنګه په افغانستان کې د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب په مفصل ډول سره څېړل شویدي او په پای کې د یوې پایلې او نتیجه ګیری په شکل سره اختتام مومي.

نوموړی لیکنه چې په روانه پښتو ژبه لیکل شوې او د پښتو ژبې لیک دود پهم پکې په ښه ډول رعایت شوی، پر معتبرو داخلي او بهرنیو منابعو سربیره د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد د هیواد نافذه قوانینو او مقرراتو او نړیوالو قواعدو او کنوانسیونونو څخه هم استفاده شوې.

د یادولو وړ ده، چې د دا ډول اثر تحقیق او لیکل په عملي او اکاډمیکه ساحه او خاصتاً د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی د محصلینو لپاره ګټور او هغوی ته د نوموړی اثر د مطالعې توصیه کوم پردې او د هغې لیکوونکي ته د خدای(ج) له دربار څخه د لازیاتو بریالیتوبونو غوښتنه کوم.

په احترام

پوهنیار محمد شفیق مندوزی

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شيخ زايد پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی استاد

لړليک

موضوع صفحه

لومړی فصل..25
كليات 25
لومړی مبحث...25
د بهرني تعريف او عمومي پيژندګلوي...25
۱- لغوي تعريف 25
۲- اصطلاحي تعريف..25
۳- حقوقي وضعيت (حقوق او وجايب)..27
دوهم مبحث 30
د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير.....................................30
لومړی پراګراف 30
په نړۍ كې د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو تاريخي سير 30
لومړی جز - په ابتدائې ټولنو كې د بهرنيانو حقوق او وجايب...............30
الف - په پخواني يونان كې د بهرنيانو حقوق او وجايب........................31
ب - په پخواني روم كې د بهرنيانو حقوق او وجايب............................32
دوهم جز - په منځنيو پيړيو كې د بهرنيانو حقوق او وجايب 33
دريم جز - په اوسني عصر كې د بهرنيانو حقوق او وجايب 35

www.ketabton.com په انټرنيټ كې د پښتو ژبې انلاين كتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

موضوع صفحه

دوهم پراګراف 36

په افغانستان کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر 36

لومړی جز - د امان الله خان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 36

دوهم جز - د نادرخان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 38

دریم جز - د ظاهر شاه د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 39

څلورم جز - د داؤد خان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 41

پنځم جز - د دیموکراتیک ګوند د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او
وجایب 42

شپږم جز - د مجاهدینو د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 44

اووم جز - د طالبانو د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب 44

دریم مبحث 45

د بهرنیانو ډولونه 45

لومړی پراګراف - د معاصرو حقوقو له نظره د بهرنیانو ډولونه 45

لومړی جز - عادي بهرنیان 46

الف - مقیم بهرنیان 46

۱- دایمي اقامت 47

۲- موقتي اقامت 47

دوهم جز - کډوال (مهاجر) 47

مهاجرت ډولونه 48

www.ketabton.com په انترنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف - فردي مهاجرت 48

لړلیک

موضوع صفحه

ب - تولیز مهاجرت 48

ج - اجباري مهاجرت 49

د- اختیاري مهاجرت.. 49

ه - قانوني مهاجرت 49

دریم جز – پناه اخیستونکی 51

څلورم جز - توریستان.. 54

پنځم جز - محصلین.. 55

شپږم جز - سوداګر 55

اووم جز - ژورنالیستان ، عکاسان او نور افراد ، چې په مختلفو مطبوعاتي او نشراتي فعالیتونو کې کار ترسره کوي.. 55

اتم جز – کارکوونکي.. 56

نهم جز - فراري مجرمین.. 56

لسم جز - د تسهیلاتو غوښتونکي 57

یولسم جز - آواره ګان.. 57

الف - جنګي آواره.. 58

ب- د طبیعي حوادثو او مصیبتونو آواره.. 58

دولسم جز- مامور 59

الف – غیر سیاسي مامور 59

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- سياسي مامور 59
دوهم پراګراف 60
د اسلام له نظره د بهرنيانو ډولونه 60

لړليک

موضوع صفحه

لومړی جز - اهل کتاب يا اهل ذمه 60
ايا د ذمه تړون يواځې د اهل ذمه سره منعقد کېږي او که د هغې څخه پرته د نورو سره هم منعقد کيږي؟ 61
دوهم جز - مستامن 62
دريم جز - غير اهل کتاب 62
څلورم مبحث 64
د بهرنيانو د حقوقو مباني او اساس 64
لومړی پراګراف..65
داخلي قوانين (د خود الزاميت مبنا)...65
دوهم پراګراف..66
د متقابل التزام اساس (متقابل روش يا د دولتونو ترمنځ د بهرنيانو په نسبت متقابله رويه) 66
۱ – د حق د منشا په لحاظ متقابل روش 68
۲ – د يو حق د وجود شرط ، متقابل روش...68
لومړی جز- متقابل سياسي روش...69
۱ – د دوه اړخيزه معاهدو په انعقاد سره متقابل سياسي روش 69
۲- په نړيوالو او منطقوي اتحاديو پورې په الحاق سره متقابل سياسي روش 69
دوهم جز- متقابل قانوني روش...70

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز – متقابل عملي روش 72
څلورم جز- متقابل مساعد روش 73
دریم پراګراف- په نړیوالو تړونونو کې د غړیتوب په اساس د التزام مبنا 74
لړلیک

موضوع صفحه

الف- فلسفي او اخلاقي نظریه 76
ب - سیاسي نظریه 77
دریم مبحث... 79
د بهرنیانو د حقوقو او وجايبو منابع.. 79
لومړی پراګراف 79
د بهرنیانو د حقوقو او وجايبو داخلي منابع 79
دوهم پراګراف 80
د بهرنیانو د حقوقو او وجايبو نړیوالې منابع.. 80
لومړی جز - د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه... 81
دوهم جز - د هغه اشخاصو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت نلري د
ملکرو ملتونو د عمومي اسامبلې د ۱۹۸۵ کال اعلامیه 82
دریم جز – د پناه وړونکو د وضعیت په مورد د ۱۹۵۱کال کنوانسیون 83
دوهم فصل 84
په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجايب 84
لومړی مبحث... 84
د عامه حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوقو او وجايب 84
لومړی پراګراف 85

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب.................................85
لومړی جز- د افغاني اتباعو انحصاري اساسي حقوق...85
۱- د جمهوري ریاست د مقام لپاره د نوماندۍ حق...86

لړلیک

موضوع صفحه

۲- د جمهوري ریاست د معاونیت حق..86
۳- د وزیر کیدو حق...86
۴ – د سترې محکمې په عالي شورا کې غړیتوب او د قاضي په حیث د دندې د اجرا کولو حق...87
۵- د ملي شورا د غړیتوب حق...88
۶- د لوی څارنوال او څارنوال کیدو حق..89
۷- د مدافع وکالت حق...89
۸- د رایې ورکولو(انتخابولو) حق..90
۹- د اعتصابونو او مظاهرو حق..91
۱۰- د سیاسي ګوندونو د تاسیس حق...91
دوهم جز – هغه اساسي حقوق چې بهرنیان ورڅخه برخمن دي.........................92
۱- د ژوند حق...92
۲- د آزادی او انساني کرامت حق...95
۳- د مذهبي مراسمو د اجرا کولو حق..97
۴- د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت حق...98
۵- په مال باندې د تعرض څخه د مصؤنیت حق...99

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- په اوسیدنځای(مسکن) باندې د تعرض څخه مصونیت................................ 101
دوهم پراګراف 103
د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب 103
لومړی جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق.................................... 103
۱- د برئ الذمه پیژندلو حق 103

لړلیک

موضوع صفحه

۲- د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ حق 104
۳- د شکنجې او انساني کرامت خلاف جزا د تاکنې د منع حق.......................... 106
۴- د مدافع وکیل د لرلو حق... 106
۵- د محکمې په جریان کې د ژباړن د لرلو حق.. 107
۶- قضا ته د مراجعې حق.. 108
دوهم جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب.................................. 111
دریم پراګراف... 112
د کار حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب.................................... 112
څلورم پراګراف.. 117
د مالي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب 117
دوهم مبحث 118
د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب 118
لومړی پراګراف 119
د عیني حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او د هغې محدودیتونه.................... 119
دوهم پراګراف.. 121

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فاميل حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب................................121
لومړی جز – د ازودواج عقد په مورد د بهرنيانو حقوق...................................121
الف - د ازدواج په متني قواعدو د تطبيق وړ قانون...122
ب – د ازدواج په شکلي شرايطو د پلي کيدو وړ قانون.....................................122
دوهم جز – د طلاق په مورد د بهرنيانو حقوق 123

لړليک

موضوع صفحه

دريم جز – د ازدواج عقد په مالي آثارو د پلي کيدو وړ قانون 124
څلورم جز – په قضائي تفريق د پلي کيدو وړ قانون...125
پنځم جز – د والدينو او والدانو ترمنځ په وجايبو باندې د تطبيق وړ قانون.........126
دريم پراګراف 126
د وجايبو حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب..................................126
لومړی جز – د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد د بهرنيانو حقوق..................127
الف – د طرفينو د اختياري اقامتګاه قانون...127
ب – د عقد د تکميل د محل قانون : 127
ج- د ارادې د انتخاب قانون: 128
د – د عقد د محل قانون:...129
دوهم جز – د حقوقي حوادثو څخه په ناشي وجايبو باندې د پلي کيدو وړ قانون 129
څلورم پراګراف...130
د تجارت حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب 130
پنځم پراګراف..132
د ميراث حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق 132

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث 132
د بهرنیانو د ورود ، عبور ، اقامت او اخراج حقوق او دهغې محدودیتونه........... 132
لومړی پراګراف 133
د بهرنیو اتباعو د ورود حق 133
لومړی جز – د بهرنیانو د قبول مطلقه آزادي 133

لړلیک

موضوع صفحه

دوهم جز- د بهرنیانو د قبول محدودیت.. 134
الف- پاسپورت او د هغې ډولونه.. 135
۱- سیاسي پاسپورت 136
۲- د خدمت پاسپورت 137
۳- تحصیلي پاسپورت... 138
۴- عادي پاسپورت 138
ب – ویزه او د هغې ډولونه.. 139
۱- ورودي ویزه.. 139
۲- د اقامت ویزه 142
۳- د ترانزیټ ویزه... 142
۴- دوه طرفه تیریدو (ډبل ترانزیت) ویزه.. 143
۵- د سیاحت ویزه 143
۶- د تګ او راتګ ویزه 144
۷- د زیاتو سفرونو(کثیر المسافرت) ویزه... 144
۸- د وتلو(خروجي) ویزه.. 144

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز – افغانستان ته د بهرنیو اتباعو د ورود حق استثنات 146
دوهم پراګراف...147
د بهرنیو اتباعو د اقامت حق 147
لومړی جز – موقت اقامت 147
دوهم جز – دایمي اقامت 149

لړلیک

موضوع صفحه

دریم پراګراف 150
د عبور حق...150
دریم پراګراف 151
د خروج حق...151
تبصره – اخراج 153
څلورم مبحث...157
په افغانستان کې د بهرنیو حکمی اشخاص حقوق او وجایب..............................157
لومړی پراګراف...158
د بهرنیو حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه...158
الف- د بهرنیو انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه.......................158
ب- د غیر انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه 160
دوهم پراګراف...161
د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب.......... 161
پایله...164
ماٸخذونه...167

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه

لکه څه ډول چې واضح ده د بهرنیانو حقوقي وضعیت یا حقوق او وجایب د نړیوالو خصوصي حقوقو د عمده او او اساسي مباحثو څخه ګڼل کیږي ، چې البته په نننی نړۍ کې د ارتباطي وسایلو، د مختلفو هیوادونو د اتباعو د تګ او راتګ، په فني او تخصصي برخو کې د بهرنیانو د کاري ځواک او تخصص څخه د استفادې پراختیا او د توریزم، مهاجرت او نړیوال تجارت زیاتیدل او همدارنګه د فرهنګي او علمي مبادلاتو توسعه او انکشاف د دې سبب شول، چې د نړۍ په زیاتره هیوادونو کې یو زیات شمیر بهرنیان په موقتي یا دایمي ډول د خپلو متبوع هیوادونو پرته په نورو هیوادونو کې ژوند وکړي، پرته له دې چې خپل اصلي تابعیت تغیر کړي او یا د هغې د تغیر کیدو قصد او اراده ولري. طبعاً چې په نورو هیوادونو کې د بهرنیانو اوسیدل د هغوی لپاره له ځان سره یو سلسله حقوق او وجایب لري، چې نوموړي حقوق او وجایب له یو هیواد څخه تر بل هیواد پورې توپیر لري، له همدې امله زیات شمیر هیوادونه په خپل قلمرو کې د مقیمو بهرنیانو لپاره د نړیوالو حقوقو یا داخلي حقوقو مطابق یو سلسله حقوقي تسهیلات رامنځته کوي. دا چې آیا په یو هیواد کې مقیم بهرنیان د نړیوالو حقوقو تابع دي او که د خپل متبوع یا محل اقامت(کوربه) دولت د حقوقو تابع دي؟ پدې مورد د نړیوالو خصوصي حقوقو زیات شمیرعالمانو بحثونه کړیدي، یو ډله علماء د بهرنیانو د حقوقو رعایت کول یو نړیوال نزاکت بولي او وائي، چې نړیوال نزاکت د دې غوښتنه کوي چې د یوه هیواد په قلمرو کې بهرنیانو ته د هغوی د متبوع هیوادونو د قوانینو مطابق یو سلسله حقوق ورکړل شي. په همدې ترتیب سره بله ډله علماء د بهرنیانو د حقوقو رعایت کول د نړیوال عدالت نتیجه بولي د دې طرز تفکر پلویان څرګندوي چې نړیوال عدالت د دې غوښتنه کوي، چې بهرني اتباع په یوه هیواد

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د یو سلسله ټاکلیو حقوقو څخه برخمن شي او د شخصي احوالو اړوند مسایلو کې د دوی د متبوع دولت قوانین رعایت شي او بلاخره بله ډله علماء هغه د دولتونو تر منځ د متقابل چلند او احترام پایله ګڼي.(۵۳ : ۱۲۵)

هغه څه چې پدې ځای کې د توجه وړ دي، دا دي چې په نړیوالو خصوصي حقوقو د بهرنیانو لپاره حد اقل حقوق مشخص شویدي او دولتونه هر وخت، چې خپل قلمرو ته د بهرنیانو د ورود او دخول موافقه وکړي او د هغوی لپاره ویزه صادره کړي، نو باید چې د هغوی لپاره حداقل حقوق هم په رسمیت وپیژني، چې د یوه انساني شخص په عنوان سره د بهرنیانو په حقوقو تیری او تجاوز د دولت د مسولیتونو باعث ګرځي، نو روښانه ده چې دولت د خپلو ټولنیزو او اقتصادي مصلحتونو په نظر کې نیولو سره هیواد ته د بهرنیانو ورود او دخول محدود او یا د بهرنیانو ورود او اقامت تشویق کړي او په هیواد کې د بهرنیانو د اقامت یا خارجي پانګونې د تشویق په منظور او د خارجي خدماتو څخه په استفادې سره د هغوی لپاره حداقل حقوق وپیژني .نو بنا پر پورته ذکر شویو ځرګندونو سره پدې لیکنه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب په دوو فصلونو کې، چې په لومړي فصل کې د بهرنیانو حقوق او وجایب په پنځو مبحثونو کې په ترتیب سره د بهرنیانو عمومي پیژندګلوي، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر، د بهرنیانو ډولونه، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو مبانی او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع او په دوهم فصل کې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوقو او وجایب او د هغې محدودیتونه په څلورو مبحثونو کې په ترتیب سره د عمومي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب، د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب، د بهرنیانو د ورود، عبور، اقامت او خروج حقوق او د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب د څیړنې او مطالعې لاندې نیسو.

د تحقیق ضرورت او هد ف

په اوسني عصر کې چې د نړیوالو ارتباطاتو او د اطلاعاتو د تبادلې عصر دی د بشري ټولنو په اړیکو باندې د ملي او نړیوالو حاکمو قواعدو په قلمرو کې د بشري ټولنې په حقوقي اړیکو باندې د پلي کیدونکو قواعدو د بررسی او نوي کتنې ضرورت زیات محسوسیږي. نن ورځ دا ممکنه نه ده، چې د بهرنیانو په نسبت بې اعتنا پاتې شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهغې لپاره د بشري ژوندانه په مختلفو اړخونو کې مقررات او قوانین تنظیم نکړو، ځکه میزبان هیوادونه کولای شي چې د هغوی د فکري توانمندیو او مادي پانګو څخه د خپل هیواد د رشد په مورد استفاده وکړي. لدې جهته پدې تحقیق کې هڅه او کوشش شویدی تر څو د بهرنیانو د حقوقي وضعیت مختلف اړخونه او حالات بیان شي چې د دې اثر عمده او اساسي هدفونه عبارت دي له :

- په هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو د مختلفو اړخونو او حالاتو مطالعه او بررسي، چې په هغې کې ټول هغه حقوق چې بهرنیان یې په افغانستان کې لري او څرنګه کولای شي چې د دغه حقوقو څخه استفاده وکړي.
- په هیواد کې د بهرنیانو د مکلفیتونو او وجایبو درک او پیژندنه، چې دهغې په موجب یو بهرنی په میزبان هیواد کې کوم ډول وجایب لري تر څو هغه رعایت کړي.
- د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی د محصلینو، مدافع وکیلانو او نورو اشخاصو لپاره د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد د زیاتو معلوماتو راټولول.
- په مورد نظر هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد د نړیوالو منل شویو اصولو په اساس د حقوقو او وجایبو د درک او پیژندلو لپاره د هغه هیوادوالو سره د مرستې لپاره، چې بهرنیو هیوادونو ته د سفر قصد او اراده لري.
- د نړیوالو خصوصي حقوقو مضمون لپاره د ممد درسي موادو د تهیه او جمع کولو لپاره، چې د بهرنیانو حقوق او وجایب یې یو د عمده مباحثو څخه دی.
- د هیواد د هغه نافذه قوانینو، احکامو او مقرراتو جمع بندي کول او پیداکول چې د بهرنیانو لپاره یې په افغانستان کې حقوق او وجایب په رسمیت پیژندلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد په نړیوالو اسنادو کې د احکامو او موادو پیداکول او مطالعه کول.
- د هیواد د نافذه قوانینو او پخوانیو قوانینو د نیمګړتیاوو او نواقصو څرګندول، چې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد یې لري.

لومړی فصل

کلیات

پدې فصل کې به د بهرنیانو په مورد بهرنیانو پیژندنه او تعریفات، د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر، د بهرنیانو ډولونه او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع په څلورو مبحثونو کې په لاندې ډول د مطالعې لاندې ونیسو:

لومړی مبحث

د بهرني تعریف او عمومي پیژندګلوي

۱- لغوي تعریف

بهرنی[1] یا خارجي په لغت کې د ناشنا (۵۲ : ۳۳۵) او په بل دولت پورې د مربوط شخص څخه عبارت دی (۶ : ۴۰۸)

۲- اصطلاحي تعریف

د بهرني په مورد بیلابیل تعریفونه شتون لري چې څو یې په لاندې ډول ذکر کوو:

د پرنسیپ له مخې بهرنی هغه چاته ویل کیږي چې په هغه هیواد کې چې پکې استوګنه ولري د هغې تابعیت ونلري (۵۷ : ۳۴) یعنی بهرنیان هغه وګړو ته وایې چې په یوه دولت کې اوسیږي او د هغې دولت تابعیت ونلري. همدارنګه د بهرني یا خارجي اصطلاح په هغه شخص باندې اطلاق کیږي، چې د محل اقامت دولت

[1] Alien - Foreigner

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

تابعیت ونلري که هغه د بل دولت د تابعیت د لرلو لـه املـه وي او یـا د هیڅ دولـت د تابعیـت د نـه لرلـو لـه املـه وي او هـم یـې د محـل اقامـت دولـت پـه نسـبت سیاسـي ، حقوقي او فرهنګي تړاو او رابطه نه وي برقراره شوي (۵۵ : ۱۳).

او یـا د بهرنـي یـا خـارجي اصـطلاح د تبعـه یـا داخلـي پـه مقابـل کـې استعمالیږي او نومـوړي اصـطلاح پـه هغـه خلکـو بانـدې اطـلاق کیـږي، چـې د محـل اقامـت دولـت تابعیت ونلري که د محل توقف ځخـه د بـل دولـت تابعیـت ولـري او یـا د هیڅ دولـت تابعیت ونلري یعنی آپاترید وي.(۳ : ۱۷۶) په نړیوالو خصوصي حقوقو کـې بهرنـی یـا خـارجی هغـه فـرد دی ، چـې د میزبـان دولـت تابعیـت ونلـري او د خـارجي دولـت تابعیت ولري همدارنګه هغه اشخاصو تـه هم بهرنیـان ویل کیږي چـې هیڅ تابعیت ونلري.(۱۵: ۸۵) .

په فقهي کتابونو کې بهرنی یا بیګانه هغه شخص ته ویل کیږي، چې نه اسلام ومني اونه د ذمه تړون انعقاد ته اقدام وکړي، په بل عبارت په فقهي ادبیـاتو کـې غیـر ذمـي کافر په اوسنیو حقوقو کې د بهرني مفهوم افاده کوي، پـه بهرنـي بانـدې د غیـر ذمـي کـافر تطبیـق د بهرنــي عـام تـرین مفهـوم دی، چـې ټولـو بهرنیـانو او خارجیـانو تـه شامليږي که پخپل قلمرو کې مقیم بهرنیان وي او یـا د بـل دولـت پـه قلمـرو کـې مقیم بهرنیان وي.(۹ : ۲۱۲)

د افغانسـتان پـه ادارو کـې د بهرنیـو اتبـاعو د اسـتخدام مقرري د ۲ مـادې پـه دوهمـه فقـره کـې بهرنــی دا ډول تعریـف شـویدی ((بهرنــی تبعـه هغـه شـخص دی، چــې د افغانستان تابعیت ونلري)). او د تابعیت قانون په ۳ مـاده کـې بهرنـی دا ډول تعریـف شویدی: بهرنی هغه شخص دی چې د افغانستان اسلامي جمهوریت تبعـه نـه وي او پرته له تابعیته شخص. همدارنګه د پناه وړونکو په حقوقي وضـعیت پـورې د اړونـد کنوانسیون کې بهرنی دا ډول تعریف کړیدی ((بهرنی هغه چا تـه ویل کیږي، چـې د خپل محل اقامت هیواد تبعه نه وي)).

په حقوقي کتابونو او قوانینو کې د بهرني یا خارجي پر اصطلاح سربیره د پردي یـا اجنبي اصطلاح هم کارول کیږي، لکه ځرنګه چې د مدني قـانون پـه ۲۰۰۰ مـاده او

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقوقو په ترمینولوژی کې د اجنبي یا پردي څخه یادونـه شویده خو د افغانستان د تابعیت قانون په ۳ ماده کې د بهرني یا خارجي اصطلاح کارول شویده.

۳- حقوقي وضعیت (حقوق او وجایب)

وضعیت د یوه شي په کلي حالت یا څرنګوالي او یا په یوه ټاکلي وخت کې د چارو د جریان او څرنګوالي څخه عبارت دی(۶ : ۲۵۶۶)یا د اشخاصو وضعیت د اشخاصو د هغه کیفیت څخه عبارت دی، چې د یوه هیواد د جاري قوانینو له نظره یې لري(۹ : ۷۴۹) حقوقي وضعیت د شخص د حقوقي اوصافو لـه مجموعې څخه عبارت ده ، چې قانوناً په هغه باندې حقوقي اثار مرتب شي او هغه موارد پکې شامل دي چې د وضعیت برخې جوړوي.(۵۷ :۸۰) خو باید یادونه وکړو چې په حقوقي اصطلاح کې هغه اوصاف مورد نظر دي چې د انسان د شخصیت څخه غیر قابل تفکیک وي . یا د بهرني د وضعیت څخه منظور هغه حقوق او وجایب دي ، چې اشخاص یې د خپل متبوع هیواد څخه بهر د خارجي والي په لحاظ لري.(۳ : ۱۷۶)

د روم په حقوقو کې کې د اشخاصو وضعیت په دریو برخو ویشل شوی وو:

۱- د آزادۍ او غلامۍ له نظره د اشخاصو وضعیت: د روم په حقوقو کې د شخص وضعیت لدې جهته چې آزاد دی او که غلام توپیر درلود ، نو پدې اساس اشخاصو د حریت او برده ګۍ له نظره متفاوت حقوق درلودل .

۲- د شخص سیاسي وضعیت : د روم په حقوقو کې د شخص سیاسي وضعیت لدې نظره ، چې د روم تبعه یا د لاتیني نژاد څخه دی فرق درلود ، بنا پردې رومي اتباع د غیر رومي اتباعو په نسبت د زیاتو حقوقو او امتیازاتو څخه برخمن وو .

۳- د شخص فامیلي وضعیت : د روم په حقوقو کې د شخص وضعیت لدې رویه چې پلار او د کورنۍ سرپرست دی او یا زوی او د بل د سرپرستۍ لاندې قرار لري توپیر درلود .

علاوه له دې درې ډوله وضعیت څخه په پخوا وختونو کې د شخص وضعیت د ټولنیزو طبقاتو له نظره هم مورد بحث وو او په نتیجه کې د هغوی حقوقي وضعیت لدې جهته چې، له کومې ټولنیزې طبقې څخه وو توپیر درلود ، لکه چې په فرانسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د رنسانس له دورې څخه مخکې افراد د دوی په دریو طبقو ویشل شوي وو : روحانیون ، نجبا او عوام وګړي، چې د دوی حقوقو او امتیازاتو د هغوی د ټولنیز موقف له نظره فرق کولو.

نن ورځ د شخص وضعیت د حریت او غلامۍ له مخې مطرح نه دی، ځکه د ټول خلک له حقوقي نظره آزاد دي، مګر په ننیو حقوقو کې د اشخاصو د سیاسي وضعیت مورد بحث دی، د شخص وضعیت لدې جهته چې د خپل هیواد تبعه یا بهرنی دی دی توپیر کوي، ځکه د ځینو هیوادونو په قوانینو کې ځیني حقوق شتون لري، چې بهرنیان د هغه څخه محروم دي. لکه د انتخابیدلو او انتخابولو حق .

د اشخاصو وضعیت د طبقاتو له مخې، چې پخوا یې شتون درلود نن ورځ شتون نه لري، ځکه نن ورځ اصولاً ټول ټولنیز طبقات د حقوقي نظره د مساوي او برابرو حقوقو لرونکي دي. د اساسي قانون د ۲۲ مادې له مخې ((د افغانستان د اتباعو تر منځ هر راز تبعیض او امتیاز منع دی ، د افغانستان اتباع ښځې او نارینه د قانون په وړاندې مساوي حقوق او وجایب لري)) سربیره پردې د افغانستان قوانینو د بهرنیو اشخاصو لپاره خاص حقوقي وضعیت پیشبیني کړیدی ، چې کولای شو هغه د حقوقي وضعیت په نوم سره یاد کړو. (۱۸:۷۹،۸۰)

څرنګه چې دولتونه اصولاً د خپلو ملي مصالحو پر اساس د خپلو اتباعو لپاره قوانین او مقررات وضع کوي، نو د بهرنیو اتباعو د حقوقي وضعیت په مورد هم ضرور ده چې قوانین او مقررات وضع شي تر څو واضح شي چې بهرنیان په محل اقامت هیواد کې د کومو حقوقو ، مکلفیتونو او قانوني حمایتونو څخه برخمن دي او د کومو مکلفیتونو او وجایبو څخه معاف دي، د بهرنیانو څخه حمایت د یو سلسله نړیوالو عرفي او قراردادي قواعدو تابع ده ، چې پدې دوو اخرو پیړیو کې مخصوصاً د لویو قدرتونو د فشار په واسطه یې زیاته توسعه پیداکړیده . په هر حال نن ورځ د نړۍ ټولو هیوادونو د بهرنیانو لپاره حداقل حقوق په نظر کې نیولي دي اما د دې حقوقو څخه د بهرنیو اشخاصو د برخمن کیدلو او د مکلفیتونو د تحمیل د اندازې په مورد اختلاف شتون لري.(۳ : ۱۷۶)

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو هیوادونو د بهرنیانو لپاره زیات حقوق منلي دي او ځینـي هیوادونـه د بهرنیـانو لپـاره هماغـه د خپلـو داخلـي اتبـاعو پـه حقوقـو او وجـایبو بانـدې قایل دي او بعضـې هیوادونو د خارجیانو لپاره نسبتاً کم حقوق پیشبینی کړیدي ، چې عمدتاً دا مسله د هیوادونو په سیاسي ، اقتصادي او ټولنیز طرزتفکر او موقعیت پورې تړاو لري.(۵۵ : ۱۵)

تر اوسه پورې د دولت په روش کې د بهرنیانو پـه اړه ډول ډول رژیمونـه شـته چې دریو ډولونو کې یې خلاصه کولی شو:

۱- ځانګړی رژیم :

هغه رژیم دی چې دولـت د اتبـاعو پـه اړونـد لـه بهرنیـانو سـره د متفـاوتو قواعدو پـه بنسټ یو ډول رفتار وکړي ، یا په بل عبارت دولت د بهرنیانو لپاره ځانګړي قواعد وضع کوي چې د عامه اتباعو له قواعدو سره تـوپیر لـري ، شـوني ده چې ځـانګړی رژیم د اتباعو په انډول د بهرنیانو په ګټه وي یا د بهرنیانو په نسبت عامه وګړیو تـه لږ امتیازات پکې په نظر کې نیول شوي وي .

۲- ملي رژیم

هغه دی چې دولت له بهرنیانو سره کټ مټ هغه روش او رویه غوره کړي ، کومه یـې چـې د خپـل هیـواد لـه اتبـاعو سـره اختیـار کړیـده، یعنـی د خپلـو اتبـاعو پـه څیـر بهرنیانو ته هم د وضع ضـمانت وکـړي . خـو دا بایـد پـه یـاد ولـرو چـې پـه نـړۍ کـې هیڅ هیواد ملي مطلق رژیم د بهرنیـانو پـه وړانـدې نشـته او کیـدای هـم نشـي، چـې دا رژیم دې پلی شـي، ځکـه پـه هر هیـواد کـې بهرنیـان پـه ځـانګړو سیمو (سیاسـی او نظـامي) کـې نشـي کولای او یـا دا حق نلـري چـې ورشـي. د بیلګـې پـه توګـه بهرنیـان نشي کولای چې په دولتي حساسو او لوړو پوستونو کې ځای په ځای شي ، په ټاکنو کې د ګډون حق نـه لري او د عسکري چوپړ جوګه هم نشي کیدای.

شوني ده چې په ځینو ځایونو کې عیناً لکه د هغـه هیـواد د عامـه اتبـاعو پـه څیـر پـه دوی ورتـه او یو شان قوانین پلي شي . په استثنایي صـورت سـره پـه ځینـو هیوادونـو کې لکه د منقولو ملکیتونـو نیـول ، د بـانکونو تاسیسـول، د الوتکو پـه شـان دارایـې ،

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیړۍ ، د اوسپنې لیکې او دیته ورته نور د بهرنیانو لپاره شتون نلري . پدې معنی چې بهرنیان نشي کولای چې دا شیان د دوی په واک کې وي .

۳- د ښنو سلوکو رژیم

د بهرنیانو په وړاندې دا رژیم پدې معنی دی ، چې د تړون په بنسټ تاسیس او تثبیتیږي او د تړون دواړه لورې اړ دي چې په ډېره لوړه کچه په کومو حقوقو کې ، چې یو بل ته قایل دي د دریم هیواد اتباعو ته هم جایز او ورته پرې قایل شي. (۱۶ : ۸۷،۸۸)

دوهم مبحث

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر

په مختلفو ټولنو کې د بهرنیانو د حقوقي وضعیت یا حقوقو او وجایبو د تحولاتو په مورد د معلوماتو لاسته راوړل د دې موضوع د بهتر او ښه درک لپاره مفید او ضروري دي، پدې فصل کې اولاً په عمومي ډول د ابتدائي ټولنې څخه نیولي تر عصر حاضر پورې او ثانیاً په افغانستان کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر په دوه مبحثونو کې په لاندې ډول مطالعه کوو .

لومړی پراګراف

په نړۍ کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر

لکه څرنګه چې مو مخکې یادونه وکړه پدې مبحث کې په عمومي ډول د بهرنیانو حقوقو او وجایب په ابتدائي ټولنه ، منځنیو پیړیو او عصر حاضر کې په جلا ، جلا ډول د مطالعې لاندې نیسو.

لومړۍ جز - په ابتدائي ټولنو کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د ځینو انسان پیژندونکو د نه چندان اثبات شویو څرکندونو له مخې د انساني تاریخ په لومړنیو مرحلو کې نه د ملتونو په نوم څه موجود وو او نه د دولتونو په نوم، بلکې انسانانو د لویو ډلو او کوچنیو قبایلو په شکل سره ژوند کولو چې دا د ابتدائي ټولنې د عصر په نوم سره یادیږي. یعنی څرنګه چې پدې دوره کې خلک د طبعیت

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقابل کې ډېر بې دفاع وو، نو باید چې په ډله ایز ډول یې ژوند ، کار او د خپلو ځانونو څخه دفاع کړي وای. پدې حالت کې به هر کس او فرد چې د خپلې ډلې څخه بهر تللو بهرنی ګڼل کیده، چې د بهرني لقب په هغه وخت کې د دښمن معادل وو. او په هغه دوره کې د خلکو د یو ځای والي عمده عامل هم همدغه امر وو، ځکه د خپلې ډلې څخه بهر ژوند د خطر څخه ډک او د یوه فرد د توان او قدرت څخه خارج وو. په ابتدائي ټولنه کې بهرنیان د هیڅ ډول حقوقو څخه برخمن نه وو او د اجتماعي ډلو څخه خارج شوي او شړل شوي دښمنان ګڼل کیدل، بنا پردې په ابتدائي ټولنو کې هغه اشخاص د ټولنیزو او فردي حقوقو څخه برخمن و ، چې د یوې خاصې ډلې په چوکاټ کې یې ژوند کولو. (۱۸ : ۸۱)

الف ـ په پخواني یونان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د یونان ښاري دولت چې د سیاسي سازمان یو عمده شکل وو، چې د زیاتو واحدونو د ښارونو د مجموعې څخه تشکیل شوی وو، یا د یوه کوچني ښار په شکل وو چې د هغې په چاپیر باندې به معمولاً دیوالونه تاو شوي وو، چې د هغوی ډیرې کمې زراعتي ځمکې یې به یې احاطه کولې(۱۸ : ۸۱) همدارنګه یونانیانو د نړیوالو اړیکو او نړیوالو حقوقو په برخه کې چندان پرمختګ نه درلود، ځکه ځانونه یې د نورو څخه لوړ او بهتر او نور ملتونه یې وحشي او د خپلو ځانونو دښمنان ګڼل.(۱۷: ۱۹)

خو په تدریجي ډول د جنګ او تجارت دوه ګوني عوامل د بهرنیانو د وضعیت د بهبود باعث شول، په پخواني یونان کې دهر ښاري دولت تبع په بل ښاري دولت کې بهرنی ګڼل کیدو او د ښاري دولتونو تر منځ د منعقده تړونونو په اساس د بهرنیانو حقوقو ته ډیره کمه توجه او پاملرنه کیده. د آتن په ښاري دولت کې بهرنیان چې د متیک یانو په نوم سره یادیدل د نفوسو زیاته برخه یې تشکیلوله، چې غالباً په سوداګریزو او صنعتي چارو بوخت وو او د آتن په ښاري دولت کې بهرنیانو ته هیڅ سیاسي او مدني حقوق نه وو ورکړل شوي او د هغوی لپاره یواځې د اقامت او تجارت حقوق په رسمیت پیژندل شوي وو، د کلیستن د حکومت په وخت کې د آتن ښار زیات اوسیدونکي چې بهرنیان وو د ټاکلیو حقوقو لرونکي وپیژندل شول، خو د پریکلسن د حکومت په دوره کې د بهرنیانو په وړاندې د

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت چلند څخه کار اخیستل کیدلو، پدې دوره کې بهرنیان د محدودو حقوقو څخه برخمن وو، ددې باوجود پدې دوره هغه خلک چې د بهر څخه به آتن ښار ته راتلل او د دوی په خاوره کې به یې هستوګنه کوله، نو ځانونه یې خوشحاله ښودل دغه بهرني اتباع د آتن اتباعو په نسبت د کمو حقوقو څخه برخمن وو. په آتن ښار کې میشت بهرنیان پدې ملزم وو، چې د هغې امتیازاتو او مزایاو په مقابل کې، چې ښاري دولت یې ورکوي باید هماغه مالي او نظامي وجایب هم ترسره کړي چې د آتن ښار اوسیدونکي پرې مکلف وو او ددې تر څنګ باید فوق العاده عوارض یا مالیات هم ورکړي. (۹ : ۱۸۷)

ب - په پخواني روم کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د پخواني روم په حقوقو کې اتباع او ښاریان په دوه برخو اصلي رومیانو او بهرنیانو باندې ویشل شوي وو(۵۴ : ۳۹۹) چې د بهرنیانو سره د سلوک او چلند طرز او روش د غلامانو په څیر وو، چې د شرایطو په تغیر او د روم په حقوقو کې د تحول د ایجاد څخه وروسته د بهرنیانو سره په چلند او رفتار کې هم تغیر رامنځته شو. د نورو هیوادونو د سیمو په لاسته راوړلو سره چې د هغې په اثر یې د بهرنیانو سره اړیکې ایجاد شوي نو ناچاراً یې د بهرنیانو(Perigerin) لپاره یو ډول حقوق د Jus Gentiem یا د ملتونو حقوق چې د Jus Civil حقوقوپه مقابل کې چې د رومیانو خاص حقوق وو وضع شول. د روم په حقوقو کې اساسي تغیر د بهرنیانو د حقوقي روابطو لپاره د ملتونو د حقوقو ایجاد وو، چې نوي رامنځته شوي وو او په تیرو وختونو کې د نورو ملتونو په منځ کې د دا ډول حقوقو نمونو شتون نه درلود. د روم په حقوقو کې Jus Gentiem یا د ملتونو حقوقو ته د رومي دانشمندانو، چې یوناني فلسفې د تاثیر لاندې راغلي وو په سعی او تلاش سره انکشاف ورکړل شو، چې اساس یې طبیعي حقوق دی. پدې ترتیب سره د روم دروازې د بهرنیانو په مخ خلاصې شوي او د رومیانو او نورو ممالکو د خلکو تر منځ اړیکو او روابطو پراختیا وموندله . بنا پردې د لمړي ځل لپاره په روم کې د رومیانو د حقوقو تر څنګ د بهرنیانو حقوق هم د توجه وړ وګرځیدل ، چې دا د بهرنیانود حقوقو د په رسمیت پیژندلو د شروع نقطه ده.(۱۸: ۸۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیسرون رومي حقوقدان د افلاطون او سقراط څخه په پیروۍ سره، چې په طبیعي او فطري حقوقو یې عقیده درلوده ویل چې، د آدم د عقل او فطرت څخه ناشي ثابت قانون همیشه او په هر ځای کې شتون لري او دا د رنګ، ملیت او نژاد پرته د انسانانو لپاره عام حقوق دي او وضعي قوانین هم باید تر هغه ځایه رعایت کړو چې د طبیعي قانون سره موافق وي. په نتیجه کې د ملتونو د حقوقو تر عنوان لاندې د روم حقوقو په اساس د بهرنیانو لپاره ځیني حقوق په نظر کې ونیول شول، چې د هغې اهم حقوق عبارت دي له :

۱- د بهرنیانو لپاره د اخیستلو او خرڅولو او تجارت حق .

۲- د بهرنیانو لپاره قاضي ته د مراجعي حق .

۳- بهرنیانو ته د فامیل مربوط د ځینو حقوقو ورکړه .

په ۲۱۲ میلادي کال کې د روم امپراطور (کارا کلا) د اکثره بهرنیانو لپاره رومي تابعیت او د روم د مدني حقوقو څخه د استفادي اجازه ورکړه او هغه بهرنیانو ته چې په روم کې اوسیدل او د رومي اتباعو په نسبت د کمو حقوقو څخه برخمن وو، هماغه د رومیانو پشان او د هغوی سره مساوي حقوق یې ورکړل. د روم امپراطورۍ په سقوط سره د روم حقوقي نظام هم په عمل کې له منځه ولاړ، پدې ترتیب هغه حقوق چې د روم امپراطورۍ د شګوفائې په دوره کې رامنځته شوي وو د عام عرف په شکل د یوه رهمنا په عنوان د محلي عرفونو ترڅنګ باقي پاتې شول، خو په هر حال د روم حقوق باید د بهرنیانو د حقوقو د تدوین او انکشاف د عطف نقطه وګڼو.[۹ : ۱۸۸]

دوهم جز - په منځنیو پیړیو کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

په منځنیو پیړیو کې اروپا ملوک الطوایفي جوړښت لرلو او فیوډالانو د خپلې سلطې لاندې منطقو کې حکومت کولو، پدې دوره کې سیاسي واحدونه یو د بل څخه جلا وو او د تجارت او سوداګریزو اړیکو لپاره امنیت شتون نه درلود او په زراعت پورې محدود اقتصاد د دې دورې د عمده ځانګړنو څخه دي. پدې دوره حاکم شرایط د دې سبب شول، چې د موجوده سیاسي واحدونو تر منځ روابط بر

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرار نشي او سیاسي او سوداګریز روابط هم په ډیره کمه اندازه وو، له همدې وجهې د بهرنیانو حقوقو ته د پاملرنې عامل او موجب شتون نه درلود. او بهرنیان د منځنیو پیړیو تر اواخرو پورې د لمړنیو یا اولیه انساني حقوقو څخه هم برخمن نه وو .

اما د منځنیو پیړیو په اواخرو کې په اروپا کې وضعیت د مرکزي حکومت په لورې حرکت وکړ او مرکزي حکومتونه تشکیل شول، چې د سیاسي وحدت ایجاد د هیوادونو اقتصادي او حقوقي شرایطو ته تغیر ورکړ او په تدریجي ډول یې د بهرنیانو لپاره ځیني حقوق په نظر کې ونیول، حتی د منځنیو پیړیو په اواخرو کې د بهرنیانو حقوق د توسعې او پراختیا په حالت کې وو، چې په کلي ډول د بهرنیانو سره د چلند او رفتار بهبودي په منځنیو پیړیو کې د سوداګرۍ او تجارت د رشد او انکشاف مهم عامل وو. د ۱۲ پیړۍ څخه وروسته په اروپا کې تجارت او سوداګرۍ رونق پیداکړ او مسافرت او تجارتي معاملات آسان شول، یعني هیوادونو د بهرنیو سوداګرو لپاره ځیني تسهیلات په نظر کې ونیول، چې پدې وخت کې خارجي تجار د زیاتو حقوقو څخه برخمن شوي وو.

د منځنیو پیړیو څخه وروسته او په خاص ډول په ۱۶۴۸ کال کې د وستفالي تړونونو د انعقاد څخه وروسته په اروپا کې هیوادونه رامنځته او ملت مفهوم پیداکړ، یعنی ملي دولتونه رامنځته شول. پدې دوره کې د حقوقو څخه د بهرنیانو استفاده یا د بهرنیانو د حقوقو اساس په نړیوالو تړونونو کې د متقابل روش په شرط سره تحقق وموند. د ۱۷ پیړۍ تجارتي تړونونو په خاص ډول سره د خپلو اتباعو په څیر د ملي چلند مطابق یې د بهرنیانو لپاره هم رفتار معین کړ. په ۱۷۸۹ کال کې د فرانسې د انقلاب په وقوع سره په اروپا کې د انساني ژوند په عرصه کې د بشر حقوق مطرح او د بهرنیانو حقوق د انساني حقوقو د یوه بُعد په عنوان د پاملرنې وړ وګرځیدل او په تدریجي ډول په فرانسه کې او نورو اروپائې هیوادونو کې د بهرنیانو لپاره مدون حقوق په نظر کې ونیول شول. د فرانسې د مدني قانون په تدوین او هم په نړیواله کچه د خصوصي روابطو په تنظیم سره اروپائې هیوادونه د فرانسې د حقوقي نظام تر تاثیر لاندې راغلل او په اروپا کې هر هیواد په شکل د اشکالو د بهرنیانو لپاره حقوق په رسمیت وپیژندل شول. او دغه حقوق په مختلفو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونو کې یو شان نه وو، پدې دوره کې د هیوادونو له لورې د بهرنیانو د ورود او اقامت او حداقل حقوق په رسمیت وپیژندل شول، چې د هیوادونو د هیوادونو د سیاسي، اجتماعي او اقتصادي منافعو په اساس یو له بل څخه متفاوت وو. په ۱۹ پیړۍ کې د نړیوالو عرفي حقوقو په اساس د بهرنیانو لپاره د حداقل حقوقو معیار د دولتونو له لورې وپیژندل شو، چې په تدریجي ډول یې انکشاف وکړ د دې باوجود د حداقل حقوقو میزان چې د ټولو هیوادونو لپاره د منلو وړ وي تر اوسه پورې نه دی تعین شوی.(۱۸: ۸۲،۸۳)

دریم جز - په اوسني عصر کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

شلمه پیړۍ باید د بشر څخه د حمایت پیړۍ په نوم سره یاده شي، د ۲۰ پیړۍ له پیله د بشر حقوقو او انساني ډلو لکه د بهرنیانو او اقلیتونو د حمایت په رابطه زیات شمیر نړیوال سندونه وضع او نافذ شویدي، که څه هم شلمه پیړۍ د دوو نړیوالو جګړو او زیاتو انسانانو د وژنو شاهده وه، ولې بیا هم نشو کولای د هغه اقداماتو څخه سترګې پټې کړو، چې د بشر حقوقو د توسعې او انکشاف لپاره پدې پیړۍ کې ترسره شویدي. په ۲۰ پیړۍ کې فردي بشري حقوقو په نړیواله کچه پرمختګ وکړ او د بهرنیانو د حقوقو په مورد زیات شمیر قواعد وضع شول، د دې قواعدو له جملې څخه کولای شو چې په جنګ کې د غیر نظامي اشخاصو د حمایت مربوط د جینوا د څلورګونو کنوانسیونونو د مقرراتو څخه یادونه وکړو . که څه هم په نړیواله کچه د بهرنیانو حقوق د بین المللي معاهداتو په چوکاټ کې د پاملرنې وړ وګرځېدل، ولې تر اوسه هغې مرتبې ته نه دي رسیدلي چې د هیوادونو په عامه رویه کې مشخص شي، بلکې د داخلي مقنن په اراده پورې تړاو لري او هر هیواد په خپلو موضوعه قوانینو کې د بهرنیانو لپاره حقوق په نظر کې نیولي دي، چې معمولاً د هغه هیواد د اتباعو د حقوقو سره برابر نه وي. په نړیواله کچه د بشر حقوق.

د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې، د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق، د اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي حقوقو نړیوال میثاق او زیات شمیر نورو د بشرحقوقو نړیوالو کنوانسیونونو او اعلامیو په نړیواله کچه په عام بعد کې د بشر د حقوقو او په خاص بعد کې د بهرنیانو د حقوقو څخه په نړیواله کچه حمایت کړیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مثال په ډول د اروپا د بشر حقوقو کنوانسیون د ۴ پروتوکول ۴ مادې او د ۷ پروتوکول ۱ مادې ته اشاره کولای شو ، چې له دلیل پرته د بهرنیانو اخراج ممنوع ګرځوي.(۹ : ۸۳،۸۴)

دوهم پراګراف

په افغانستان کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر

د دې لپاره چې په افغانستان کې بهرنیو اشخاصو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر مطالعه کړو، نو لازمه ده چې د تاریخي له لحاظه د دوی دورې سره تفکیک کړو. لکه څرنګه چې پوهیږو شرقیان او بالخصوص افغانان د امریکایانو او اروپایانو پر خلاف په مهمانوازی او د بهرنیانو سره په نیکه رویه باندې زیات مشهور دي، چې لدې جهته د بهرنیانو سره د افغانانو نیک چلند د دې ایجاب کوي چې دغه وضعیت یعنی د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو تاریخي سیر په ډیرو پخوا زمانو یعنی د اسلام څخه مخکې، افغانستان ته د اسلام د راتګ په وخت کې او د افغانستان په مدونو حقوقو په مفصل ډول مطالعه کړو، چې د موضوع د ډیر اوږدوالي د مخنیوي پخاطر پدې پراګراف کې یواځې د افغانستان په مدونو حقوقو کې د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو باندې بسنه کوو. دا چې په افغانستان کې د مدونو حقوقو دوره چې د ۱۳۰۱ هجري شمسي کال څخه پیل او تر نن ورځې پورې دوام لري، په افغانستان کې مختلف حکومتونه او د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد متعدد قوانین رامنځته شویدي چې په د هر یو څخه یې په لنډ ډول یادونه کوو.

لومړۍ جز ـ د امان الله خان د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

د تاریخي له لحاظه په افغانستان کې د قوانینو تدوین درست په هغه وخت کې پیل شو ، چې په ګاونډیو هیوادونو یعنې ایران او ترکیې هیوادونو په قانون باندې د متکي نظامونو د ایجاد او د خپلو هیوادونو د مترقي کولو لپاره سعی او کوشش کولو . امان الله خان هم نوموړیو او نورو هیوادونو ته سفرونه وکړل، نو ویې غوښتل چې هماغه په ایران کې د رضا شاه او په ترکیه کې د مصطفی کمال آتاترک په څیر د قوانینو په تصویب او د مرکزي حکومت په تقویت سره یو مترقي افغانستان رامنځته کړي. بنا پردې په افغانستان کې د لمړي ځل لپاره د قانون

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړونې دوره د ۱۳۰۱ کال په اوایلو کې پیل شوه، په افغانستان کې لومړنۍ اساسي قانون د امان الله خان د حکومت پر مهال د افغانستان د عالیه دولت د اساسي نظامنامې په نوم سره د ۱۳۰۱کال د حوت میاشتې په ۱۰ نیټه وضع او نافذ شو، چې پدې نظامنامه کې عمدتاً (۲، ۱۱، ۱۴ او ۱۵) مواد د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو پورې تړاو لري، لکه څه ډول چې په دوهمه ماده کې د نورو ادیانو د پیروانو د آزادۍ په مورد دا ډول لیکلي دي ((د افغانستان دین د اسلام مقدس دین دی او رسمي او عمومي مذهب یې پاک حنفي مذهب دی. د نورو ادیانو اهل، غیر له اسلامه په افغانستان کې شته لکه هندوان او یهودیان تر ساتنې لاندې نیول کیږي، په شرط د ورکولو د جزیه او لرلو د ممیزه نښې که آرامی او لازمي احتراماتو ته د افغانستان خلل وارد نکړي)) د نظامنامې ۱۱ ماده داخلي او خارجي مطبوعاتو ته ځانګړي شویده، چې د هغې په اساس دولت د خارجي مطبوعاتو په مورد یو سلسله محدودیتونه وضع کولای شول لکه چې ۱۱ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((چاپي پاڼې او اخبارونه د افغانستان دننه له خپلې نظامنامې سره سم ازاد دي. د اخبارونو نشر یواځې د حکومت او د افغاني اتباعو د حقوقو څخه دي. د خارجي چاپي پاڼو په باب د افغانستان حکومت ځیني قیدونه او شرطونه ایښودلای شي)) همدارنګه ۱۴ او ۱۵ مادې د خصوصي مکتبونو د ایجاد او د بهرنیانو د تدریس په مورد دا ډول صراحت درلود: کار د تدریس او سبق ورکولو، بالکل آزاد او خلاص دی، چې د عمومي معارف له نصاب سره سم هر یو له افغاني اتباعو څخه په عمومي او خصوصي ډول درس ویلای شي. مګر بهرني وګړي د افغانستان په داخل کې د مکتب د خلاصولو اجازه نلري، غیر له هغه ځینو چې د تعلیم نوکران شوي وي(۱۴ ماده). او ټول مکتبونه د افغانستان حکومت تر نظارت او تفتیش لاندې دي، حکومت د افغانستان ملت د ټولو اوسیدونکو او قومونو لپاره د یو شان او مساوي علمي تربیت لپاره په ټولو سببونو او تدبیرونو غور او کوشش کوي. مګر هغه تعلیمي قاعدې ته هیڅ خلل نه واردوي، چې په اعتقادي، اهل ذمه او امان غوښتونکو په چارو پورې مربوط وي(۱۵ ماده)

د یادونې وړ ده چې پدې دوره کې د پورته ذکر شوي نظامنامې څخه علاوه یو بل قانون د مهاجرینو د نظامنامې په نوم د ۱۳۰۵کال د عقرب میاشتې په ۱۳ نیټه نافذ شو ، چې دهغې د ۲ مادې مطابق مهاجرین په دریو برخو ویشل شوي وو، لمړۍ

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقه هغه کسان وو چې د خپل متبوع دولت په اجازه د افغانستان خاورې ته داخل او افغاني تابعيت يې کسب کړی وي، دوهمه طبقه هغه کسان وو چې د سوداګرۍ او تجارت په مقصد يې افغانستان ته مهاجرت کړی وو او د افغانستان تابعيت يې ترلاسه کړی وو او دريمه طبقه هغه کسان وو چې د تجارت په مقصد افغانستان ته راغلي وو خو د افغانستان تابعيت يې نه وو تر لاسه کړی. د دې دريو واړو طبقو تر منځ عمده توپير دا وو، چې لمړنۍ دوه ذکر شوي طبقي اشخاص د تابعيت د کسب کولو څخه وروسته د افغانستان د اتباعو د ټولو حقوقو څخه برخمن کيدل او د دريمې طبقې اشخاصو سره يې د نړيوالو حقوقو د اصولو مطابق چلند کيدو (د مهاجرينو د نظامنامې د ۲، ۳، ۴ او ۶ مادو څخه په استفاده)

د امان الله خان په وخت کې مهاجرين د مهاجرينو د نظامنامې په اساس د ځينو حقوقو څخه برخمن وو، چې دا حقوق عبارت وو له : د مذهبي مراسمو اجرا، د سوداګرۍ حق، د مسکن د لرلو حق، د طب داکتر ته مراجعې حق، د مشورې لپاره د غونډو حق په مهاجرينو پورې د مربوطو مسايلو حل کول او حاکم ته دهغې تقديمول، د عسکري خدمت څخه معافيت او د مهاجرت څخه وروسته د شپږو کالونو لپاره د مالياتو ورکړه.(۱۴-۱۰۳)

دوهم جز - د نادرخان د حکومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د ۱۳۰۹ کال د عقرب مياشتې په ۸ نيټه د نادر خان حکومت له لورې د ۱۳۰۱ اساسي نظامنامه په ملغی کيدو او د افغانستان اساسي اصولو په وضع او انفاذ سره د بهرنيانو حقوقو او وجايبو هم انکشاف وکړاو د هغوی د وضعيت د بهبود لپاره درې عمده اصولنامې وضع او نافذې شوي. د ۱۳۳۰ کال د جدي په مياشت کې په افغانستان کې د بهرنيو وګړو د اقامت او مسافرت اصولنامه او دهغې ضمايم، د ۱۳۳۳ کال د زمرې د مياشتې په ۵ نيټه د خارجي سرمايه ګذارۍ اصولنامه او د خارجي اتباعو د استخدام اصولنامه او د هغې ضمايم چې لمړۍ يې په افغانستان کې د بهرنيو اشخاصو په اقامت او مسافرت، دوهمه ضميمه يې په افغانستان کې د بهرنيو حقيقي او حکمي اشخاصو د پانګونې او دريمه ضميمه يې په افغانستان کې د بهرنيو حقيقي اشخاصو د استخدام په مورد وضع او نافذ شول .(۱۸: ۱۰۳)

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳۰۹ کال د افغانستان اساسي اصولو (۱، ۲۳، ۴۸ ، ۱۰۸ او د ۲ اصل لمړۍ نمبر ضمیمه) مواد(اصول) د بهرنیانو په حقوقو او وجایبو پورې ارتباط درلود. لکه څه ډول چې لمړۍ اصل یې د نورو ادیانو پیروان چې په افغانستان کې اقامت ولري اجازه ورکوي، چې خپل دیني مراسم د خپلو اصولو او دستورونو مطابق ترسره کړي یعني دین د افغانستان پاک دین د اسلام او رسمي او عمومي مذهب یې پاک حنفی دی، باید چې د افغانستان پادشاه په همدې مذهب وي، اهل د نورو دینو چې غیر له اسلامه په افغانستان کې شته دي لکه هندوان او یهودیان که چیرې عمومي آرامی او لازمي احتراماتو ته خلل او ویجاړ ونه رسوي هم تر ساتنې لاندې نیول کیږي(**۱اصل**) په همدې ترتیب سره ۲۱ او ۲۸ مادې هماغه د نظامنامې پشان د بهرنیانو له لورې تدریس او د مطبوعاتو د نشر موضوع ته ځانګړي شویدي او خارجیان ته یې د یو سلسله شرایطو لاندې د مکتبونو د لرلو او تدریس د کولو اجازه ورکړل شوي وه . ۱۰۸ مادې په اساس په مسلحو ځواکونو کې خارجي اتباع د خدمت ترسره کولو څخه محروم شوي وو، البته پدې مورد د معلمۍ او داکترۍ دندې د ترسره کولو استثنا پدې ماده کې دا ډول بیان شویده ((د خارجه رعیتو په قطار د لښکر کښې بیله صنف حربي داکتري او معلمي نه قبلیږي))

بنا پردې لکه څه ډول چې لیدل کیږي د ۱۳۰۹ کال اساسي اصولو له مخې په هماغه وخت کې د بهرنیانو لپاره یو سلسله حقوقو او آزادیګانې په رسمیت پیژندلې وې، چې د هغې په موجب بهرنیانو کولای شول چې د دې حقوقو څخه د هیواد د نافذه قوانینو په حدودو کې استفاده وکړي.(۱۸-۱۶۳)

دریم جز - د ظاهر شاه د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

د ظاهر شاه د حکومت په اخرو کالونو کې د ۱۳۰۹ کال اساسي اصول لغوه او د هغې په عوض په ۱۳۴۳ کال د میزان میاشتې په ۹ نیټه د افغانستان دریم اساسي قانون وضع او نافذ شو، چې د هغې (۲، ۲۹ ، ۳۴ او ۳۸) مادې په افغانستان کې د بهرنیانو حقوقو او وجایبو ته ځانګړي شوي وې. په ۲ ماده کې یې د نورو دینونو د پیروانو د مذهبي مراسمو آزادي تضمین شویده ((د افغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی. دیني شعایر د دولت له خوا د حنفی مذهب د حکمونو سره سم

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کيږي. د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې چال چلند او عامې هوسایني په باب قوانین يې ښيئ آزاد دي، چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي)). او د (۲)۲۹ له مخې بهرنيان په افغانستان کې د عقاري ملکيتونو د درلودلو څخه محروم شوي وو ((...... باندیني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکيت حق نلري. د بهرنو ملکونو په سياسي نمايندګيو باندې د بالمثل چال چلند په اساس او په هغو بين المللي موسسو باندې چې افغانستان پکې غړيتوب لري د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کيدای شي)). په ۳۴ ماده کې خارجي اتباعو ته د خصوصي مکتبونو د تاسيس اجازه ورکړل شوي وه، چې د هغې په موجب يواځې بهرنيانو د هغې څخه د استفادي حق درلود ((تعليم د افغانستان د ټولو وګړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړيا برابريږي. پدې برخه کې د دولت هدف يوې داسې مرحلې ته رسيدل دي، چې د افغانستان د ټولو وګړو دپاره پکښې د قانون د حکمونو دسره سم د ښوونې او روزنې مناسبې آسانتياوې راغونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعميم لپاره موثر پروګرام وضع او تطبيق کړي. د ښوونې او روزنې لارښودنه او څارنه د دولت وظيفه ده. لومړنۍ ښودنې د ټولو ماشومانو دپاره په هغو ځايونو کې چې وسيلې يې د دولت له خوا برابرې شوي وي حتمي دي. د لوړ او عمومي تعليم د موسسو جوړول او چلول يوازې د دولت حق او وظيفه ده. د دې نه ور اخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي يا د ليک لوست د ښودو دپاره ښونځي جوړ کړي. د داسې ښونځيو د جوړونې شرطونه، تعليمي نصاب او پکښې د زده کړې شرايط د قانون له پلوه ښودل کيږي. حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي ښوونځيو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې ښوونځيو نه يواځې خارجي کسان فايده اخستی شي)). د ۳۸ مادې په اساس د بهرنيانو له لورې د مالياتو ورکړه د هغوی د وجايبو څخه ګڼل شوي وه ((هر افغان مکلف دی چې دولت ته ماليه او محصول ورکړي. هيڅ قسم ماليه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي تړل کيدی. د ماليې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې يې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودل کيږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چليږي)). او د ۳۱ مادې په اساس بهرنيانو په افغانستان کې د مطبعو د تاسيس حق نه درلود. لکه څه ډول چې ليدل کيږي د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون د نظامنامې او اساسي اصولو په نسبت

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموکراتيک وو، خو د دوی په نسبت يې کم مواد د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو لپاره ځانګړي کړي وو.(۱۷- ۳۵) خو دا نقطه د يادولو وړ ده، چې د ظاهر شاه د حکومت پر مهال د دې اساسي قانون تر څنګ يو سلسله نور قوانين هم د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په برخه کې وضع او نافذ شول لکه په افغانستان کې د خارجي اتباعو د اقامت او مسافرت اصولنامه تعديل او د هغې تعديل د ۵/۴/۱۳۴۴ نيټې او په ۲۹ نمبر رسمي جريده کې نشر شول، پردې برسيره په افغانستان کې د سوداګر د جوازنامې او د خصوصي موسساتو مقررات وضع او د ۲۹/۸/۱۳۴۴ نيټې په ۴۰ نمبر رسمي جريده کې خپاره شول. همدارنګه د داخلي او خارجي سرمايه ګذاری اصولنامه هم د ۱/۱۲/۱۳۴۵ نيټې په ۷۲ نمبر رسمي جريده کې د داخلي او خارجي سرمايه ګذارۍ په قانون باندې تبديل شو.(۱۸: ۱۰۴)

څلورم جز ـ د داؤد خان د حکومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د داودخان د حکومت پر مهال د بهرنيانو په حقوقي وضعيت کې عميق تحول رامنځته شو، پدې دوره کې د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون چې د ظاهر شاه د حکومت پر مهال وضع او نافذ شوی وو لغوه او په غوض يې د افغانستان څلورم اساسي قانون د ۱۳۵۵ کال د حوت مياشتې په ۵ نيټه د افغانستان جموريت اساسي قانون په نوم وضع او نافذ شو، چې (۲۲ ، ۳۸ او ۴۴) مادې يې د خارجيانو په حقوقو او وجايبو پورې مربوط وې. د ۲۲ مادې په اساس يې د نورو اديانو پيروانو ته د مذهبي مراسمو د اجرا آزادي ورکړل شوي وه ((د افغانستان دين د اسلام مقدس دين دی. د ملت هغه کسان چه نه مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چه د آدابو او عامې هوساينې په هکله يې قوانين ټاکلی آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي)) د ۳۸ مادې په اساس يې بهرنيان د مطبوعاتو د نشر او د مطبعو د تاسيس څخه محروم کړي وو ((د فکر او بيان آزادی د بلوسی نه په امن ده. هر افغان حق لري چه د قانون د حکمونو سره سم په وينا، ليکنه، تصوير او يا داسې نورو وسيلو سره خپل فکر څرګند کړي. د چاپخانو د تاسيس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتياز د قانون د حکمونو سره سم يوازې د افغانستان اتباعو ته ورکول کيږي......)) او د ۴۴ مادې له مخې ماليات د بهرنيانو د وجايبو څخه ګڼل کيدل ((هر افغان مکلف دی چه دولت ته ماليه او محصول ورکړي. هيڅ راز ماليه او محصول بې د قانون له حکمه نشي ټړل کيدای. ماليې او محصول اندازه او د

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلیږي))

څه ډول چې لیدل کیږي د ۱۳۵۵ کال اساسي قانون د بهرنیانو د حقوقو څخه په مفصل ډول ذکر نه دی کړی او یواځې څو کلي موارد کولای شو ترې استخراج کړو، چې بهرنیان د هغې څخه محروم دي. بنا پردې د ۱۳۵۵ کال اساسي قانون نسبت پخوانیو قوانینو ته د بهرنیانو حقوقو او وجایبو ته کمه توجه کړې وه.(۵۵: ۳۶) د یادونې وړده، چې پدې دوره کې د افغانستان لومړنی مدني قانون په څلورو جلدونو او ۲۴۱۶ مادو کې وضع او نافذ شو، چې په خصوصي مسایلو برسیره د اقامتګاه او د قوانینو د تعارض په مورد د معینو احکامو لرونکی دی او تر اوسه پورې نافذ دی، چې په دوهم فصل کې به ورڅخه په مفصل ډول یادونه وشي.

پنځم جز - د دیموکراتیک ګوند د حکومت پر مهال د بهرنیانو حقوق او وجایب

پدې دوره کې د ۱۳۵۵ کال اساسي قانون لغوه او په عوض یې د افغانستان پنځم اساسي قانون د ۲۵/۱/۱۳۵۹ نیټه د ببرک کارمل د حکومت پر مهال د افغانستان جموریت دیموکراتیکو اصولو په نوم سره وضع او نافذ شو .چې په ۲۹ ماده کې یې د نورو ادیانو د مذهبي مراسمو د اجرا آزادي تضمین شوي وه ، چې وروسته دغه اساسي قانون په ۹/۹/۱۳۶۶ نیټه د داکتر نجیب الله د حکومت پر مهال ملغی او په عوض یې د افغانستان شپږم اساسي قانون د افغانستان جمهوریت اساسي قانون تر عنوان لاندې د ۱۳۶۶ کال د لوئې جرګې له لورې تصویب او نافذ شو.

د دغه اساسي قانون په ۲۷ ماده کې د لمړي ځل لپاره د خارجي پانګونې څخه یادونه وشوه او بهرنیو پانګوالو ته اجازه ورکړل شوي وه، چې په افغانستان کې سرمایه ګذاري وکړي ((دولت د ملي اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوریت کې بهرنی پانګې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم یې تنظیموي)) پدې اساسي قانون کې د ۱۳۵۹ کال د دیموکراتیکو اصولو برعکس بهرنیو اتباعو ته د مکتبونو د تاسیس حق ورکړل شوی وو، چې په هغه کې یواځې بهرنیانو کولای شول چې درس ووایې، لکه چې پدې مورد د نوموړی قانون ۵۶ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان د جمهوریت اتباع د وړیا زده کړې حق لري. دولت د بیسوادی له منځه وړلو، په مورنی ژبې د زده کړې، د متوازنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښووني او روزنې د تعميم، د اجباري لومړنيو زده کړو تامين، د تخنيکي، حرفوي او مسلکي عمومي زده کړو د تدريجي پراختيا او د ملي کادرونو د روزنې دپاره د لوړو زده کړو د سيستم د ودې په مقصد لازم تدبيرونه نيسي. د افغانستان په جمهوريت کې بهرنيو اشخاصو ته د ښوونځيو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول کيدای شي، له دغو ښوونځيو څخه يوازې بهرنی اشخاص استفاده کولای شي)). او د ۱۳۶۶ کال اساسي قانون يوه بله ځانګړنه په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق وو، لکه چې پدې مورد د دغه قانون ۳۷ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان جمهوريت په هيواد کې د ميشتو بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق او آزادی د قانون سره سم تضمينوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت کړي)).

چې وروسته د ۱۳۶۶کال اساسي قانون هم د وخت د شرايطو او تغيراتو په اساس د داکتر نجيب الله د حکومت پر مهال د ۱۳۶۹ کال د جوزا مياشتې په ۸ نيټه د افغانستان اسلامي جمهوريت اساسي قانون په نوم تعديل شو، چې دا قانون په مراتبو سره د ۱۳۶۶ کال د اساسي قانون څخه ديموکراتيک وو. د دې قانون په لومړۍ ماده کې د لومړي ځل لپاره د افغانستان د مدونو حقوقو په دوره کې د اسلامي دولت د کليمې څخه يادونه شوي وه، يعنی لومړۍ ماده يې پدې مورد دا ډول صراحت درلود((د افغانستان جمهوريت خپلواک، واحد او نه تجزيه کيدونکی او اسلامي دولت دی او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکميت لرونکی دی........)) همدارنګه د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په مورد يې هم مواد ځانګړي کړي وو.

د ۲۰ مادې له مخې د لمړي ځل لپاره بهرينانو ته د بانکونو او د بيمې د موسسو د ايجاد حق ورکړل شوی وو لکه ۲۰ ماده پدې مورد داډول صراحت لري ((........د افغانستان په جمهوريت کې د بهرنيو بانکونو او د بيمې د موسساتو د نماينده ګيو فعاليت د قانون سره سم مجاز دي)). او د ۲۷ مادې له مخې د خارجي سرمايه ګذارۍ تشويق او رشد څخه دا ډول حمايت کوي ((دولت د ملی اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوريت کې د قانون سره سم بهرنی پانګه اچونه هڅوي)). او د ۲۸ مادې په اساس د نورو قوانينو په شان بهرني اتباع په افغانستان کې د عقاري ملکيتونو د لرلو د حق څخه محروموي ((د افغانستان په جمهوريت کې

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرني اشخاص د عقارى ملكيت حق نه لري. پر سياسي نماينده ګيو او بهرنيو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بين المللى موسسو باندې چې د افغانستان جمهوريت د هغو غړى وي، د حكومت له موافقې وروسته مجاز دى)). او ۳۷ ماده د بهرنيانو حقوقو او ازاديو ته ځانګړي شويده ((د افغانستان جمهوريت په هيواد كې د ميشتو بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق او آزادى د قانون سره سم تضمينوي. هغوى مكلف دي چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت كړي)). همدرانګه ۵۶ او ۶۲ مادې يې په ترتيب سره د خصوصي سكتور له لورې د تعليمي او تحصيلي موسساتو د ايجاد حق او د بهرنيو اتباعو له لورې د مالياتو د وركړې مكلفيت او وجيبې ته ځانګړي شويدي، چې نوموړي مادې پدې مورد دا ډول صراحت لري. د افغانستان د جمهوريت اتباع په وړيا توګه د زده كړې حق لري. دولت د بيسوادى له منځه وړلو، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعميم، په مورنۍ ژبه د زده كړې، د اجباري لومړنيو زده كړو د تامين، د تخنيكي، حرفوي او مسلكي عمومي زده كړو د تدريجي پراختيا او د ملي كادرونو د روزنې دپاره د لوړو زده كړو د سيستم د ودې په مقصد لازم تدبيرونه نيسي. د افغانستان په جمهوريت كې د خصوصي سكتور او بهرنيو اشخاصو له خوا د تعليمي او تحصيلي موسسو جوړول د قانون سره مجاز دي(۵۶ ماده) او د افغانستان جمهوريت اتباع او بهرني وګړي مكلف دي چې دولت ته د قانون سره سم ماليه او محصول وركړي(۶۲ ماده).

شپږم جز - د مجاهدينو د حكومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د مجاهدينو د حكومت پر مهال د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو په ساحه كې د قوانينو تدوين او ايجاد د ركود سره مخامخ شو. پدې دوره كې يوائې د داخلي او خارجي سرمايه ګذارى د قانون په رابطه د دولت د ريس له لورې د ۱۰/۲/۱۳۷۴ نيټې د ۲۶ نمبر فرمان په ۱۶/۲/۱۳۷۴ نيټه په ۷۷۴ نمبر رسمي جريده كې نشر او نافذ شويدى.

اووم جز - د طالبانو د حكومت پر مهال د بهرنيانو حقوق او وجايب

د طالبانو د حكومت پر مهال د پخوانيو دورو اكثرا قوانين لغوه شول ، د خارجي اتباعو د اقامت او مسافرت قانون چې د ۱۵/۴/۱۳۶۲ نيټې د ۶۳۳ نمبر رسمي

www.ketabton.com په انټرنيټ كې د پښتو ژبې انلاين كتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده کې نشر او نافذ شوی وو لغوه او په عوض يې په افغانستان اسلامي امارت کې د بهرنيانو د اقامت او مسافرت قانون په ۲۶/۳/۱۴۲۱ نيټه په ۷۹۲ نمبر رسمي جريده کي خپور او نافذ شو. همدارنګه پدې دوره کې د غايب، مفقود، مرتد او ذمي د شتمنيو او اموالو د ساتنې د ډول مقرره د افغانستان اسلامي امارت د مقام له لورې د ۲۲/۳/۱۴۲۱ نيټې د ۱۹ ګڼه فرمان په اساس د ۸/۲/۱۴۲۲ نيټې په ۷۹۷ نمبر رسمي جريده کې نشر شوه. په همدې ډول د افغانستان اسلامي دولت د داخلي او خارجې پانګونې قانون چې د ۱۶/۲/۱۳۷۴ نيټې په ۷۷۴ نمبر رسمي جريده کې خپور شوی وو لغوه او په عوض يې د افغانستان اسلامي امارت د داخلي او خارجي سرمايه ګذاری قانون وضع او د ۸/۲/۱۴۲۲ نيټې په ۷۹۷ نمبر رسمي جريده کې خپور شو.

دريم مبحث

د بهرنيانو ډولونه

پدې مبحث کې به د بهرنيانو ډولونه د اسلام د حقوقي سيستم او د معاصرو حقوقو له نظره په جلا ، جلا ډول د مطالعې لاندې ونيسو .

لومړی پراګراف - د معاصرو حقوقو له نظره د بهرنيانو ډولونه

په کلي ډول کولای شو بهرنيان په دوه برخو : حقيقي او حکمي بهرنيواشخاصو باندې وويشو(۱۸: ۸۴) چې حقيقي اشخاص په خپل وار سره په مختلفو ډولو ويشل کيږي چې: د کډوالو، پناه اخيستونکو، محصلانو، سوداګرو، خبرياالانو، عکاسانو او د مطبوعاتو کارکوونکو، کارګرو او هغه بهرنيانوڅخه عبارت دي، چې د يوه ټاکلي شغل او کار څخه پرته په يوه هيواد کې مقيم وي.

د يادونې وړ ده چې دا هغه بهرنيان دي چې په محل اقامت هيواد کې د دولتي طرف لرونکي نه دي (د خپل متبوع هيواد د دولتي وظيفې لرونکي نه دي) د بهرنيانو پدې نوع سربيره يوه ډله نورو افرادو ته هم چې په ميزبان دولت کې د دولتي طرف لرونکي وي او د يوه ټاکلي (متبوع) هيواد په نماينده ګی په محل اقامت هيواد کې د دولت د رسمي دندو په سرته رسولو مصروف وي چې عمدتاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

سفیران، قونسلان او نورو سیاسي او دیپلوماتیک کارکوونکي په برکې نیسي. (۵۵: ۱۵)

پورته تقسیماتو ته په توجه سره د دوهمې نوعې بهرنیانو(سیاسي کارکوونکو) حقوقي وضعیت د دې تحقیق مورد بحث موضوع نده (که څه هم د هغې څخه به په مختصره توګه یادونه وشي) بلکې د دې تحقیق د بحث وړ موضوعات د هغه بهرنیانو په حقوقي وضعیت باندې تمرکز کوي چې په محل اقامت هیواد کې د متبوع هیواد په نماینده ګی دنده نه ترسره کوي.

د هغه بهرنیانو د ښه درک او پیژندلو لپاره چې په محل اقامت یا میزبان هیواد کې د متبوع هیواد په نماینده ګی دنده نه ترسره کوي ، لازمه ده چې د هغې انواع او ډولونه وپیژنو تر څو د هغې په ترڅ کې د هغې ترمنځ توپیرونه ولیدلای شو او هم معلومات تر لاسه کړو چې دا نوع بهرنیان د کوم ډول حقوقو څخه برخمن او کوم مکلفیتونه په غاړه لري او بالاخره په میزبان هیواد کې د کومو حقوقي حمایتونو څخه برخمن دی . څه ډول چې مخکې وویل شول ، چې دا ډول بهرنیان عمدتاً په لاندې کتګوریو باندې ویشل کیږي :

لومړی جز - عادي بهرنیان

هغه بهرنیان چې په عمومي ډول په هیوادونو کې ژوند کوي او یا دغه هیوادونو ته سفر کوي عادي بهرنیان ګڼل کیږي، د دغه ډول بهرنیانو حقوق او وجایب معمولاً د هیوادنو په داخلي قوانینو کې تصریح شوي وي، عادي بهرنیان په خپل وار سره په دوه برخو ویشل کیږي :

الف - مقیم بهرنیان

مقیم بهرنیان هغه اشخاص دي ، چې په موقت یا دایمي ډول په هغه هیواد کې سکونت او هستوګنه ولري چې په هغه ځای کې په کار یا نورو ټولنیزو فعالیتونو باندې بوخت وي . د بهرنیانو د اقامت په مورد که څه هم اصل د بهرنې شخص د اقامت په آزادی باندې استوار دی، ولې بیاهم هیوادونه د خپلو سیاسي، اجتماعي، فرهنګي او نورو مصالحو په اساس یو سلسله شرایط وضع کوي. په یوه هیواد کې د اقامت لپاره معمولاً باید د ذیصلاح مقاماتو له لورې ویزه ورکړل شي او په هغه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د شخص د اقامت محل او موده مشخص شي، په همدې دليل مقيم بهرنيان د دايمي او موقتي ويزې په درلودلو سره کولای شي په محل اقامت هيواد کې ژوند تير کړي، بنا پردې بهرنيان د دايمي او موقتي اقامت له نظره په دوه ډوله دي :

۱ـ دايمي اقامت[2]

په عمومي ډول په مختلفو هيوادونو کې هغه بهرني اشخاص چې د اقامت لپاره د شرايطو لرونکي وي د دايمي اقامت ويزه ورکوي ، د يادونې وړه ده چې د دايمي اقامت ويزه په خاصو شرايطو سره بهرنيانو ته ورکول کيږي ، قبلوونکی (ويزه ورکوونکی) دولت معمولاً د دا ډول افرادو په منلو کې د خپل هيواد مصلحت ګوري ، په عمومي ډول عالمانو ، پوهانو او متخصصينو ته چې کولای شي خپل هيواد ته د خدمت مصدر شي د دايمي اقامت اجازه ورکول کيږي ، چې په متداوم شکل د دايمي اقامت ويزه په هر کال کې يو ځل تمديد کيږي.(۹ : ۱۹۹)

۲ـ موقتي اقامت[3]

موقتي اقامت په هغه مواردو کې رامنځته کيږي، چې يو بهرنی تبع د سياحت، تسهيلاتو او آرامۍ او يا بل هر موقت امر لپاره هغه هيواد ته راغلي وي او د دايمي اقامت قصد ونلري، البته دا حق هم د خاصو حقوقو په رعايت پورې مشروط دی ، چې په هر هيواد کې د ملي مصالحو په اساس په نظر کې نيول کيږي.(۹ : ۲۰۰)

دوهم جز ـ کډوال (مهاجر)[4]

مهاجر يا کډوال په لغت کې د هجرت کوونکي ، يا هغه شخص په معنی دی، چې د خپل ښار او وطن څخه بل ښار يا وطن ته لاړ شي او هلته سکونت اختيار کړي(۵۲ : ۱۱۳۶) يا هغه څوک چې د دايمي اقامت په منظور د خپل هيواد څخه بل هيواد ته سفر کوي مهاجر بلل کيږي. (۶ : ۲۳۴۱) او په اصطلاح کې کډوال يا مهاجر بهرنيان هغه اشخاص دي ، چې په داوطلبانه ډول خپل هيواد په بل ځای کې د اقامت په منظور ترک کوي .(۱۸: ۸۷) او يا کډوال هغه اشخاصو ته ويل کيږي، د سياسي،

---

2 *Permanent residence*
3 *Temporary residence*
4 *Immigrant*

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژادي، مذهبي او نورو ملاحظاتو له جهته يې خپل هيواد ترک او په بل هيواد کې، چې د هغې د اقامت اجازه يې ترلاسه کړي وي مهاجرت کوي او قصد ولري، چې د يوې اوږدې مودې لپاره په هغه هيواد کې اقامت وکړي .(۳ : ۱۷۷)

همدارنګه په ۱۹۵۲ميلادي کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د بشرحقوقو د هيت [5] راپور له اوريدلو څخه وروسته د کډوالو يا مهاجرو د حقوقو څخه د ملاتړ لپاره يو پريکړه ليک صادرکړ، چې د دې سند په اساس مهاجر يا کډوال داسې تعريف شويدی ((د کډوال يا مهاجر اصطلاح په هغه شخص اطلاق کيږي ، چې خپل پلارنی ټاټوبی يا هيواد يې د اقتصادي شرايطو د نشتوالي او محدودوالي او د ټولنيزو شرايطو د نشتوالي له امله پريښی وي او په نورو هيوادونو کې د اقتصادي شرايطو د ښه والي لپاره د خپلې کورنۍ سره يو ځای او يا په ځانګړي توګه استوګن کيږي(۱۳: ۱۴) که چيرې دا ډول اشخاص صرف د اقتصادي عواملو له امله تغير مکان وکړي او بل هيواد ته لاړ شي اقتصادي مهاجرګڼل کيږي.(۱۸: ۸۷)

مهاجرت ډولونه

الف ـ فردي مهاجرت[6]

چې اشخاص پخپل مسوليت له هر ډول حمايت او فشار څخه پرته د يوه هيواد څخه بل هيواد ته مهاجرت وکړي .

ب ـ ټوليز مهاجرت [7]

په پخوا وختونو کې به هغه وخت چې په کوم هيواد کې به جنګ شتون درلود او يا به مستبدو حکومتونو خلک تکليف او ازارول، نو د هغې سيمې خلکو به په جمعي يا ټوليز ډول د خپل متبوع هيواد څخه هغه هيوادونو ته چې هغه به د دوی لپاره امن وو مهاجرت کولو .

---

[5] *NHRI(National Human Right Institution)*

[6] *Individual Immigration*

[7] *Group Immigration*

www.ketabton.com په انترنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج - اجباري مهاجرت [8]

هغه مهاجرت ته ویل کیږي ، چې شخص د قهري او اجباري عواملو په اساس لکه د قانوني تعقیب، طبیعي حوادثو(زلزله ، سیلاب) او شدید فقر څخه فرار کوي .

د- اختیاري مهاجرت

د مهاجرت هغه ډول ته ویل کیږي ، چې شخص په خپله خوښه د اقتصادي مشکلاتو څخه د خلاصون لپاره بل هیواد ته مهاجرت کوي ،پرته لدې چې هغه د مهاجرت لپاره مجبور کړای شوی وي .

ه - قانوني مهاجرت [9]

قانوني مهاجرت هغه مهاجرت ته ویل کیږي ، چې په مهاجرمنوونکي هیواد کې د مهاجرینو ورود ، اقامت او استخدام په دایمي یا دوره یي ډول صورت مومي ، چې دا ډول مهاجرت ممکن په درې ډوله وي

۱- د پانګې اچونې (سرمایه ګذارئ) له امله قانوني مهاجرت .

۲- د متخصصینو دایمي مهاجرت .

۳- او د فامیل له طریقه قانوني مهاجرت.

و – نا منظم (غیر منظم) مهاجرت

هغه مهاجرت ته ویل کیږي، چې شخص په قانوني ډول میزبان هیواد ته داخلیږي، خو د دایمي اقامت اجازه ونلري او په محل اقامت هیواد کې د مجاز حد څخه زیات اقامت وکړي. (۲: ۱۹۴،۱۹۵)

هیوادونه اساساً د نفوس (جمعیت) او جغرافیوي وضع په نسبت په دوه ډلو مهاجر لیږوونکي او مهاجرمنوونکي باندې ویشل کیږي ، مهاجر منوونکي هیوادونه هغه هیوادونه دي چې د پراخ قلمرو لرونکي وي او دهغې نفوس د خاورې د وسعت او

---

[8] *Enforced Immigration*
[9] *Legal Immigration*

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخوالي په تناسب سره کافي نه وي او له همدې رويه د نورو هيوادونو څخه د افرادو جذب ته احتياج وي . لکه کاناډا ، امريکا ، استرليا او ځيني نور د جنوبي امريکا هيوادونه ، فلهذا دا ډول هيوادونه خپل قلمرو ته د ورود لپاره نسبتاً اسان شرايط وضع کوي ، چې خلک د هغې شرايطو په ترلاسه کولو (پوره کولو) سره کولای شي دغه هيوادونو ته مهاجرت وکړي . اما دا احتمال هم شتون لري چې وروسته له يوې مودې څخه د مهاجرينو د قبول په مورد زيات محدوديتونه وضع کړي . مثلاً متحده ايالات که څه هم تر اوسه پورې يو مهاجرمنوونکی هيواد ګڼل کيږي ، په اوس وخت کې د مهاجرينو د منلو په مورد سخت قواعد او مقررات اعمالوي .

دوهمه ډله هيوادونه مهاجر ليږوونکي هيوادونه دي ، چې د لمړۍ ډلې هيوادونو برعکس د زيات نفوس او کوچني قلمرو لرونکي وي ، يعنی د هغې نفوس د قلمرو او خاورې په نسبت سره په دومره اندازه زيات وي ، چې که چيرې ټول وګړي چې په هماغه مملکت کې ژوند وکړي او په کار مشغول شي د هغوی لپاره د کار کافي زمينه نه ده مساعده او په نتيجه کې اقتصادي رکود ايجاد او رامنځته کيږي.

او يا دا چې د امنيتي او سياسي ملاحظاتو په اساس د خپل هيواد په ترک کولو باندې مجبوريږي ، فلهذا د دې ډول ممالکو زيات شمير اتباع لکه لبنان،افغانستان، ايران،سويس او پاکستان د خپل هيواد څخه خارج او نورو هيوادونو ته مهاجرت کوي ، چې په نتيجه کې د قلمرو په نسبت د نفوس او کار يو ډول تعادل منځته راځي ، نو پدې اساس ويلی شو چې مهاجرت پرته لدې چې هيواد مهاجر ليږوونکی دی که مهاجر منوونکی د نفوس د مکاني يا جغرافيوي تحرک يو شکل دی چې د دوو جغرافيوي واحدونو تر منځ ترسره کيږي ، او دغه تحرک بايد د فرد د معمولي اقامت د مبدا يا د مهاجرت څخه د مخکې اقامت د محل تغير او د نوي اقامت محل په مقصد صورت ومومي .

زمونږ په هيواد کې د مهاجرت په مورد د لمړي ځل لپاره په ۱۳۰۲ ه.ش کال يوه نظامنامه د مهاجرت د نظامنامې په نوم سره وضع شوه ، چې د نورو هيوادونو د مهاجرينو لپاره يې په افغانستان کې د اقامت، ژوند او يو سلسله نور حقوق او امتيازات پيش بيني کړي وو . (۵۵ : ۱۷،۱۸)

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ۱۸/۱۲/۱۹۹۰ نیټې کنوانسیون د مهاجرو کارګرانو او د هغوی د کورنیو له حقوقو څخه د حمایت او دفاع مسله منلې ده ، چې همدا اوس د خپلواکو کارپوهانو یوه کمیټه د هغې د رعایت او اجرا څارنه کوي .(۱۳: ۱۴)

دریم جز – پناه اخیستونکی[10]

پناه اخسیتونکی پر هغه انسان باندې اطلاق کیږي چې ، د متبوع دولت د ملاتړ څخه د نه برخمن کیدو په دلیل یې امنیت د خطر سره مخامخ کیږي او د خپل ژوند د دوام لپاره نړیوال ملاتړ ته اړتیا لري.(۹ – ۱۹) یا په هغه افرادو باندې اطلاق کیږي چې د سیاسي ، نژادي ، فرهنګي ، مذهبي او اجتماعي دلایلو له امله په خپل هیواد د حاکم نظام تحمل ونلري او د خپل ځان ، کورنۍ او مال د ترس او ویرې له امله بل هیواد ته پناه وړي.(۳ : ۱۷۷)

که څه هم ځینې وختونه د پناه اخیستونکي لپاره د کډوال او مهاجر کلیمه استعمالیږي، خو دا دواړه کلیمې خپل مورد استعمال لري، یعنې کډوال یا مهاجر هغه څوک دی چې، اقتصادي شرایط او ځینې ځانګړي او ټولنیز معذرتونه، د کورنۍ د مادي او معنوي ودې لپاره د لازمو شرایطو نشتوالی، د کارځایونو کمښت، د زده کړې د شرایطو نشتوالی، د ژوند چاپیریال ککړتیا او له ټولنیزو اخلاقو سره د موافقت نشتوالی یې په اصلي هیواد کې د استوګنې لپاره د قناعت وړ نه وي، چې په نتیجه کې د ژوند او استوګنې ښو شرایطو ته مخه کوي. پداسې حال کې چې پناه اخستونکي پخپله خوښه او غوښتنه نه، بلکې د ټولنیزو، سیاسي او پوځي حالاتو له امله پرې دغه شرایط په زور او جبر سره تحمیل شوي وي، نو په همدې اساس په پخپله ټولنه کې تر سیاسي او ایډیالوژیک څار لاندې وي او د هغه څخه د ژغورنې یوازینۍ لار له خپل پلارنې ټاټوبي څخه فزیکي بهر کیدل ګڼې چې ، عقلاً او فکراً له هغه څخه بیګانه نه وي.(۱۳ : ۱۶)

[10] *Refugee*

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن ورځ د پناه اخیستونکي اصطلاح پر هغه چا باندې اطلاق کیږي، چې له خپل هیواد څخه بهر د ډار، تعقیب، تاوتریخوالي، بهرني تیري او یا هر هغه حالت په دلیل چې عمومي نظم ګډوډوي او نړیوالې مداخلې او ملاتړ ته اړتیا لري.(۱۳: ۱۹)

د پناه اخستونکو د حقوقي وضعیت په مورد د ملګرو ملتونو سازمان په ۱۹۵۱ کال کې د پناه اخیستونکو په وضعیت پورې مربوط کنوانسیون تصویب کړی ، چې افغانستان هم دغه کنوانسیون امضا او تصویب کړیدی.[11]

د ملګرو ملتونو سازمان د تاسیس څخه وروسته د پناه اخستونکو څخه د دغه سازمان حمایت د نوموړي سازمان لمړنۍ اقدام وو (د پناه اخستونکو بین المللي سازمان د عمومي ټولنې د ۱۹۴۶-۱۲-۱۵ نیټې پریکړه لیک) دغه سازمان د ۱۹۴۶ کال څخه تر ۱۹۵۰ کال پورې موفق شو چې ۷۰۰۰۰ زره دواطلب پناه اخیستونکي خپلو هیوادونو ته بیرته راولي . په ۱۹۵۰ کال کې د پناه اخیستونکو نړیوال سازمان خپل ځای د پناه اخیستونکو لپاره د ملګرو ملتونو عالي کمیساری[12] ته پریښود ، د پناه اخستونکو د حمایت مقررات د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په ۱۴ ماده کې هم ذکر شوي دي ، د پناه اخستونکو د حقوقو په مورد د ملګروملتونو مهمترین اقدام د پناه اخیستونکو په وضعیت پورې د ۱۹۵۰-۶-۲۹ نیټې د مربوطې معاهدې او د ۱۹۶۷-۱-۳۱ نیټې د هغې اختیاري پروتوکول تصویب کول دي .

سربیره پردې د ملګرو ملتونو سازمان عمومي ټولنې په ۱۹۶۷-۱۲-۱۴ نیټه باندې یوه اعلامیه تصویب کړه، چې د دغه عهدنامې او پروتوکول مطابق غړي هیوادونه متعهد او ژمن شول ، چې د پناه وړونکو په نسبت به د تبعیض پرته د ملي رفتار معمول کوي ، یعنی د میزبان دولت د اتباعو پشان به د دوی سره هم د مذهبي آزادۍ، محکمو ته د مراجعې، ابتدايي تعلیماتو ، د کار قوانینو او نورو برخو کې یو شان او مساوي رفتار کوي . غړي هیوادونه د پناه اخیستونکو لپاره ځانګړي کارتونه صادروي او یو د بل په مقابل کې هغه د مسافر په عنوان وګڼي، د پناه اخیستونکو عالي کمیساري د دغه عهدنامې او پروتوکول د اجرا او مراقبت ماموریت په غاړه لري، پدې اخرو کالونو کې د پناه اخیستونکو او د پناه

---

11 افغانستان نوموړی کنوانسیون د ۲۰۰۵ کال د آګست په میاشت کې لاسلیک کړیدی.
12 *UNHCR (United Nation High Commissioner for Refugee)*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستونکو د عالي کمیسارۍ نقش ډېر مطرح او برجسته وو ، د بیلګې په ډول د په ایران کې د افغاني پناه اخیستونکو په قضیه کې ، اروپایي هیوادونو ته د بوسنیایي پناه اخیستونکو په قضیه کې او آلبانیا او مقدونیا هیوادونو ته د کوزوویې پناه اخیستونکو په قضیه کې. او همدارنګه د پناه اخیستونکو د حمایت په مورد د سره صلیب د نړیوالې کمیټې[13] نقش هم باید له یاده ونه باسو.(۱۷: ۲۵۱)

په کلي ډول پناه اخیستونکي کولای شو د افرادو د کثرت په اساس په دریو ډولونو باندې وویشو :

۱- پناه اخیستونکي کوچنیان : د پناه اخیستونکو نیمایي برخه ماشومان یا هغه کسان تشکیلوي چې، د اتلسو کالونو څخه کم عمر ولري، په هغه مواردو کې چې پناه اخیستنه د جنګونو څخه ناشي وي، معمولاً ماشومان په فرار او تیښته باندې موفق کیږي، ځکه لویان معمولاً یا وژل کیږي یا د جنګ لپاره ودریږي او یا نیول کیږي . نن ورځ زیات شمیر پناه اخیستونکي چې په ایتوپیا، سومالیا، سوډان، مرکزي امریکا او جنوب ختیځه اسیا کې شتون لري هغه کسان دي، چې د خپل هیواد د داخلي کشمکشونو څخه یې ځانونه ایستلي دي. پناه اخیستونکي ماشومان غالباً د خپل ځانګړي وضعیت په دلیل د مختلفو لارو څخه د سوء استفادې مورد ګرځي او حقوق یې ضایع کیږي.

۲- پناه اخیستونکي ښځې : پناه اخیستونکي ښځې د هغه ډلو له جملې څخه دي ، چې د زیات تعداد او خپلو مسایلو په دلیل یې په منونکو ټولنو کې عمده اندیښنې او ستونزې ایجاد کړیدي . پناه اخیستونکي ښځې غالباًد زیاتو مشکلاتو سره مخامخ کیږي او د تبعیض، بدو کړنو او بدني سوء استفادو څخه چې د هغوی په نسبت اعمالیږي ډېر رنځ وړي. او د دې څخه علاوه په دسته جمعي محلونو کې د پناه اخیستونکو ښځو ژوند کول قومي او اخلاقي قوانین خدشه دار کوي. نن ورځ په افریقا کې ښځې د پناه اخیستونکو نیمایي برخه تشکیلوي، هغه چې د جنګ، تعقیب او د ژوند د بدو شرایطو له امله په ګاونډیو هیوادونو کې پناه اخلي د خپل ځان د وضعیت په مورد د زیات شمیر تغیراتو سره مخامخ کیږي چې، نه یواځې د پناه

[13] *ICRC (International Committee of Red Cross)*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستونکو ښځو د رواني مشکلاتو سبب ګرځي، بلکې د هغوی د کورنیو شتون هم د تهدید لاندې قرار نیسي.

۳- قایقي پناه اخیستونکي : دغه پدیده په جنوب ختیځه اسیا پورې اختصاص لري چې، د اوږدې مودې راهیسې یې زیات شمیر قربانیان له ځان سره لرل . قایقي پناه اخیستونکي هغه کسان دي چې ، د ویتنام او تایلنډ حلیج له لارې د منطقې نورو هیوادونو او عمدتاً تایلنډ او مالیزیا ته ځي اود هغې ځخه د پناه اخیستنې غوښتنه او درخواست کوي ، د دغه پناه اخیستونکو د اوضاع وخامت تر دې حد پورې دی چې، دهغې سره د کومک لپاره د یوې خاصې برنامې د تنظیم احساس ورځ تر بلې زیاتیږي . قایقي پناه اخیستونکي که چانس پیداکړي او د تجارتي کشتیو په مسیر کې قرار ونیسي مکمن نجات پیداکړي ، مګر مسله داده چې ، د کشتیو مالکان د لارې د اوږدیدو او د حمل او نقل د مصارفو د زیاتوالي په دلیل د پناه اخیستونکو نجات ته کمه توجه کوي ، د دې باوجود بیا هم د ۱۹۸۰ کال را پدیخوا ۵۰۰۰۰ نفرو د تجارتي کشتیو په واسطه نجات موندلی دی.(۹ : ۲۰۴)

هغه پناه اخیستونکي چې د خپلو سیاسي- مدني حقوقو له لرلو ځخه په غیر دیموکراتیکو دولتونو کې بې برخې کیږي، ځانګړي وګړییزې آزادی یې د تابعیت د حقوقو له نظره او سیاسي آزادی یې د سیاسي حقوقو له نظره سلب کیږي ، سیاسي پناه اخیستنه نومول شویده چې ، د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۵۲ کال په نړیوال کنوانسیون کې د نړیوالو حقوقو د تامین لاندې راغله او د هغې ځخه وروسته د کنوینشینل پناه اخیستنې په نوم ونومول شوه.(۱۳: ۲۲)

ځلورم جز - توریستان[14]

هغه افرادو ته ویل کیږي ، چې د سیاحت ، ګرځیدلو او د طبیعي منظرو او تاریخي اثارو ځخه د لیدنې په منظور د لنډې مودې لپاره بل هیواد ته سفرکوي . له هغه ځایه چې په هیواد کې د سیاحینو د اقامت موده لنډه وي ، نو د هغه هیواد لپاره یوه با ارزښته عایداتي منبع ګڼل کیږي ، معمولاً د هغې د ورود او اقامت لپاره خاص تسهیلات او آسان شرایط په نظر کې نیول کیږي.(۱۳: ۱۷۸)

---

[14] *Tourists*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم جز ـ محصلین[15]

محصلین هغه افراد دي ، چې د علم او زده کړې د حصول ، د نورو نظامونو سره د آشنائۍ او نویو علمي موضوعاتو د حصول په منظور نورو هیوادونو ته سفر کوي او خپل ټول تحصیلات یا یوه برخه تحصیلات په هغه هیواد کې ترسره کوي . د فرهنګي اړیکو په مورد د دولتونو تر منځ معمولاً دوه جانبه یا څو جانبه قراردادونه منعقد شوي وي ، چې د هغې مطابق دهغه افرادو لپاره لازم شرایط تعین کیږي ، چې دا ډول فعالیتونه ترسره کوي او د دغه قراردادونو پواسطه په هر غړي هیواد کې د محصلینو او زده کوونکو لپاره یو لړ تسهیلات او اسانتیاوې رامنځته کړي.(۵۵ :۲۰)

شپږم جز ـ سوداګر[16]

هغه افرادو ته ویل کیږي، چې د ګټې او سوداګرۍ، د نویو سوداګریزو بازارونو سره د اشنائي او د خپلو سوداګریزو فعالیتونو د قلمرو د پراختیا په مقصد له یوه هیواد څخه بل هیواد ته سفر کوي ، معمولاً د دغه ډله افرادو لپاره خاص تسهیلات او امتیازات د دولتونو له لورې د دوه اړخیزه او څو اړخیزه تړونونو د انعقاد له طریقه پیژندل کیږي.(۳ : ۱۷۸)

اووم جز ـ ژورنالیستان ، عکاسان او نور افراد ، چې په مختلفو مطبوعاتي او نشراتي فعالیتونو کې کار ترسره کوي

دغه ډله افراد د ژورنالیستکې ، عکاسۍ او یا مطبوعاتي فعالیتونو په منظور په مختلفو سیاسي ، اقتصادي ، اجتماعي او نورو برخو کې د مطبوعاتي یا ژورنالیستکي ویزې په ترلاسه کولو سره هغه هیواد ته داخلیږي ، چې بعضاً ممکن د یو سلسله تسهیلاتو څخه په محل سکونت هیواد کې برخمن شي او یا برعکس د خبر رسولو په ساحه کې پرې یو سلسله محدودیتونه وضع شي.(۵۵ : ۲۱)

15 *Students*
16 *Businessmen*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم جز – کارکوونکي

د دغه ډله بهرنیانو څخه منظور هغه کسان دي، چې په یوه معینه څانګه (حرفه) کې د تخصص او تجربې لرونکی وي او یا دا چې ساده کارکوونکي وي، چې د خپل ژوند تیرولو لپاره یې بل هیواد ته سفر کړی وي او د یو کم اندازه معاش یا حقوقو په ترلاسه کولو سره په کار بوخت وي. پدې مورد معمولاً هیوادونه اصل په ممنوعیت باندې برقراروي او یواځې دخپل اقتصادي وضعیت په نظر کې نیولو او د مخصوصو شرایطو په پیشبینۍ سره ممکن په خاصو کارونو کې‌ی د خارجیانو بوختیدلو ته اجازه ورکړي. مثلاً د فرانسې دولت چې د زراعتي فعالیتونو په برخه کې د کافي انساني ځواک څخه برخمن نه دی، نو ددې هدف د تامین لپاره د ایټالیې او هسپانیې د زراعت د کارکوونکو څخه استفاده کوي . همدارنګه آلمان چې د پرمختللي صنعت څخه برخمن دی په ځینو برخو کې د انساني نیرو د کمښت سره مخامخ دی ، چې پدې مورد المانیان د خارجیانو څخه د دغه ډول کارونو په اجرا کولو کې استفاده کوي. پدې مورد بل مثال په امریکا متحده ایالتونو کې د مایکروسافټ کمپنۍ له لورې د هندي متخصصینو استخدام دی، چې د کمپیوټر په مختلفو پروګرامونو کې د تخصص او خاصې پوهې څخه برخمن دي، له همدې امله د مایکروسافټ کمپني هندي متخصصین په یو سلسله خاصو امتیازاتو سره استخداموي.(۵۵ : ۲۱،۲۲)

نهم جز - فراري مجرمین

بهرني فراري مجرمین هغه اشخاصو ته ویل کیږي، چې په یوه هیواد کې د جرم مرتکب او د مجازاتو څخه د خلاصون لپاره بل هیواد ته فرار او تیښته وکړي. په پخوا وختونو کې د دولتونو له لورې د فراري مجرمینو دفاع او حمایت نه کیدلو او په زیاتو مواردو کې یې هغه د مجنی علیه اړخ ته تحویل کول او په ځینو مواردو کې د دولتونو تر منځ د معاهداتو او یا داخلي قوانینو له طریقه، چې پدې هکله یې معین او ټاکلي احکام درلودل فراري مجرمینو ته پناه ورکول تحریم کول .

ممکن پدې مورد تر ټولو پخوانی قانون، چې مجرمینو ته پناه ورکول یې جرم ګڼلو د حمورابي قانون وي، چې د هغې په ۱۵ ماده کې فراري غلامانو ته د پناه ورکولو مجازات اعدام پیشبیني شوی وو، ددې باوجود په نننې عصر کې یو شمیر هیوادنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجرمینو ته د پناه ورکولو په مسایلو کې د سیاسي مجرمینو په مورد په استثنا قایل دي او خپل ځانته دا حق ورکوي، چې د سیاسي مجرمینو د تحویل څخه ډډه وکړي. خو د فراري مجرمینو او جنایتکارانو په هکله معمولاً د مجرمینو د استرداد څخه استفاده کوي، د دې اصل په اساس جرم چې د کوم هیواد په قلمرو کې واقع شي د هغه هیواد څخه په جرم د مرتکب شخص غوښتنه کوي چې هغه هیواد ته یې پناه وړي وي، ځکه متقاضي دولت د جرم د ارتکاب په اثر د زیاتو خساراتو متحمل شوی او د هغه هیواد محاکم د نورو مراجعو په نسبت نوموړي جرم ته د رسیده ګۍ زیات صلاحیت لري ، نن ورځ د دولتونو تر منځ د اړیکو په پراختیا او توسعې سره په نورو هیوادونو کې فراري مجرمین پیژندل کیږي او د نورو بهرنیانو لپاره د پیژندل شویو حقوقو څخه نه برخمن کیږي.(۱۸: ۸۶)

لسم جز - د تسهیلاتو غوښتونکي

اصولاً هیوادونه د دې ډله افرادو د ورود او اقامت لپاره د ممنوعیت اصل څخه کار اخلي، ځکه دا ډله افراد غالباً د نورو هیوادونو د هغه امکاناتو او تسهیلاتو څخه د مسفید کیدو په هڅه او لټه کې وي، چې دولت یې د خپلو اتباعو لپاره رامنځته کوي. معمولاًدا ډول اشخاص هغه وخت یوه خارجي هیواد ته د ورود(ننوتلو) او په هغه کې د اقامت اجازه ترلاسه کوي، چې د خپل ځان او فامیل د ژوند د ضرورتونو د تامین لپاره د لازمې پانګې او سرمایې د شتون لپاره کافي اسناد او دلایل ارایه کړي.(۵۵ : ۲۲)

یولسم جز - آواره ګان

آواره ګان هغه افراد دي ، چې د جنګ یا طبیعي پیښو په اثر د خپل ژوند د حفظ او ساتلو لپاره نورو هیوادونو ته ځي او که د هغه انساني ژوند حفظ او د ټولنیزو فعالیتونو امکان میسر وای نو خپل هیواد یې نه تر ک کولو ، د پورته تعریف څخه په واضح ډول معلومیږي ، چې آواره ګان په دوه ډوله دي په لاندې ډول یې د مطالعې لاندې نیسو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ جنګي آواره

هغه افراد دي چې د جنګي عملياتو په جريان کې يې د مقابلو متخاصمو ځواکونو څخه فرار کړی وي او هغې سيمې ته چې پخوا يې پکې ژوند کولو بيرته نه وي راستون شوی. دا ډله افراد مجبور دي چې خپل هيواد د کورنيو او نړيوالو مسلحو کشمکشونو په نتيجه کې ترک کړي. اصولاً دغه ډله افراد د ۱۹۵۱او ۱۹۶۷کالونو د کنوانسيونو پناه اخيستونکي نه ګڼل کيږي . جنګي آواره ګان د جنګ د قربانيانو څخه د ملاتړ او حمايت د ۱۹۴۹ کال کنوانسيون او د هغې د اضافي پروتوکول د حمايت لاندې واقع او د خاصو حقوقو څخه برخمن دي.آواره ګان معمولاً په دسته جمعي(ډله ايز) شکل سره بل هيواد يا نورو هيوادونو ته ځي، خو په نورو هيوادونو کې د آواره ګانو حقوق نسبت نورو بهرنيانو ته کم وي. نن ورځ د دې باوجود چې جنګي آواره ګان د نړيوالو بشر دوستانه حقوقو د حمايت لاندې دي، بياهم په عمل کې جنګي آواره ګان د مناسب حقوقي وضعيت څخه برخمن نه دي، بناً د دوی حقوق د نورو عادي بهرنيانو څخه کم دي.(۱۸: ۸۸)

نن ورځ د نړۍ هيوادونو په بشر دوستانه دلايلو سره د جنګي آواره ګانو منل په نظر کې نيولي دي د نمونې په ډول کولای شو د افريقا د لويې وچې نوم ياد کړو ، چې داخلي جنګونو او بهرنيو تيريو د دغه لويې وچې په مختلفو برخو باندې د آواره ګۍ عمل تحميل کړيدی ، دهغې د جملې څخه د جنوبي افريقا د نژاد پرست شتون او ددغه رژيم پواسطه د استقلال څخه مخکې د نامبيا د خلکو سرکوب کول نورو همسايه او ګاونډيو هيوادونو ته د دغه هيواد د زيات شمير خلکو د آواره ګۍ باعث شواو همدارنګه په نورو ګاونډيو هيوادونو باندې د دغه هيوادونو تيری او تعرض په جنوبي افريقا کې د آواره ګانو زيادت له ځان سره درلود.(۹ : ۲۰۷)

ب- د طبيعي حوادثو او مصيبتونو آواره

د طبيعي آفتونو آواره ګان هغه اشخاص دي ، چې د طبيعي حوادثو لکه زلزله ، سيلاب ، وچکالي او نورو په اثر د خپل ځان د ساتنې په منظور مجبوريږي، چې خپل هيواد ترک او بل هيواد ته لاړ شي. د طبيعي حوادثو آواره ګان د بشردوستانه عواملو په اساس د نورو هيوادونو د حمايت وړ ګرځي. د طبيعي حوادثو د آواره ګانو منل او پذيرش په موقتي ډول صورت نيسي، بنا پردې کله چې د آواره ګۍ

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامل لـه منځـه ولاړ شـي معمـولاً آواره ګـان خپلـو هيوادونـو تـه بيرتـه اسـتول کيږي.(۱۸: ۸۹)

دولسم جز- مامور

بهرنی مامور هغه شخص دی، چې د خپل متبوع دولت له لوري بل هيواد ته د ماموريت د ترسره کولو لپاره ليږل کيږي. کولای شو مامورين په دوه ډوله سياسي او غير سياسي مامورينو باندې وويشو:

الف – غير سياسي مامور

غير سياسي مامور هغه شخص دی، چې د خپل متبوع دولت له لورې د ماموريت د ترسره کولو لپاره بل هيواد ته ليږل کيږي، خو ماموريت يې سياسي نه وي نو پدې اساس دا ډول مامور ته سياسي مامور نه ويل کيږي. غير سياسي مامور معمولاً د فرهنګي ، اقتصادي او نورو چارو د اجرا په غرض د خپل متبوع دولت پواسطه بل بهرني هيواد ته ليږل کيږي، غير سياسي مامورين د سياسي مامورينو د امتيازاتو او مصونيتونو څخه برخمن نه دي، پس د دوی حقوق د سياسي مامورينو په نسبت کم دي.(۱۸: ۸۸)

ب- سياسي مامور

سياسي مامور هغه چا ته ويل کيږي، چې د ديپلوماسی په هنر کې مشغول او شغل يې په بل هيواد کې د خپل متبوع هيواد د خارجي سياست اجرا وي. سياسي يا ديپلوماتيک مامور مصونيت لري او هغه هيڅوک په هيڅ عنوان سره نيولی او توقيف کولای نشي او قبلوونکي دولت هم بايد د هغې سره مناسب چلند وکړي او دهغې په حيثيت، ابرو، آزادی او شخصيت باندې د تعرض او صدمې د مخنيوي لپاره بايد لازم تدابير ونيسي. د يوه هيواد سياسي مامورين په بل هيواد کې د مطلوب حقوقي وضعيت څخه برخمن دي او په قبلوونکي يا ميزبان دولت کې د هغوی حقوق د نورو بهرنيانو څخه زيات دي.(۹: ۲۰۶) ځکه د دې لپاره، چې ديپلوماتيک او سياسي مامورين وکولای شي چې په بهرنيو هيوادونو کې خپلې ورسپارل شوي دندې په پوره استقلال او آزادی او د هر ډول ويرې او تشويش څخه پرته ترسره کړي، د دولتونو تر منځ د ډيرو پخوا زمانو څخه را پديخوا پخپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځي روابطو کې یو سلسله اصول او قواعد معمول او مروج وو، چې د دیپلوماتیکو امتیازاتو او مصونیتونو مسایل یې تنظیم او اداره کول چې تر ۱۹۶۱ کال پورې یې عرفي بڼه درلوده چې بلاخره د ۱۹۶۱ د اپریل میاشتې په ۱۸ نیټه د ویانا د دیپلوماتیکو اړیکو او د ۱۹۶۴ د اپریل میاشتې په ۲۴ نیټه د قونسلي روابطو کنوانسیونونو په انعقاد سره په مدون شکل سره ترتیب او تنظیم شول، چې د ویانا د ۱۹۶۱ کال د دیپلوماتیکو اړیکو کنوانسیون د ۲۹ څخه تر ۳۱ مادې پورې د دیپلوماتیکو مصونیتونو څخه بحث کوي او دیپلوماتیک مصونیتونه په کلي صورت سره دوه عمده ډولونه لري :

۱- د تعرض او تیرې په وړاندې مصونیت.

۲- قضائې مصونیت. .(۱۷: ۳۸۳)

دوهم پراګراف

د اسلام له نظره د بهرنیانو ډولونه

په نړۍ کې هیڅ انسان چې په هر نژاد، ځای او تاریخ پورې تړاو ولري هیڅکله یې هغه مقام نه دی ترلاسه کړی، چې د اسلام د مبارک دین له نظره یې ترلاسه کړی دی. د دې امر علت دادی چې اسلام یو نړیوال دین دی او پیغمبر(ص) د ټول بشریت او ټولې نړۍ لپاره رالیږل شوی پیغمبر دی او د نورو پیغمبرانو پشان د خاصو قومونو او ملتونو لپاره نه دی رالیږل شوی. د اسلام مبارک دین د ټول بشریت لپاره که هغه مسلمان یا غیر مسلمان وي په بشریت او انساني کرامت قایل دی. د اسلام مقدس دین له نظره په کلي مفهوم سره بهرنی هغه چا ته ویل کیږي، چې نه مومن او نه د اسلام په مقدس دین معتقد وي او په خلص ډول سره بهرنی هغه څوک دی چې مسلمان نه وي، چې د اسلام په حقوقي سیستم کې په درېو ډولونو باندې ویشل شویدي .(۵۶ : ۹۸)

لومړۍ جز - اهل کتاب یا اهل ذمه

ذمه په لغت کې د امان، عهد، ضمان او پیمان په معنی ده (۵۲ : ۶۳۲) او په اصطلاح کې د هغه غیر مسلمان شخص څخه عبارت دی، چې په اسلامي ټولنه کې ژوند

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او ځان او مال يې د مسلمانانو يا اسلامي حکومت د حفاظت او حمايت لاندې وي (۶ : ۱۱۰۴) يا هغه غير مسلم شخص دی، چې د دوی مذهبي کتاب په قرانکريم کې ذکر شوی وي(۵۴ :۳۹۵) او يا هغه غير مسلمان ته ويل کيږي چې د هغه پيمان په موجب چې د اسلامي حکومت د حاکم سره يې کړيدی د اسلامي حکومت د حمايت لاندې په ازاد او دايمي ډول ژوند وکړي او د ځينی حقوقو څخه هم برخمن کيږي، چې د هغې په مقابل کې د وجايبو په ترسره کولو هم مکلف وي. په اسلامي عرف کې هغه غير مسلم شخص، چې په داراسلام کې هستوګنه او اقامت ولري د اهل ذمه يا ذميانو په نوم سره ياديږي، پدې نوم سره د غيرمسلمانانو د نومونې علت دا دی، چې هغوی د الله (ج) د هغې د پيغمبر(ص) او بالاخره د مسلمانانو سره د عهد او پيمان مقابل اړخ دی، چې دهغه عهد څخه په استفادې سره د دوی سره دا تعهد شوی، چې په اسلامي ټولنه کې د اسلام د حمايت لاندې په امنيت او سوکالۍ کې ژوند وکړي، پس د ذمه تړون په اساس خارجيان يا بهرنيان دمسلمانانو د حمايت او ضمانت لاندې ژوند تيروي.(۵۵ : ۲۵)

ايا د ذمه تړون يواځې د اهل ذمه سره منعقد کېږي او که د هغې څخه پرته د نورو سره هم منعقد کيږي؟

پدې مورد د فقهاو تر منځ مختلف او متفاوت نظريات شتون لري . زيات شمير فقها پدې باور دي، چې د ذمه تړون يواځې د اهل ذمه سره منعقد کيږي پدې دليل چې دوی اسلامي حکومت ته د جزئې په ورکولو سره مصون کيږي، اما بله ډله فقها پدې عقيده دي چې د ذمه تړون د ټولو غير مسلمانانو سره منعقد کيدای شي پدې دليل، چې حضرت محمد(ص) پخپلو ټولو خطبو کې د غير مسلمانانو پرته لدې چې اهل کتاب وي يا نه وي اسلام ته را دعوت کړيدي.(۵۵ : ۲۶) اهل ذمه په دارالاسلام کې د يو سلسله حقوقو او وجايبو لرونکي دي، چې په عمومي صورت سره ويلای شو چې ټول حقوق چې مسلمان ورڅخه برخمن دي غير مسلمان ته هم شامليږي او هغه حقوق چې د مسلمانانو پر وړاندې شتون لري اهل ذمه ته هم شامليږي، مګر په هغه مواردو کې چې شارع مستثنی کړی وي. او د اهل ذمه وجايب او مکلفيتونه د جزئې او خراج ورکړه او د مسلمانانو د شعايرو، آدابو، رسمونو او ديني احساساتو ته احترام دی.(۵۴ : ۳۹۶)

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز ـ مستامن

مستامن هغه شخص یا کافر حربي دی، چې په هر دین او تابعیت وي په مشروع انګیزه سره د موقت وخت لپاره د دایمي اقامت له قصد پرته د اسلامي دولت یا د یوه مسلمان شخص په اجازې او تضمین سره دارالاسلام ته داخل شي.(۵۴ : ۳۹۷)

یا هغه غیر مسلمان ، چې په موقت ډول په داراسلام کې هستوګنه لري مستامن ګڼل کیږي. دغه شخص باید د اسلامي دولت ننتولویا ورود لپاره اجازه واخلي، په کلي ډول د توقف اجازه یو کال ده او په هغه صورت کې، چې ددوی د اقامت موده له یوه کال څخه تجاوز وکړي باید اسلامي حکومت ته مالیه ورکړي، خو محکمې ته د هغې مراجعه او د هغوی د حقوقي اختلافاتو حل او فصل کول او د دعوا ګانو ته د رسیده ګۍ طرز او ډول د اهل کتابو په شان دي، که قاضي د دوی د شخصي احوالو پورې په اړونده مسایلو عالم وي د دوی د مقرراتو مطابق حکم کوي او که د دوی په احکامو عالم نه وي نو موضوع د دوی هغه مذهبي حاکم ته چې طرفین دهغې پیرو وي راجع کوي.(۵۳ : ۱۳۴)

دریم جز ـ غیر اهل کتاب

اسلامي حکومت د بت پرستانو او د خدای (ج)د منکرینو لپاره په هیڅ ډول حقوقو قایل نه دی ، مګر بیاهم په عمل کې د دوی سره ښه سلوک او نیک چلند کوي (۵۳ : ۱۳۴) په موجوده وضعیت کې دځینو معاصرو فقهاو نظریاتو ، د اسلامي هیوادونو عملکرد او د اسلامي کنفرانس سازمان چلند ته په کتو سره نړۍ د اسلام له نظره په لاندې سیمو باندې ویشل شویده .

داراسلام : چې اکثریت وګړي یې مسلمان او اسلامي قوانین په هغه حاکم وي .

دارالحرب: یواځې په هغه هیوادونو باندې اطلاق کیږي، چې اولاً اکثریت وګړي یې غیر مسلم وي او ثانیاً د اسلامي هیوادونو سره د جنګ په حالت کې وي .

دارالعهد یا دار الصلح : هغه هیوادونو ته ویل کیږي چې د مسیحیت ، یهودیت او زردشت دینونو څخه پیروي کوي .

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارالهدنه : ټول هغه هیوادونه چې د پورته دریو دینونو څخه پرته د نورو دینونو څخه پیروي کوي

دارالحیاد(بې طرفه) : هغه غیر اسلامي هیوادونه چې د اسلامي هیوادونو له لورې رسماً بېطرفه پیژندل شوي وي.(۱۷: ۲۷)

خو باید یادونه وکړو، چې د اسلامي احکامو څخه داسې معلومیږي چې د بهرنیانو سره د دوستی اړیکو ایجاد هغه امر دی، چې مسلمانان کولای شي پخپلو نړیوالو اړیکو کې د هغې څخه استفاده وکړي ځکه : اولاً اسلام د فطرت دین دی او هیڅکله د انسان د بشري او طبیعي احساساتو سره په ټکر کې نه واقع کیږي. ثانیاً اسلام دې نقطې ته زیاته توجه کړیده، چې انسان کولای شي دخپلو عقیدتو مخالفانو سره د تفاهم او امن په فضا کې بحث او خبرې اترې وکړي او دا امر ددې ایجاب کوي چې افراد باید د مذهب، نژاد، عقیدې او ژبې په نظر کې نیولو پرته اړیکې او روابط برقرار کړي. او دا هم د یادولو وړ ده، چې د دولت د حقوقي مفهوم د تکمیل او په مختلفو برخو کې د دولتونو د اړیکو پراختیا ته په کتو سره به نن ورځ په ندرت سره وکولای شو تر څو داسې هیواد پیدا کړو، چې د پورته تقسیماتو په اساس عمل وکړي. نن ورځ ټول اسلامي هیوادونه خپل ځانته ټاکلی قلمرو لري، چې دا قلمرو یواځې د مسلمانانو لپاره محدود نه دی، بلکې غیر مسلم هم پدې هیوادونو کې د مسلمانانو تر څنګ د مساوي حقوقو او وجایبو لرونکي دي. د تابعیت د مفهوم په منلو سره نن ورځ مشکله ده، چې په پورته جغرافیوي تقسیماتو عمل وکړو او په یوه هیواد کې د مسلمانانو او غیر مسلمانانو تر منځ ویشنه وکړو. په نړۍ کې داسې مسلمانان شتون لري، چې د اسلامي هیوادونو په قلمرو کې ژوند کوي خو بهرنیان ګڼل کیږي همدارنګه داسې غیر مسلمانان شتون لري، چې په اسلامي هیوادونو کې ژوند کوي خو بهرنۍ نه ګڼل کیږي. د مثال په ډول که یو افغانۍ په سعودي عربستان کې اقامت ولري سره لدې، چې سعودي عربستان یو اسلامي مملکت او افغاني تبعه هم مسلمان دی ، مګر بیا هم د سعودي عربستان د قوانینو له مخې مسلمان افغانۍ بهرنۍ ګڼل کیږي او د یو سلسله حقوقو څخه محرومیږي، په همدې ترتیب سره په غیر اسلامي هیوادونو کې هغه مسلمان چې د هماغه اړوند دولت تبعه دی بهرنۍ نه ګڼل کیږي. بنا پردې د پورته بحث څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې نتيجه اخيستلې شو، چې په نننۍ نړۍ کې چې ارتباطات په مختلفو برخو او سطحو کې د ليدو وړ پرمختګ کړيدی ، نو هيوادونه د خپلو اقتصادي او سياسي منافعو د تامين لپاره زياته توجه کوي نه دا چې د مذهبي ملاحظاتو په اساس د اشخاصو لپاره په حقوقو قايل شي.(۵۵: ۲۸،۲۹) يعنی دا چې نن ورځ د تابعيت مفهوم د ټولو مذهبي او قومي ويشنو او وابستګيو جانشين ګرځيدلی دی.(۵۴: ۳۹۶)

څلورم مبحث

د بهرنيانو د حقوقو مباني او اساس

څه ډول چې مخکې اشاره وشوه، چې د بهرنيانو حقوق له پخوا وختونو څخه په مختلفو حقوقي نظامونو کې پيژندل شوي او قبول شوي وو، خو په هغه پورې د اړوندو قواعدو او مقرراتو د تدوين ضرورت په وروستيو پيړيو کې احساس شو. هغه اړخونه او عوامل چې نوموړی ضرورت يې ښکاره او روښانه کړ عمدتاً هماغه عوامل او اړخونه دي چې د نړيوالو خصوصي حقوقو د پيدايښت او رشد موجب شويدي(۱۸: ۸۹) چې په لاندې ډول دي:

۱- د اقتصادي راکړې ورکړې رشد او توسعه ، چې په مختلفو هيوادونو کې د زياتو بهرنيانو د حضور موجب وګرځيد.

۲- فرهنګي راکړه ورکړه او نورو هيوادونو ته مهاجرت او کډوالي .

۳- د بشری سرنوشت مشترک احساس او په نوموړي برخليک د واکمنو اړيکو د قانوني کولو نياز او ضرورت.(۲: ۱۸۰)

دغه لاملونه ددې موجب شول چې دولتونه د پخوا څخه زيات د بهرنيانو وضعيت ته پاملرنه او توجه وکړي او د هغوی حقوق او وجايب په خپلو مختلفو حقوقي منابعو کې تدوين کړي ، که څه هم د دغه قواعدو د تدوين په وخت کې دولتونه د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو او همدارنګه د امتيازاتو او محروميتونو د تعين په رابطه د عمل ازادی څخه برخمن دي مګر په عمل کې د دغه قواعدو په تنظيم کې بايد متعدد تاثير لرونکي عوامل په نظر کې ونيول شي چې د دولتونو د عمل ازادي محدودوي :

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړنی عامل انساني ملاحظات دي، د يو انسان په عنوان د دولتونو له لورې د بهرنيانو لپاره د حداقل حقوقو پيژندل ضروري او لازمي دي، چې هغه په اختياري يا اجباري ډول د هغې پيژندلو او منلو ته راکاږي.

دوهم عامل ملي ملاحظات دي، د بهرنيانو پرحقوقو د حاکمو قواعدو په تعين کې دولتونه له يوه پلوه د خپلو ملي مصالحو په نظر کې نيولو سره اقدام کوي او له بله پلوه څرنګه چې د بهرنيانو لپاره د حقوقو پيژندل په نورو هيوادونو کې د نوموړي دولت د اتباعو په وضعيت باندې په مستقيم او غير مستقيم ډول تاثير لري، نو الزاماً د بهرنيانو د حقوقو منلو ته غاړه ږدي .

او **دريم عامل** په اوسني عصر کې نړيوال ملاحظات دي، يعنی د هغه اصولو او ارزښتونو ملاحظه چې د نړيوالې ټولنې د قبول وړ ګرځيدلي وي. چې هر يو د دغه پورته درې ګونو عواملو څخه د بهرنيانو د حقوقي وضعيت د بنا او اساس په عنوان پيژندل شويدي، نو پدې اساس د بهرنيانو د حقوقو د تعين اصول په لاندې ډول دي:(۱۸: ۹۰،۸۹)

لومړی پراګراف

داخلي قوانين (د خود الزاميت مبنا)

د دولتونو داخلي قوانين د بهرنيانو د وضعيت د تعين په مورد يو مبنا او اساس ګڼل کيږي، په داخلي قوانينو کې د بهرنيانو د حقوقو د رعايت ضرورت ددې موجب ګرځيدلی، چې دولتونه پرته لدې چې يو د بل په وړاندې تعهد ولري پخپله د دغه الزام ضرورت احساس کوي تر څو په خپلو داخلي قوانينو کې د بهرنيانو د حقوقو رعايت وکړي. له همدې امله د نړۍ زيات شمير هيوادونو په خپلو داخلي قوانينو کې يو شمير مواد د بهرنيانو د حقوقو او وجايبو لپاره مختص کړيدي. په مختلفو هيوادونو کې بهرنيان د متفاوتو حقوقو څخه برخمن دي چې معمولاً سعی او کوشش شويدی، چې د دوی لپاره د حداقل انساني حقوقو لحاظ وشي. د هيواد په چارو کې د بهرنيانو د مداخلي او نفوذ د مخنيوي لپاره له حد څخه زيات احتياط د دې باعث شويدی، چې دولتونه د بهرنيانو د حقوقو د تعين په مورد په محدوديتونو باندې قايل شي.(۲: ۱۸۶)

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ ده ،چې د افغانستان د نړیوالو خصوصي حقوقو په نظام کې هم لکه د نورو د نورو هیوادونو پشان په اسلامي فقه سربیره متعدد قوانین د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو یا حقوقي وضعیت د تعین په مورد شتون لري، چې ځای ځای به ترې یادونه وشي.

دوهم پراګراف

د متقابل التزام اساس (متقابل روش یا د دولتونو ترمنځ د بهرنیانو په نسبت متقابله رویه)

متقابل روش په لغت کې د هغه قانوني او حقوقي امتیازاتو په معنی دی، چې د یوه یا څو هیوادونو له لورې په بل هیواد کې د هماغه حقوقو د پیژندولو په شرط متکي وي.(۲: ۱۸۳) پدې معنی، چې د بل دولت په قلمرو کې د ټاکلیو حقوقو څخه د بهرنیانو برخمن کیدل د هغې په متبوع دولت کې د بهرنیانو لپاره د هماغه حقوقو په پیژندلو پورې تړلي وي. نو پدې اساس د دې لپاره چې بهرنیان په میزبان دولت کې د حقوقو څخه برخمن شي لازمه ده چې د هغوی په متبوع دولت کې د میزبان دولت اتباع هم د هماغه حقوقو څخه مستفید شي. متقابله رویه یو اختیاري عمل دی چې د نزاکت اصل په رعایت کولو باندې متکي دی او د یوه تکلیف او الزام لرونکي عمل په عنوان یې نه شو ګڼلی، په بل عبارت متقابل روش د حق موجد او منشا کیدای نشي، چې د هغې په اساس دولت وکولای شي د هغه حق پر بنسټ دعوی اقامه کړي.

باید متوجه واوسو که څه هم، چې متقابله رویه د حق منشا نه ګڼل کیږي، خو ممکن د یوه حق د ایجاد شرط وګڼل شي. مثلاً امکان لري چې یو دولت د بل دولت اتباعو ته د حقوقو ورکړه په متقابل روش پورې مشروط کړي او یا دا چې هغوی ته د مشخصو شرایطو لاندې د ټاکلو حقوقو څخه د استفادې اجازه ورکړي.(۵۵ : ۵۵،۵۶) د متقابل روش د اصل څخه د پناه وړونکو په وضعیت پورې د ۱۹۵۱ کال اړوند کنوانسیون کې هم یادونه شویده، د دغه کنوانسیون ۷ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- له ژمنو دولتونو څخه هر یو به د پناه وړونکو په هکله هغه رژیم عملي کوي چې له پردیو سره یې په کلي توګه عملي کوي، له هغو مواردو پرته چې د دې کنوانسیون په موجب ډیر ښه رژیم مقرر شوی دی. ۲- ټول پناه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونکي به په ژمنو هیوادونو کې له درې کاله استوګنې وروسته متقابل عمل ته له شرط څخه چې قانوناً مقرر شوی وي معاف وي. ۳- له ژمنو دولتونو څخه هر یو باید هغه حقوق او مزیتونه چې پناه وړونکي د دې کنوانسیون د لازم الاجرا کیدو تر نیټې پورې په هغه صورت کې چې د متقابل عمل اصل وجود ونلري له هغو څخه برخمن دي، د پخوا په شان هغو ته ورکړي. ۴- ژمن دولتونه به په هغه صورت کې چې د متقابل عمل اصل وجود ونلري، پناه وړونکو ته د حقوقو او مزیتونو د ورکولو امکان برسیره پر هغه څه چې د ۲ او ۳ بند په موجب ورکړل شوي دي او همدارنګه هغو پناه وړونکو ته به چې په ۲ او ۳ بند کې د مقررو شرایطو لرونکي نه دي له متقابل عمل څخه د معافیت امکان له مساعد نظره تر څیړنې لاندې ونیسي. ۵- د دې کنوانسیون په ۱۳، ۱۸، ۱۹،۲۱او ۲۲ مادو کې د ذکر شوو حقوقو او مزیتونو په هکله او همدارنګه د هغو حقوقو او مزیتونو په هکله به چې پدې کنوانسیون کې اټکل شوي ندي د دې مادې د ۲ او ۳ بند مقررات ، اجراء شي)) همدارنګه د افغانستان قانونګذار یا مقنن هم د تجارتي علایمو د حمایت په مورد د متقابل روش اصل شرط بللی دی، د سوداګریزو علایمو اصولنامې ۶ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((هغه اشخاص چې تجارتي، صنعتي یا فلاحتي موسسات یې د افغانستان څخه بهر واقع وي په هغه صورت کې د دې قانون له احکامو څخه استفاده کولای شي، چې خپل تجارتي علایم یې په افغانستان کې ثبت او هم هغه مملکت چې نوموړي موسسات پکې واقع وي د افغانستان سره د معاهداتو یا خپلو داخلي قوانینو په اساس د افغانستان د تجارتي علایمو څخه حمایت وکړي))

بنا پردې لکه څه ډول چې لیدل کیږي په افغانستان کې د بهرنیو سوداګریزو علایمو حمایت په هغه صورت کې ممکن دی، چې اړوند هیواد هم د افغانستان د سوداګریزو علایمو څخه په هماغه هیواد کې حمایت وکړي .

نو په خلص ډول ویلای شو چې د بهرینانو د وضعیت په مسله کې متقابل روش له دوه نقطه نظره د پاملرنې وړ دی: یو د حق د منشا له لحاظه او بل د یو حق د وجود د شرط له لحاظه، چې دواړه یې په مختصر ډول د مطالعې لاندې نیسو .

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ د حق د منشا په لحاظ متقابل روش

د حق د منشا په لحاظ متقابل روش پدې معنی دی چې ایا هغه دولت چې د بل دولت له لورې یې د اتباعو لپاره حقوق پیژندل شوي وي، نو هغه هم د نوموړي هیواد د اتباعو لپاره په خپل هیواد کې د حقوقو په پیژندلو مکلفیت لري؟ د دې پوښتنې ځواب منفي دی ځکه چې د متقابله معاملې اصل حق نه ایجادوي. لکه څه ډول چې په ۱۹ پیړۍ کې انګریزان مدعي وو، چې څرنګه چې فرانسویان په انګلستان کې د توارث حق لري، نو دوی هم باید د فرانسې په خاوره کې د ارث حق ولري. چې په هغه وخت کې د فرانسې محکمې د انګریزانو نوموړي ادعا مردوده وبلله او انګریزان یې د توارث د حق څخه د بهرنیانو د محرومیت د اصل په اساس، چې په هغه وخت کې په فرانسه کې معمول وو د توارث څخه محروم وګڼل او ویې ویل چې هر دولت باید پخپله هغه حقوق چې غواړي د بهرنیانو لپاره یې وپیژني، تعین کړي . (۵۶ : ۹۲)

۲ ـ د یو حق د وجود شرط ، متقابل روش

لکه څرنګه چې مخکې مو یادونه وکړه، متقابله معامله د یوه حق منشا کیدلی نشي، خو ممکن د یوحق د وجود شرط وګڼل شي ددې وضاحت چې دولتونه ځینې وختونه بهرنیان مطلقاً د ځینو حقوقو څخه محرومومي یا دا چې د هغې حقوقو ورکړه په شرایطو پورې مشروط بولي، البته دا د قانون جوړوونکو په نظر پورې تړاو لري، چې دا معین او مشخص کړي چې بهرني وګړي په کومو مواردو کې د کومو شرایطو لاندې د ټاکلیو حقوقو څخه ګټه پورته کولای شي، چې دا شرط ممکن د متقابلې رویې شرط وي. پدې صورت کې د حق لرل په متقابل روش او رفتار پورې تړاو لري. مثلا د افغانستان دولت د بهرني وګړي لپاره د حق لرل پدې امر پورې مشروط بولي چې افغانان هم په خارج کې د هماغه حق لرونکي وي .

پدې ځای کې یوه حقوقي قاعده حکم فرما نه ده، بلکې دا عمل یواځې او یواځې یو مصلحت دی، چې دولت یې د مواردو سره سم بهرنیانو ته له شرط پرته یا د متقابلې معاملې په شرط حقوق ورکوي. البته په ځینو مواردو کې دغه اقدام د دولت لپاره یوه موثره دفاعي وسیله ګڼل کیږي او برعکس په ځینو مواردو کې د هغې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيان په ګټه باندې غلبه کوي. پدې ځای کې اساسي نقطه د دغه مصلحت تشخيص دی، چې دا پخپله يو سياسي مهارت او د حکومت کولو يو هنر دی.(۵۶ : ۹۲،۹۳)

په هر حال متقابل روش ممکن په مختلفو صورتونو سره مطرح شي چې د هغې انواع په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو .

لومړی جز- متقابل سياسي روش

متقابل سياسي روش د يو سياسي قرارداد او معاهدې په وسيله رامنځته کيږي، پدې صورت کې د معاهدې د دواړو اړخونو څخه د هر يو هيواد اتباع په بل هيواد کې دهغه حقوقو څخه برخمن دي ، چې په معاهده کې ذکر شويدي او پدې مورد دولتونه ممکن په مختلفو سطحو کې دوه اړخيز، سيمه ايز او نړيوال تړونونه منعقد کړي.

۱ – د دوه اړخيزه معاهدو په انعقاد سره متقابل سياسي روش

دغه روش د دولتونو تر منځ د دوه اړخيزو تړونونو په انعقاد سره ايجاديږي، پدې صورت کې د تړون د هر يو طرف هيواد اتباع په مقابل اړخ هيواد کې يواځې دهغه حقوقو څخه برخمن وي چې په معاهده کې ذکر شوي وي .(۳ : ۱۸۶)

د همدغې مسلې په مورد لکه څرنګه چې مخکې ذکر شول د افغانستان د سوداګريزو علايمو اصولنامې په ۶ ماده کې د سوداګريزو علايمو د حمايت په مورد دا ډول بيان شويدي ((هغه اشخاص چې تجارتي، صنعتي يا فلاحتي موسسات يې د افغانستان څخه بهر واقع وي په هغه صورت کې د دې قانون له احکامو څخه استفاده کولای شي، چې خپل تجارتي علايم يې په افغانستان کې ثبت او هم هغه مملکت چې نوموړي موسسات پکې واقع وي د افغانستان سره د معاهداتو يا خپلو داخلي قوانينو په اساس د افغانستان د تجارتي علايمو څخه حمايت وکړي)).

۲- په نړيوالو او منطقوي اتحاديو پورې په الحاق سره متقابل سياسي روش

که يو هيواد د يوې نړيوالې يا سيمه ايزې اتحاديې غړی وي او يا په هغې پورې ملحق شي، نو د موافقتونو په چوکاټ کې د نورو غړو هيوادونو د اتباعو سره په

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

متقابله رویه مکلف دی.(۳ : ۱۸۷) خو باید وویل شي چې که یواځې متقابل سیاسي روش د بهرنیانو لپاره د حقوقو څخه د استفادې اصل او معیار وای، نو دې امر ددې ایجاب کولو چې د دولتونو ترمنځ زیات تړونونه او معاهدات رامنځته شوي وای او که د بهرنیانو متبوع دولت پدې برخه کې وجایب په غاړه نه وای اخیستي، نو اتباع به یې په نورو هیوادونو کې د نامناسب وضعیت سره مخامخ وای او ډیر لږ حقوق به یې درلودلی. د فرانسې او بلجیم هیوادونو متقابل سیاسي روش ته زیات تمایل ښودلی او هغه هیوادونه چې د دوی سره د اتباعو د وضعیت د تعین په مورد تړونونه ونلري، نو اتباع یې په دغه هیوادونو کې نامناسب وضعیت لري .

د دغه نظریې مدافعین دغه رویه یوه عادلانه رویه بولي او وایي، چې د هیواد په داخل کې د نورو هیوادونو د بهرنیانو او په نورو هیوادونو کې د نوموړي هیواد د اتباعو د وضعیت تر منځ باید تعادل برقرار شي.(۵۳ : ۱۵۲)

دوهم جز- متقابل قانوني روش

د متقابلې قانوني رویې په مورد د سیاسي تړونونو انعقاد ته ضرورت نشته، بلکې د هر هیواد مقنن یې د معینو حقوقو څخه د بهرنیو اتباعو ګټه اخیستنه د بهرنیانو د متبوع دولت په قانون کې د هماغه حقوقو په پیژندلو پورې مشروط بولي .متقابل قانوني روش معمولاً په هغه هیوادونو کې د اجرا وړ دی چې موضوعه قوانین لري. متقابل قانوني روش د متقابل سیاسي روش څخه زیات انعطاف پذیر دی او په عین حال کې د زیات استمرار او تداوم څخه برخمن دی.(۳ : ۱۸۸) خو پدې ځای کې د دې موضوع یادونه ضروري ده چې، اولاً هغه هیوادونه چې موضوعه قوانین نلري نشي کولای د دې روش څخه استفاده وکړي، یعنی د متقابل قانوني روش څخه د استفادې لپاره د قانونګذار شتون ضروري دی، چې د حقوقو څخه ګټه اخیستنه د متقابل قانونګذار په شرط سره تصریح کړي او ثانیاً متقابل قانوني روش په عرف او عادات او قضائي روئې سره نه تامین کیږي او د معاهدې او قرارداد انعقاد ته هم ضرورت نلري. د یادلو وړ ده چې، د افغانستا په قوانینو کې د د متقابل قانوني روش په مورد زیات مواد شتون لري چې په لنډ ډول ترې یادونه کوو:

۱- په افغانستان کې دبهرنیو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون ۹ ماده د دوه طرفه عبوري ویزې د صدور په هکله د دوه جانبه یا بالمثل عمل څخه دا ډول یادونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ((د دوه طرف تـــــيرېدو (ډبل ترانزيت) ویزه: دا ډول ویزه د متقابله ورته موافقه لیک او چلند له مخې په بهر کې د افغانستان د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي....))

۲- په افغانستان کې دبهرنیو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون ۱۲ ماده، د کثیرالمسافرت (د زیاتو سفرونو) ویزې د بالمثل رویې څخه دا ډول یادونه کوي ((دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامی جمهوریت د واکمنو مقامونو له خوا د حکومتونو د ورته موافقې او چلند له مخې، د بهرنیو مؤسسو کار کوونکو د الوتنې عملې، بهرنیو موټرچلوونکو او کلینرانو او د بهرنیو شرکتونو (کمپنیو) غړو ته صادریږي. د زیاتو سفرونو د ویزې د اعتبار موده له دریو میاشتو نه تر شپږو میاشتو پوری ده)).

څه ډول چې لیدل کیږي د دې موادو د احکامو مطابق کثیر المسافرت ویزه یواځې هغه کتګورۍ افرادو ته چې د هغوی د کار طبعیت یې ایجابوي، صادریږي. اما دا پدې معنی نه ده، چې نورو افرادو لکه د سفارتخانو کارکوونکو او مامورینو او یا متخصصینو او دانشمندانو ته نه صادریږي.

۳- په افغانستان کې دبهرنیو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون په ۱۷ ماده کې د بهرنیو هیوادونو د زده کوونکو د ویزې د صدور په هکله د بالمثل رویې څخه دا ډول یادونه کړیده ((د هغو بهرنیو زده کوونکو ویزې چې افغانستان ته راځي، د مخکینۍ موافقې او د متقابله چلند له مخې صادریږی)).

۴ - په افغانستان کې دبهرنیو اتباعو دمسافرت او استوګنې قانون د ۵۶ مادې ۵ ،۴، ۳، فقرې هم د بهرنیو اتباعو د دخول او خروج د حق الویزې په مورد په متقابل عمل باندې متکي ده ((۳- له بهرنی تبعــــه سره د مودې او حق الویزې په برخه کې له بالمثله متقابلې کړنې سره سم چلند وکړی. ۴- د ګاونډیو دولتونو دسرحدي سیمو د اوسیدونکو راننوتل او وتل دې له بالمثله متقابل چلند سره سم تنظیم کړي. ۵- په سرحدي سیمو کې د ګاونډیو دولتونو د مامورینو راننوتل او وتل دې د هغوی د دندو له غوښتنو سره سم د بالمثله متقابل چلند له مخې تنظیم کړي)).

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- په افغانستان کې پر عايداتو د ماليـاتو قـانون ۶ مـاده د غير مقيمو اشخاصو د مالياتو د ورکړې او مالياتي معافيتونو په هکله بالمثل رويې ته دا ډول اشاره کوي ((غير مېشت اشخاص په هغهٔ صورت کې پر عايداتو باندې د مالياتو د ورکړې له معافيت څخه ګټه اخلي چې دغه معافيتونه د هغوی د متبوع هېواد لخوا په بالمثل ډول په هغهٔ هېواد کې د افغاني ميشتو اشخاصو لپاره اټکل شوي وي)).

۶- همدارنګه د افغانستان د کار قانون ۶ ماده هم د بالمثل رويې څخه دا ډول يادونه کوي ((۱-هغه بهرني اتباع چې دمخکنيو جلا قراردادونو مطابق يا پرته له هغې ئې د افغانستان په اسلامي جمهوريت کې دکار جواز ترلاسه کړی يا ئې وروسته ترلاسه کوي اوپه دولتي يا غيردولتي ګډو يا خصوصي ادارو کې استخداميږي، د دغه قانون دحکمونو تابع دي، دهغوی د استخدام شرايط د جلا مقررې په واسطه تنظيميږي. ۲- حکومت کولای شي دهغو دولتونو د اتباعو لپاره چې دهغوی په قوانينو کې د افغانستان داسلامی جمهوريت اتباعو ته دکارحقوق محدود شوي دي، متقابل محدوديتونه وضع کړي)).

دريم جز – متقابل عملي روش

د يوه هيواد د عرف، عاداتو او قضايئ رويې په موجب امکان لري، چې يو د يو دولت اتباع په بل دولت کې د هغه حقوقو څخه برخمن شي، چې د هغې هيواد اتباع هم په بهرني مملکت کې عملاً د عرف، عاداتو او قضايئ رويې مطابق د هماغه حقوقو څخه برخمن وي. متقابل عملي روش که څه هم ډير انعطاف منونکی دی او د تړونونو انعقاد او د قوانينو وضع کيدو ته اړتيا او ضرورت نه لري خو بيا هم اولاً زيات ثبات او تداوم نلري او ثانياً بايد د دولتونو ترمنځ داسې واکمن او ذيصلاح مقام شتون ولري چې متقابل عملي رفتار ثابت او تصديق کړي . لکه څرنګه چې د فرانسې د 1945/Nov/9 نيټې په فرمان کې د صنعتي مالکيت په باره کې راغلي دي، چې لازمه ده د هغه مملکتونو نومونه چې متقابل رفتار لري هر ورځ په هغه وزارتي دستورالعمل کې چې په منظم ډول ساتل کيږي درج شي . (۳ : ۱۸۹)

د متقابل عملي روش په مورد د هيلتون علی ګايوت د دعوی په مورد د امريکا متحده ايالاتونو د سترې محکمې صادره شوي رايه يو عمده مثال دی: هيلتون

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مدعي) یو فرانسوی شرکت وو، چې د یوې فرانسوی محکمې د حکم په اساس یې د څو تنو امریکایي اتباعو په وړاندې دعوی اقامه کړي وه او د امریکا فدرال محکمې د دعوی د ماهیت په نظر کې نیولو پرته د مدعی په نفع حکم صادر کړ، د محکمې په بله مرحله (تمیز غوښتنې په مرحله) کې د امریکا سترې محکمې له لورې نظر دې ته چې فرانسه د امریکایي محاکمو له لورې صادرو شویو احکامو ته په ارزښت او اعتبار قایل نه دي نو د مدعي په ګټه د فدرال محکمې صادر شوی حکم یې نقض کړ، پدې دلیل چې فرانسه د امریکایي محاکمو له لورې صادرو شویو احکامو ته د خپل هیواد په داخل کې اجرایئوي صلاحیت نه وو ورکړی.

سربیره پردې داسې ښکاري چې پدې مورد زیات نظریات چې متقابله او دوه جانبه اړیکې د نړیوالو حقوقو اساس او بنسټ تشکیلوي، صحیح دی ځکه غالباً یواځې همدغه د بالمثل معاملې څخه د ناشی بالقوه خطر احساس دی، چې یو ملت دې ته چمتو کوي چې د نورو ملتونو د منافعو او مصالحو لپاره په خپلو خاصو منافعو باندې سترګې پټې کړي. چې پدې ډول کولای شو ووایو نن ورځ د متقابل عمل د دوکتورینو څخه د بهرنیانو د حقوقو د پیژندلو او منلو په عنوان د نړۍ په زیات شمیر هیوادونو کې یادونه کیږي.(۵۵: ۶۵،۶۶)

څلورم جز- متقابل مساعد روش

متقابل مساعد روش یا بشپړې همکاری شرط هغه شرط دی، چې د هغې مطابق یو دولت د بهرنیانو د حقوقو، اقامت، سوداګریزو او نورو چارو په مورد د یو قرارداد په ترڅ کې دا تعهد کوي، چې کله نوموړی هیواد په مورد قرارداد موضوع کې د دریم هیواد اتباعو لپاره په زیاتو امتیازاتو قایل شي دغه امتیازات او مزایاوې په اتوماتیک ډول د دغه قرارداد د طرف مقابل هیواد اتباعو ته هم شاملیږي.(۲: ۱۸۵)

پدې ډول رویه کې په عهدنامه کې پیشبیني شوي حقوقو د بهرنیانو لپاره متفاوت وي او یواځې د امضا کوونکو هیوادونو په اتباعو پورې تعلق نیسي یعنی پدې روش کې د دغه عهدنامو د حقوقو څخه د برخمنو او د نورو هیوادونو د حقوقو تر منځ تفاوت رامنځته کیږي ، پداسې حال کې چې هر دولت د دې میل لري چې اتباع یې په بل هیواد کې د خاصو حقوقو څخه د تجارت او نورو ساحو کې برخمن وي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر څو وکولای شي په هغه هیواد کې د نورو بهرنیو سوداګرو سره رقابت وکولای شي .

لدې جهته هغه وخت چې یو دولت وګوري چې بل دولت په خپل قلمرو کې د ثالثو دولتونو د اتباعو لپاره د نوموړي هیواد د اتباعو په نسبت زیات حقوق پیژندلي یا ممکن وئې پیژني او ضمناً خپل روابط هم د هغه دولت سره حسنه او نیک احساسوي . د دې لپاره چې خپل اتباع د هغه حقوقو او امتیازاتو څخه برخمن کړي ، نو په یوه عهدنامه کې د نورو هیوادونو سره په عهدنامو کې د هغو دولتونو د اتباعو لپاره د نورو خارجیانو څخه زیات حقوق په خپل قلمرو کې وپیژني او یا یې په راتلونکي کې وپیژني ، نو هغه حقوق په نوموړي دولت پورې هم تړاو پیداکوي، چې دغه شرط ته د د بشپړې همکارۍ شرط وایې بنا پردې ویلای شو چې دغه شرط د یوه دولت په وړاندې د بل دولت د تعهد په معنی ده.(۱۴: ۱۶۴،۱۶۵)

کله چې د کامله الوداد شرط د متقابل روش د شرط سره یو ځای شي دغه حالت ته د مشروطه بشپړې همکارۍ شرط وایې پدې صورت کې ذینفع هغه وخت کولای شي په هغې باندې د خپلو اتباعو د حقوقو د غوښتنې استناد وکړي، چې هغه حقوق یې د مقابل دولت د اتباعو لپاره پیژندلي وي .

د یادولو وړ ده، چې نوموړی شرط د کمزورو هیوادونو لپاره خطرناک دی ځکه د دې امکان شته چې یو دولت د سیاسي، اقتصادي او فرهنګي اړیکو په اثر د هغې دولت د اتباعو لپاره هغه حقوق په رسمیت وپیژني چې میل نه لري چې د نورو هیوادونو د اتباعو لپاره په دغه حقوقو قایل شي. (۲: ۱۸۶)

دریم پراګراف- په نړیوالو تړونونو کې د غړیتوب په اساس د التزام مبنا

په اوسني عصرکې چې د بهرنیو اشخاصو په وضعیت پورې په مربوطو موضوعه قوانینو باندې د نړیوالو حقوقو د زیاتیدونکي تاثیر څرګندوی دی(۹: ۲۲۵) یعنی نړیوال حقوق په هغه لورې حرکت کوي، چې اشخاص د دولتونو او نړیوالو سازمانونو ترڅنګ یو نړیوال حقوقي شخصیت ګڼي او دهغوی د حقوقو څخه ملاتړ او حمایت کوي. د بهرنیانو حقوق د یوې مهمې مسلې په عنوان د نړیوالې ټولنې د

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بررسئ لاندې قرار لري او په مختلفو اړخونو کې کوششونه شويدي، چې د بهرنيانو د حقوقو څخه حمايت وشي.(۹ : ۲۲۶)

همدارنګه زيات شمير حقوقدانان هم پدې عقيده دي، چې د نړيوالو حقوقو اصول د دې غوښتنه کوي، چې دولتونه بايد د بهرنيانو لپاره حداقل حقوق وپيژني او زياتوي چې نشو کولای په کلی ډول او د هميش لپاره په جامع او مشخص صورت سره دغه حداقل حقوق تنظيم کړو. ځکه دغه حداقل حقوق د بشر د افکارو په پيشرفت او تمدن سره په دايمي ډول د تغير په حالت کې دي، خو بيا هم هغه څه چې کولای شو په اجمالي ډول ووايو داده، چې د بهرنيانو د حداقل حقوقو معيار او ميزان له دوی سره د هماغه متمدن دولت رفتار او چلند دی.(۱۸: ۹۲)

د حقوقو ځينو عالمانو کوشش کړی تر څو دغه حداقل حقوق په يوه فارمول کې په مدون شکل سره بيان کړي، د هغې د جملې څخه وردروس Werdroos اطريشی حقوقدان دغه فارمول په ۵ مادو کې په لاندې شرحې سره پيشنهاد کړيدی:

۱- ماده : دولتونه بايد بهرنيو اتباعو ته هغه خصوصي حقوق ورکړي، چې د هر فرد د ژوند تيرولو لپاره لازم او ضروري وي .

۲- ماده : دولتونه بايد د بهرنيانو هغه اکتسابي حقوق، چې د خپل هيواد يا بل هيواد د موضوعه قوانينو مطابق يې حاصل کړي وي معتبر او محترم وګڼي.

۳- ماده : دولتونه بايد هغه حقوق، چې د افرادو د شخصيت د احترام لپاره لازم وي لکه د شخص آزادي، د مسکن احترام او د تګ راتګ آزادي د بهرنيانو لپاره وپيژني.

۴- ماده : بهرني اتباع بايد د هغه هيواد محاکمو ته د لاسرسي حق ولري، چې سکونت پکې لري .

۵- ماده : د بهرنيانو د هغه اعمالو څخه حمايت چې د هغوی د مالي او ځاني ضرر موجب کيږي د هغه دولت په غاړه دی، چې د هغې په خاوره کې سکونت کوي .

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصولاً هیڅ دولت د بهرنیانو د منلو په مورد کوم الزامیت نه لري، خو کله چې بهرني اتباع د یوه دولت قلمرو ته داخل او ومنل شي، نو دولت باید هغې ته په حداقل حقوقو قایل شي. د ۱۹ پیړۍ په جریان کې او د هغې څخه وروسته د آزاد انسان د ځینو لازمه حقوقو د اجرا د تضمین لپاره نړیوال حکمیتونه ترسره شویدي او په ۱۹۲۹ کال کې د بهرنیانو سره د رفتار او روئې د تعین په مورد د ملتونو ټولنې له لورې د پاریس په ښار کې یو لوی کنفرانس جوړ شو، خو د ډیرو کوششونو سره سره بیا هم مثبته نتیجه ترلاسه نه شوه. متاسفانه د دغه کنفرانس څخه وروسته جریانات که د دوهم نړیوال جنګ څخه مخکې وو، که د جنګ په جریان کې وو او که د جنګ څخه وروسته وو د دغه هدف د تامین لپاره چندان مساعد نه ښکاریدل .او شاید په هیڅ یوه زمانه کې نن زمانې په اندازه د اشخاصو بین المللي حقوق نه وي نقض شوي. او که په ساده ډول ووایو نن ورځ دولتونه د نړیوالو حقوقو اصول د اخلاقي او فلسفي اصولو پشان د اجرایوي ضمانت نه لرونکي ګڼي. خو ددې باوجود د نظرې له لحاظه هر دولت د بهرنیانو لپاره په حداقل حقوقو قایل دی او د هغې حد څخه تجاوز کوي، خپل ځان آزاد او مختار بولي، دغه حد او میزان د دولتونو په طرز تفکر پورې تړاو لري، چې پدې باره کې دوه نظرئې یو د بل په مقابل کې شتون لري یوه فلسفي او اخلاقي نظریه او بله سیاسي نظریه ، چې لمړۍ یې عمومي او دوهمه یې د ملیت غوښتنې جنبه لري .(۵۶ : ۸۹،۹۰)

الف- فلسفي او اخلاقي نظریه

پدې سیستم کې د بهرنیانو لپاره په حقوقو باندې د قایل کیدو اساس فلسفي او اخلاقي جنبه لري هسپانوي سوارز Suarez چې په ۱۶ پیړۍ کې د دې سیستم د پیروانو او حامیانو څخه وو وایې ((انساني شخصیت دهغې د تابعیت په نظر کې نیولو پرته د دې غوښتنه کوي ، چې په بهر کې د هغه حقوقو او امتیازاتو څخه مستفید شي چې د بشر د ژوند تیرولو لپاره لازم او ضروري وي او که یو دولت بهرنیان چې د هغې په خاوره یا قلمرو کې هستوګنه لري د دې مزایاوو څخه محروم کړي، نو په تحقیق سره یې د اخلاقو خلاف عمل ترسره کړیدی)).

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي طرز تفکر په تدریجي ډول سره په ۱۹ پیړۍ کې حقوقي اساس وموند او د لیبرالیزم رنګ یې ځانته غوره کړ(د سویسي واتل Wattle په باور دا یو تکاملي طرزتفکر دی) پدې ځای کې د فکر اساس دا دی، چې بهرنیان او داخلیان د هغه حقوقو څخه چې د بشر د ژوند کولو لپاره لازم وي باید په مساوي ډول برخمن شي او اصولاً د بهرنیو او داخلي اتباعو تر منځ نباید تفاوت شتون ولري .

دغه د بهرنیو او داخلي اتباعو د یوشان کولو اصل د ځینو نړیوالو کنګرو د تایئد وړ هم ګرځیدلی دی او هم د نړیوالو حقوقو موسسې چې په ۱۹۷۴کال کې د جینوا په ښار کې تشکیل شوه دا اعلام کړه، چې بهرنیان مستقلاً پرته لدې چې په تړونونو کې دهغوی په ګټه قید وضع شوی وي او حتی د متقابله معاملې د شرط پرته د حقوقو او مزایاوو لرونکي دي، چې دولتونه د هغوی په رعایت کولو مجبور دي. یعنی پدې سیستم کې اصولاً د بهرنیانو لپاره په هماغه حقوقو قایل شویدي ، چې مقنن د داخلي اتباعو لپاره پیژندلي دي .نوموړی سیستم چې په ۱۹ پیړۍ کې د هغه وخت د ټولو علماو لپاره د قبول وړ وو د ځینو هیوادونو په قوانینو کې یې هم رسوخ کړی وو.(۵۶ : ۹۱،۹۰)

ب - سیاسي نظریه

دا طرز تفکر په زیاته پیمانه سره د ملیت غوښتنې جنبه لري، یعنی پدې نظام کې د یوه ملت اساسي مصلحتونه د افرادو د منافعو څخه په زیاته اندازه د پاملرنې وړ وي او داسې څرګندوي، چې په یوه ټاکلي هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو د تعین او مشخص کولو مسله یواځې اخلاقي او حقوقي مسله نه ده، بلکې دا مسله د یوه ملت په اساسي مصلحتونو پورې اصطکاک لري، چې دولتونه باید د بهرنیانو په حقوقو پورې د اړوندو قواعدو او قوانینو د تنظیم په وخت کې د ملي امنیت، اقتصادي منافعو او د نفوسو د زیاتوالي مصلحت درې ګوني موضوعات په نظر کې ونیسي. د مثال په ډول د امنیت له نظره دولتونه باید ځیني امنیتي اقدامات ترسره کړي تر څو د بهرنیانو له لورې یا لااقل د هغوی د ځینو افرادو له لورې هیواد ته خطر متوجه نه شي . همدارنګه د اقتصادي له نظره باید پاملرنه وشي چې دولتونه یواځې د ضرورت په وخت کې پخپله خاوره کې مهاجرین یا کډوال مني او مهاجرین نباید په یوه سیاسي ټولنه (دولت) باندې تحمیل شي . ځکه مملکت یوه نړیواله خیریه

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنه نه بلل کيږي. ځيني هيوادونه د دې لپاره چې د خپل نفوس زياتوالى متناسب کړي د بهرنيو عناصرو جلب ته ضرورت لري، خو اکثراً داسې پيښيږي چې پورته عوامل پخپل منځ کې تطابق نه کوي، ځکه ځيني وختونه د اقتصادي له نظره لازم ګڼل کيږي چې د مهاجرت څخه مخنيوي وشي پداسې حال کې چې د دغه اقدام په اثر دريم عامل يعنى د مملکت د نفوسو زياتوالي ته ضرر پيښيږي، نو پدې اساس د پورته ذکر شويو درې ګونو مصلحتونو تر منځ او بالخصوص د اقتصادي مصلحت او د نفوسو د زياتوالي ترمنځ د هميشه لپاره يوه همغږي شتون نلري ، چې دا پخپله يوه پيچلي مسله منځته راوړي.

د سياسي نظرئې له مخې کله چې د بهرنيانو حقوق د حداقل حقوقو څخه تجاوز وکړي، نو د يوه امتياز په حيث ګڼل کيږي، چې بايد دهر هيواد د وضعيت په نظر کې نيولو سره په په ځانګړي ډول د پاملرنې لاندې ونيول شي، ځکه د ځينو هيوادونو له لورې بهرنيو اتباعو ته د حقوقو او امتيازاتو ورکړه اسانه وي او د هيڅ ډول خطر متضمن نه وي ، خو د ځينو هيوادونو لپاره نوموړى اقدام مهلک او د هغې هيواد د سياسي حيات لپاره حتماً د خطرونو سره مل وي، پس څه ډول چې ليدل کيږي پدې طرز تفکر کې د بهرنيانو د موضوع د حل په مورد يوه کلي قاعده شتون نلري او د بهرنيانو حقوق کوم حقوقي بنياد نلري، چې په ټولو هيوادونو کې په يو ډول اجرا شي.

خو هغه څه چې پدې سيستم کې د پاملرنې وړ دي دا دي ، چې هر دولت بايد خپل قوانين د انصاف په اساس او په عين حال کې د مملکت د اساسي مصلحتونو په نظر کې نيولو سره وضع کړي . په خلص ډول پدې نظام کې د بهرنيانو د حقوقو په مورد د حداقل حقوقو د تامين څخه پرته هيڅ نړيوال الزام او مکلفيت شتون نلري او هر دولت د بهرنيانو د حقوقو د تعين په مورد د کاملې آزادئ او اختيار څخه برخمن دى .(۱۸: ۹۴)

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو منابع

لکه څه ډول چې مو مخکې وویل دولتونه د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو د تعین په مورد آزاد دي او همدغه دولتونه دي ، چې تصمیم نیسي چې بهرنیان د کومو حقوقو څخه د کومو شرایطو لاندې استفاده کولای شي، خو ځینې عوامل لکه چې مخکې مو هم ورڅخه یادونه وکړه شتون لري لکه د نړیوال نظام د ساتنې او د نړیوالو اړیکو په باره کې د دولتونو تعهدات د دې ایجاب کوي، چې هم په ملي او هم په بین المللي کچه باید یو سلسله قواعد او مقررات شتون ولري، چې د متبوعو هیوادونو څخه پرته په نورو هیوادونو کې د بهرنیانو حقوق تضمین کړي، چې خوشبختانه نن ورځ نوموړي تضمینات هم په داخلي قوانینو او هم په نړیوالو معتبرو اسنادو کې تسجیل شویدي. د بهرنیانو حقوق او وجایب چې هم په داخلي قوانینو او هم په نړیوالو معتبرو اسنادو کې منعکس شویدي، اولاً د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو داخلي منابع او ثانیاً نړیوالې منابع تر مطالعې لاندې نیسو .

لومړی پراګراف

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو داخلي منابع

په هر هیواد کې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو د پیژندلو لپاره یو سلسله حقوقي تضمینات شتون لري، چې نوموړي تضمینات عمدتاً د هیوادونو په داخلي قوانینو کې پیشبیني کیږي، چې د بهرنیانو د حقوقو په باره کې په قطعي او رسمي ډول اصول، قواعد او قوانین په بر کې نیسي. په اکثره حقوقي نظامونو کې اصل دا دی، چې بهرنیان د هغه مدني او تجارتي حقوقو څخه برخمن کیږي، چې د میزبان دولت اتباع دهغې څخه برخمن او مستفید وي. مګر د هغه دسته حقوقو څخه چې د منحصراً د هیواد د اتباعو لپاره وضع شوي وي او د بهرنیانو لپاره د استفادې وړ ندي او یا هغه دسته حقوق چې صراحتاً او په مشخص ډول د بهرنیانو څخه سلب شوي وي ، لکه سیاسي حقوق او داسې نور... بهرنیان ورڅخه محروم دي.

د افغانستان په حقوقي سیستم کې هغه حقوق چې بهرنیان دهغې څخه مستفید کیږي په اساسي قانون، مدني قانون، د تجارت اصولنامه، د مدني محاکماتو د اصولو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون، د تجارتي محاکماتو د اصولو قانون ، د تابعیت قانون، په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د اقامت او مسافرت قانون، د خصوصي سرمایه ګذارۍ قانون، د تجارتي علایمو اصولنامه، د کار قانون، په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د استخدام مقرره، د تجارتي حکمیت قانون او نورو قوانینو او مقرراتو کې پیشبیني شویدي، چې په دوهم فصل کې به ورڅخه په تفصیل سره یادونه وشي.

دوهم پراګراف

د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو نړیوالې منابع

که څه هم د خصوصي او عمومي حقوقو څخه د بهرنیانو استفاده او بهره ګیري د یو هیواد څخه تر بل هیواد پورې فرق لري او د هغې د حداقل حقوقو میزان چې د ټولو دولتونو لپاره د منلو وړ وي تر اوسه پورې معین شوی نه دی، خو په ځینو نړیوالو اسنادو کې داسې اصول او معیارونه ملاحظه کولای شو، چې د ټولو دولتونو څخه د خارجیانو په مورد ددغه معیارونو او اصولو د رعایت غوښتنه پکې کیږي.

بنا پردې د بهرنیانو د حقوقو او وجایبو په مورد مهمترینې نړیوالې سرچینې، چې کولای شو په هغې باندې تمسک وکړو د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه، د بشر حقوقو نړیواله اسلامي اعلامیه، د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق او د هغه اشخاصو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت ونلري د ملګرو ملتونو سازمان د عمومي اسامبلی د ۱۹۸۵ کال اعلامیې څخه عبارت دي. دا چې د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق چې ۱۹۶۶ کال د ډیسمبر میاشتې په ۲۶ نیټه د ملګرو ملتونو د عمومي ټولنې له لورې تصویت او همدارنګه د بشر حقوق اسلامي اعلامیه چې د ۱۹۹۰ کال د اګست میاشتې په ۵ نیټه د اسلامي کنفرانس د سازمان له لورې د قاهرې په ښار کې تصویب شویده. د بشر حقوقو د نړیوالې اعلامیې د موادو سره زیات مشابهت لري نو پدې ځای کې یواځې د بشر حقوقو په نړیواله اعلامیه باندې بسنه کوو .

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ جز ـ د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه

د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه چې د ۱۹۴۸ کال د ډیسمبر میاشتې په ۱۰ نیټه د ملګرو ملتونو سازمان د عمومي اسامبلی له لورې تصویب شوي، چې په هغه کې داسې قواعد شتون لري، چې د هر کس په طبیعي حقوق باندې یې پرته د قومي، نژادي او مذهبي تعلقاتو په نظر کې نیولو څخه تاکید کړیدی. د دغه اعلامیې د لمړۍ مادې له مخې ټول افراد او بشر د حیثیت او حقوقو له لحاظه یو د بل سره برابر دي او په همدې ترتیب سره د دغه اعلامیې نور مقررات چې په هغې کې د تابعیت څخه په صرف نظر سره د افرادو اساسي حقوق مطرح دي چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کوو:

د ۲ مادي ۱ بند په اساس هر څوک کولای شي، چې له هر ډول توپیر پرته په ځانګړي ډول د توکم، رنګ، جنس، ژبې او مذهب په نظر کې نیولو څخه پرته پدې اعلامیه کې د مندرجو حقوق او آزادیو څخه برخمن شي. او د دریمې مادې له مخې هر څوک د ژوند، آزادۍ او شخصي امنیت حق لري. همدارنګه د ۶ مادې له مخې هر څوک حق لري چې هر چیرته چې وي د قانون په وړاندې د یوه حقوقي شخصیت او یو انسان په څیر وپیژندل شي. د ۸ مادې له مخې هر څوک د خپلو هر ډول اساسي حقوقو د نقض په صورت کې صلاحیت لرونکو ملي محاکمو ته د مراجعې حق لري. همدارنګه د ۱۰ مادې له مخې هر څوک حق لري چې دعوی ته یې یوه مستقله او بیطرفه محکمه په بیطرفه شکل سره رسیده ګي وکړي او د ۱۳ مادې په اساس هر څوک حق لري چې په هر هیواد کې په آزادانه ډول تګ راتګ وکړي او حق لري چې خپل استوګنځای وټاکي او همدارنګه هر څوک حق لري چې هر هیواد یا خپل هیواد ترک کړي یا خپل هیواد ته بیرته راوګرځي.

څه ډول چې لیدل کیږي ددې ډول مقرراتو ارزښت یواځې په یوه رسمي سند کې د هغې انعکاس د بشر مطلوب نه دی او په عمل کې هم امکان لري، چې پورتنې موارد په زیاته پیمانه سره عملي اړخ پیدانکړي، خو بیا هم د یوه نړیوال معتبر سند په عنوان چې د ملګرو ملتونو سازمان له لورې تصویب شویدی حتی کولای شو هغه د تیورۍ له لحاظه هم د بشر حقوقو د تامین لپاره یو ګټور ګام وبولو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز ـ د هغه اشخاصو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت نلري د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبي د ۱۹۸۵ کال اعلامیه

د دغې اعلامیې تاریخي سابقه پدې ډول وه، چې په ۱۹۷۲ کال کې د ملګروملتونو د بشر حقوقو کمیسون ته د هغې د یوه غړي له لورې د شکایت په اساس، چې د کمیسون د بل غړي هیواد له لورې د نوموړي هیواد د اتباعو د اخراج په مورد د بشر حقوقو څخه د تخطی په علت یې د نوموړي کمیسون د رسیده ګۍ لاندې قرار ونیو. چې وروسته د ملګرو ملتونو د اقتصادي او ټولنیزو چارو شورا یوه فرعي کمیسون ته صلاحیت ورکړ، چې یو د خپلو کاري اولیتونو څخه د هغه افرادو د بشري حقوقو حمایت ته متوجه کړي ، چې د محل اقامت هیواد اتباع نه وي او پدې مورد یوه مشخصه طرح د یوې اعلامیې د مسودې په شکل آماده کړي.کمیسون د غړو دولتونو څخه غوښتنه وکړه، چې په لومړي قدم کې د هغه افرادو په مورد چې د محل اقامت هیواد تابعیت نه لري غیر بشري اقدامات متوقف او د هغوی د بشري حقوقو رعایت وکړي. په ۱۹۷۴ کال کې کمیسون خپل یو نفر راپورتر موظف کړ تر څو پدې مورد مطالعات ترسره او د بهرنیانو د وضعیت څخه یو راپور تهیه او ترتیب کړي، راپورتر په ۱۹۷۶ کال کې یو مکمل ګزارش او دهغه افرادو د بشر حقوقو په مورد د یوې اعلامیې طرحه اماده کړه، چې د محل اقامت هیواد تابعیت نلري. فرعي کمیسون د اعلامیې د مسودې طرح په ۱۹۷۸ کال د ملګرو ملتونو عمومي منشي ته وسپارله، چې له هغه طریقه نوموړي طرحه د غړو هیوادونو د نظر د ابزار لپاره واستول شوه. د پورته اقداماتو په تعقیب د ۱۹۸۰ څخه تر ۱۹۸۴ کالونو په اوږدو کې مختلف او متعدد کاري ګروپونه د بهرنیانو د حقوقو د تعین په مورد د یوې نهائې طرحې د اماده کولو لپاره تعین شول تر څو د دولتونو د ملاحظاتو په پام کې نیولو سره یوه واحده طرحه ترتیب کړي، چې بالاخره نوموړي طرحه د ۱۹۸۵کال د ډیسمبر په میاشت کې د یوې اعلامیې په عنوان د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلی له لورې تصویب شوه، چې په خپل ذات کې یواځینی نړیوال سند دی چې تراوسه پورې د ملګرو ملتونو سازمان له لورې پدې مورد اعلام شویدی.(۵۵ : ۴۵،۴۶)

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز – د پناه وړونکو د وضعیت په مورد د ۱۹۵۱کال کنوانسیون

له شک پرته د پناه وړونکو په وضعیت پورې اړوند د ۱۹۵۱ کال کنوانسیون د نړیوالو حقوقو په چوکاټ کې د پناه وړونکو د اصلي ترینو منابعو څخه ګڼل کیږي، نوموړ کنوانسیون د ملګرو ملتونو د عمومي اسامبلی د (۷)۴۲۹ نمبر پریکړه لیک په اساس تصویب شویدی.(۵۴ : ۳۸۹) نوموړی کنوانسیون د خپلو زماني او مکاني محدودیتونو سره سره نړیواله بڼه ځانته غوره کړه، چې نن ورځ د افغانستان په شمول د نړۍ د ۱۴۵ څخه زیاتو هیوادونو لاسلیک کړیدی.[17]

په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

[17] افغانستان نوموړی کنوانسیون د ۲۰۰۵ کال د اګست په میاشت کې تصویب او لاسلیک کړیدی او دهغې کامل متن د ۱۳۸۵ کال د ۹۰۳ نمبر رسمي جریده کې خپور شویدی.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم فصل

په افغانستان کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د افغانستان اساسي قانون ۵۷ ماده[18] او په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۲۵ ماده د یوه کلي اصل په عنوان په افغانستان کې د بهرینانو د حقوقو د اصولو په رابطه داسې حکم کوي ((هغه بهـــــــرنی تبعه چې ددغه قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامـــــــــي جمهوریت ته راځي ، له هغو حــــــقوقو نه ګټه اخلي چې د افــــــغانستان اسلامي جمهوریت په قـــــوانـــــــینو کی ورتـــــه ټاکـــــــل شوي دي)) د دغه مادې د محتویاتو څخه په واضح ډول معلومیږي، چې د افغانستان د قوانینو مطابق یو سلسله حقوق شتون لري، چې بهرنیان د هغې څخه برخن کیدای نشي، خو یو سلسله نور حقوق شتون لري، چې بهرنیان د هغې څخه په برخمن کیدلو کې د افغاني اتباعو په حیث تلقي کیږي. چې د دغه حقوقو څخه برخورداري او حرمان به یا د عمومي حقوقو په برخه کې وي یا د خصوصي حقوقو. په همدې ترتیب څرنګه چې عدالت او انصاف د دې ایجاب کوي، چې د هر حق په مقابل کې وجیبه باید شتون ولري، نو افغانستان ته د بهرنیو اتباعو په دخول سره هغوی د یو سلسله وجایبو په ترسره کولو هم مکلف کیږي لکه د قوانینو رعایت، د مالیاتو وکړه او داسې نور.... چې په ترتیب سره د بهرنیانو حقوق د عمومي حقوقو او خصوصي حقوقو په ساحه کې د مطالعې لاندې نیسو .

لومړی مبحث

د عامه حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوقو او وجایب

عامه حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده ، چې د افرادو او دولت تر منځ د اړیکو څخه بحث کوي. په افغانستان کې یو بهرنی دهر افغان په شان حق لري، چې د عمومي حقوقو لکه د دیني مراسمو اجرا کول، د ځان، مال او مسکن د

---

[18] *دولت په افغانستان کې د خارجي اتباعو حقوق او آزادۍ له قانون سره سم تضمینوي. دا کسان د بین المللي حقوقو د قواعدو په حدودو کې د افغانستان د دولت د قوانینو په رعایت مکلف دی.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصونیت حق څخه برخمن او خپل ځانته کار انتخاب کړي، مګر دا چې د قانون د صریح نص په موجب د عمومي حقوقو څخه محروم وي.

بهرنیان د کلي اصولو په موجب، چې د زیاتو هیوادونو په اساسي قوانینو کې یې انعکاس موندلی د یو سلسله عمومي حقوقو څخه برخمن دي، چې د محل اقامت دولت اتباع مکلف دي چې د بهرنیانو نوموړي حقوق محتر وګڼي او دا حقوق د بشر د ژوندانه لپاره د لازمه اساسي حقوقو څخه ګڼل کیږي . عامه حقوق په خپل وار سره په اساسی حقوقو، جزا حقوقو، کار حقوقو مالي حقوقو او اداري حقوقو باندې ویشل کیږي. چې په ترتیب سره به د بهرنیانو حقوق او وجایب او د هغې محدودیتونه د عامه حقوقو په ټولو څانګو کې تر مطالعې لاندې ونیسو .

لومړی پراګراف

د اساسي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

اساسي حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو مجموعه ده، چې د دولت د درې ګونو قواوو د جوړښت او د اتباعو د اساسي حقوقو او آزادیو څخه بحث کوي.(۱۸: ۱۱۴) د افغانستان اسلامي جمهوریت د نافذه قوانینو مطابق یو سلسله اساسي حقوق شتون لري چې د افغانستان د اتباعو انحصاري حقوق ګڼل کیږي او بهرنیان نشي کولای د هغې څخه مستفید او برخمن شي یعنی پدې برخه کې په بهرنیانو باندې محدودیت وضع شویدي، چې لومړی د افغانستان د اتباعو انحصاري اساسي حقوق او ورپسې د هغه حقوق چې بهرنیان هم ورڅخه برخمن کیدلی شي د مطالعې لاندې نیسو .

لومړی جز- د افغاني اتباعو انحصاري اساسي حقوق

د افغانستان اسلامي جمهوریت سیاسي، داخلي او قضائې مصلحتونه د دې غوښتنه کوي، چې بهرنیان باید د هغه حقوقو څخه برخمن نه وي، چې دهغې په وسیله وکولای شي د افغانستان په داخلي، سیاسي او قضائې چارو کې ګډون او مداخله ترسره کړي. هغه اساسي حقوق چې بهرنیان ورڅخه محروم دي عبارت دي له د انتخابیدلو او انتخابولو حق، د وزیر کیدلو حق، د څارنوال کیدلو حق، د قاضې کیدلو حق، د سیاسي ګوندونو د تشکیل حق، د مدافع وکیل کیدلو حق او داسې نور چې په تفصیل سره به یې مطالعه کړو .

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د جمهوري رياست د مقام لپاره د نوماندۍ حق

د اساسي قانون مطابق بهرنيان نشي کولای ، چې خپل ځانونه د جمهوري رياست د مقام لپاره نوماند کړي. د اساسي قانون ۶۲ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((ځوک چې جمهوري رياست ته کانديديږي ، بايد د لاندينيو شرطونو لرونکی وي : ۱- د افغانستان تبعه ، مسلمان ، له افغان مور او پلار څخه زيږيدلی وي او د بل هيواد تابعيت ونلري. ۲- د کانديديدو په په ورځ يې عمر تر څلويښتو کلونو لږ نه وي . ۳- د محکمې له خوا د بشري ضد جرمونو او جنايت په ارتکاب او يه له مدني حقوقو څخه په محرومۍ محکوم نه شوی نه وي.))

بنا پردې څه ډول چې هيڅ يو بهرنی تبعه د هر ډول شرايطو لاندې په هيڅ وجه سره نشي کولای ، چې د جمهوري رياست د مقام لپاره خپل ځان نوماند کړي . حتی هغه افراد چې د هغې والدين هم مسلمان او افغان وي خو د بل هيواد د تابعيت درلودونکي وي نشي کولای ، چې خپل ځان د جمهوري رياست د مقام لپاره نوماند کړي.

۲- د جمهوري رياست د معاونيت حق

بهرنيان د جمهوري رياست د مقام لپاره پر نوماندۍ سربيره نشي کولای، چې خپل ځان د جمهوري رياست د لومړي او دوهم معاونيت لپاره هم کانديد کړي ځکه د اساسي قانون د ۶۲ مادې ۳ برخه پدې مورد دا ډول صراحت لري ((په پدې ماده کې راغلی حکم د جمهور ريس د مرستيالانو په برخه کې هم تطبيقيږي))

۳- د وزير کيدو حق

د افغانستان اساسي قانون افغاني تابعيت د يو وزارت د مقام د احراز لپاره شرط بولي، پس د دې لپاره چې يو شخص د وزير په حيث وټاکل شي بايد افغاني تابعيت ولري لدې حالت پرته که يو بهرنی وګړی د يوه مسلک او رشتې تخصص هم ولري نشي کولای، چې د وزير په حيث وټاکل شي، خو دا حالت بايد د مضاعف تابعيت سره يو شانته ونه ګڼو يعنی که چيرې يو افغانی وګړی د افغاني تابعيت پر لرلو سربيره د بل هيواد تابعيت هم ولري نو د اساسي قانون له مخې ولسي جرګه دهغې د تائيد يا رد صلاحيت لري، چې پدې مورد د اساسي قانون ۷۲ ماده ۱ فقره

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډول صراحت لري ((څوک چې د وزیر په توګه ټاکل کیږي باید لاندیني شرطونه ولري : ۱- یوازې د افغانستان د تابعیت لرونکی وي ، که چیرې د کوم وزارت کاندید د بل هیواد تابعیت هم ولري ولسي جرګه د هغه د تایید یا رد صلاحیت لري)). پورته ماده د حقوقي لحاظه ځیني مشکلات لري یعنی که د ۷۲ مادې د ۱ فقرې د لومړۍ برخې څخه د مقنن هدف د واحد افغاني تابعیت لرل وي، نو باید د پورته مادې متن هم د هغې مطابق تنظیم شوی وای، پداسې حال کې چې د همدغه مادې د ۱ فقرې د دوهمې برخې سره په تضاد کې واقع دی، ځکه په لومړۍ برخه کې په واحد تابعیت باندې تاکید شویدی او په دوهمه برخه کې د د دوه ګوني تابعیت په مورد د هغې د تائید یا رد صلاحیت ولسي جرګې ته ورکړل شوی دی.(۱۱: ۱۴۸)

۴ – د سترې محکمې په عالي شورا کې غړیتوب او د قاضي په حیث د دندې د اجرا کولو حق

لکه څه ډول چې مخکې د جمهور ریس او وزیر انو په مورد ذکر شول، چې د دغه مقامونو د اهمیت پر اساس بهرني اتباع په هیڅ وجه نشي کولای د دغه مقامونو عهده دار شي. په همدې ترتیب سره دغه مسله د قضا په مورد هم صدق کوي، پدې دلیل چې قضا د دولت د ارکانو د جملې څخه یو رکن دی او د دغه مهم رکن احراز یواځې او یواځې افغاني اتباعو ته ځانګړی شویدی، چې پدې مورد د اساسي قانون د ۱۱۸ مادې ۲ فقره دا ډول صراحت لري ((د سترې محکمې غړی باید لاندیني شرایط ولري: ۲- د افغانستان تبعه وي)) د سترې محکمې د غړو د تعین او معرفی په رابطه د واحد افغاني تابعیت شرط نه دی ایښودل شوی، بلکې یواځې د افغاني تابعیت لرل کافي دي.(۱۱: ۳۱۹) چې متاسفانه په اساسي قانون کې د سترې محکمې د غړو د مضاعف یا دوه ګوني تابعیت د نه لرلو په مورد څه نه دي ویل شوي چې دغه مسله د قضا په مورد ډیره حساسه او جدي ده او دا به مناسبه نه وي، چې یو شخص د قضا په مسند کښیني او په عین وخت کې د بل هیواد تابعیت هم ولري، چې پدې صورت کې ممکن متفاوت موضوعات مطرح بحث او د قضا استقلالیت چې اساسي قانون هم په رسمیت پیژندلی د پوښتنې لاندې راو لي. فرضاً که په یوه دعوی کې یو د طرفینو څخه یوه خارجي کمپنۍ وي او په عین حال کې افغانی قاضي هم چې نوموړي قضیې ته رسیده ګي کوي د هماغه هیواد تابعیت ولري او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدعی بها ارزښت هم ممکن ډیر زیات وي او د دعوی بل اړخ ممکن د افغانستان یو د دولتي ادارو څخه وي. پدې ډول حالت کې زیات احتمال شتون لري، چې افغانی قاضي چې په عین وخت کې د بهرني هیواد تابعیت لري او فامیل یې هم عملاً په هغه هیواد کې ژوند کوي او یا دا چې اقتصادي منافع یې زیاتره هماغلته متصور وي د خارجي کمپنۍ په ګټه حکم صادر کړي. پدې صورت کې به څرنګه ممکن وي، چې پدا ډول قاضي اعتماد او باور وکړو ، چې د افغانستان د خلکو د منافعو په نسبت خپلو شخصي یا فامیلي منافعو ته ترجیح ورکوي. حتی د دې امکان هم شتون لري، چې خپلې رخصتۍ او د تعطیلاتو ورځې هم په هغه هیواد کې تیرې کړي او په مخلتفو ډولونو سره تطمیع شي او دا هم د امکان څخه لیرې نه ده، چې د دندې د ختم څخه وروسته بیرته هماغه هیواد ته لاړ او خپل پاتې ژوند د خپل فامیل سره یو ځای هماغلته تیر کړي، نو د پورته ذکر شویو دلایلو په اساس بهتره به وای، چې د سترې محکمې د عالي شورا د غړیو او په عمومي ډول د قاضیانو په مورد واحد افغاني تابعیت معیار ګڼل شوی وای تر څو د پورته ذکر شویو دلایلو څخه مخنیوی شوی وای.(۵۵ : ۱۴۶)

۵- د ملي شورا د غړیتوب حق

په ملي شورا کې د غړیتوب لپاره که د انتخاباتو له لارې وي یا د انتصاب له لارې د افغاني تابعیت لرل شرط دي. نن ورځ د نړۍ په زیاتره هیوادونو کې هغه څوک چې د ملي شورا یا پارلمان لپاره نوماند کیږي د تابعیت سند لرل ورته یو ضروري او لازمي امر دی، ځکه د خلکو څخه نمائنده ګي په حقیقت کې هغه امانت دی، چې یواځې او یواځې یوه هیواد ته متعهد، مسول او وفادار اشخاص یې په غاړه اخیستی شي. پدې مورد د هیوادونو قوانینو د هغه اشخاصو لپاره چې ځان د خلکو د نماینده په حیث نوماند کوي زیات وخت ورکړی دی. نوماند شخص باید دهغه هیواد تابعیت چې پکې نوماند کیږي پخوا ترلاسه کړی وي. پدې مورد د واحد تابعیت شرط یوه بله موضوع ده، چې د ځینو هیوادونو په قوانینو کې تسجیل شویدی او د هغې څخه هدف د خپل هیواد سره د نوماندانو د زیاتې علاقمندی او لوړو مصلحتونو او منافعو تامین ذکر شویدی (۱۱: ۱۷۹) چې دغه شرط د افغانستان د اساسي قانون د ۸۵ مادې په ۱ فقره کې دا ډول بیان شویدی ((هغه څوک چې د ملي شوری غړیتوب ته کاندید یا ټاکل کیږي، د ټاکونکو پر شرط سربیره دا لاندې

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفتونه هم باید ولري :۱- د افغانستان تبعه وي یا لږ تر لږه د کاندیدیدو یا تعین تر نیټې لس کاله پخوا یې د افغانستان د دولت تابعیت تر لاسه کړی وي)).

۶- د لوی څارنوال او څارنوال کیدو حق

په همدې ترتیب سره بهرني اتباع نشي کولای د څارنوال او لوی څارنوال په حیث دنده اجرا کړي، ځکه دا حق د افغاني اتباعو د انحصاري حقوقو څخه ګڼل شویدي، چې د څارنوالی د تشکیلاتو او صلاحیتونو قانون د ۴۱ مادې ۱ فقره پدې مورد دا ډول صراحت لري ((ځوك چې د لاندنیو شرایطو خاوند وی د څارنوالی په کادر کې د څارنوال یا مستنطق په توګه ټاکل کیدای شي : ۱- لږ تر لږه له لسو کلونه را دیخوا د افغانستان جمهوریت تابعیت لرل)).

۷- د مدافع وکالت حق

بهرني اتباع د افغانستان د مدافع وکیلانو د قانون په اساس د مدافع وکالت د حق څخه محروم دي لکه چې پدې مورد د ذکر شوي قانون ۶ماده او ۱ فقره ۱ جز دا ډول صراحت لري ((۱- هغه شخص د دفاع وکالت په شغل بوختېدی شي چې د لاندې شرایطو لرونکی وي : الف- د افغانستان د تابعیت لرل))

د یادونې وړ ده، چې د پورته ذکر شوي مادې حکم په مطلق ډول نه دی، بلکې په افغانستان کې د بهرنیانو د مدافع وکالت د شغل په مورد استثنات شتون لري، هغه دا چې بهرنیان کولای شي د ځینو شرایطو لاندې د خپلو خارجي موکلینو څخه د افغانستان په محاکمو کې دفاع وکړي، خو په هیڅ وجه نشي کولای چې اولاً په افغانستان کې دارالوکاله ولري او ثانیاً د افغاني وګړي څخه وکالت وکړي، چې دغه موضوع د مدافع وکالت قانون په ۶ ماده او ۳ فقره کې پدې ډول بیان شویده ((۳- بهرنی تبعه نشی کولی په افغانستان کې دارالوکاله ولري ، خو د لاندې شرایطو په لرلو سره کولای شي د افغانستان داسلامي جمهوریت په محکمو او نورو مراجعو کې د بهرنیو حقیقي او حکمي اشخاصو په اړوندو دعواوو کې له خپل مؤکل څخه وکالت وکړي: ۱- په افغانستان کې د استوګنې د جواز لرونکی وي. ۲- له خپل متبوع هېواد څخه د وکالت د شغل د جواز لرونکی وي. ۳- د قانون د حکمونو مطابق ، خپل مالیاتي ذمت اداء کړي))

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا موضوع د افغانستان د مدافع وکالت په قانون کې نه ده تصریح شوي ، چې ای بهرني اتباع کولای شي په افغانستان کې د مدافع وکالت جواز حاصل کړي یا نه ؟ چې دا امر د دې ایجاب کوي، چې پدې مورد باید احکام موجود وای. څکه ځیني وختونه داسې پیښیږي، چې بهرنی د افغانستان د مدافع وکیلانو د قانون د ۶ مادې په اساس د ذکر شویو شرطونو سربیره د حقوقو یا شرعیاتو پوهنځی څخه هم فارغ وي چې پدې صورت کې د لازمې حقوقي پوهې څخه هم برخمن وي، خو د هیواد تابعیت نلري. بناً پدې حالت کې ممکن د ځینو شرایطو لاندې بهرنیانو ته د مدافع وکالت دندې د اشتغال حق ورکړل شي. لکه چې دا امر د نړی په ځینو هیوادونو کې هم معمول دی. د مثال په ډول که چیرې د امریکا متحده ایالتونو کې یو بهرنی د حقوقو پوهنځی څخه فارغ وي دا ډول افراد د امریکائې افرادو په شان د مدافع وکیلانو Bar Association د ازموینې د تیرولو څخه وروسته کولای شي د امریکا متحده ایالتونو په ځینو ایالتونو کې د مدافع وکالت دنده ترسره کړي او دهماغه حقوقو او وجایبو څخه برخمن شي، چې امریکایان ئې لري.(۵۵ : ۱۵۲)

۸ـ د رایې ورکولو(انتخابولو) حق

څرنګه چې د انتخابولو حق د افغانستان په سیاسي نظام او سیاسي مصلحتونو پورې په مستقیم ډول تړاو لري، چې لدې طریقه د افغانستان اتباع جمهور ریس، د ملي شورا غړي، د ولایتي شورا غړي او داسې نور انتخابوي، نو بهرني اتباع د دې حق څخه محروم دي. بنا پردې ذکر شوی حق د افغاني اتباعو د انحصاري اساسي حقوقو له جملې څخه ګڼل کیږي، چې د اساسي قانون په ۳۳ ماده کې دا ډول بیان شویدی ((د افغانستان اتباع د انتخابولو او انتخابیدو حق لري)) همدارنګه د افغانستان د انتخاباتو قانون ۵ ماده هم د رایه ورکوونکو د شرایطو څخه د افغاني تابعیت لرل یو عمده شرط بولي نو ویلی شو ، چې په هیواد کې مقیم بهرنیان هیڅکله او په هیڅ وجه نشي کولای چې د رایه ورکوونکو په حیث په ټاکنو کې ګډون وکړي، ځکه د رائې ورکونې حق د افغاني اتباعو د انحصاري او ځانګړو حقوقو د جملې څخه دی. دا چې بهرنیان په افغانستان کې د سیاسي حقوقو څخه محروم دي خو د دوی نوموړی محدودیت او محرومیت یې په خپلو متبوع هیوادونو کې د دوی سیاسي حقوقو ته زیان نه رسوي یعنی په خپلو هیوادونو کې د دوی د سیاسي حقوقو د حرمان موجب نه ګرځي. په همدې ترتیب سره هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای شي چې په هغه طریقه چې د محل اقامت هیواد ملي حاکمیت ته مزاحمت او اخلال وارد نکړي نو د خپلو هیوادونو په سفارتونو او قونسلګریو کې د حضور له لارې د رایې ورکونې عمل ترسره کولی شي.(۵۵ : ۱۴۵)

۹- د اعتصابونو او مظاهرو حق

په ننني متمدنو ټولنو کې خلک حق لري، چې د خپلو حقوقو د حصول یا د ملي او صنفي منافعو څخه د دفاع په منظور مظاهرې او اعتصابونه ترسره کړي، یعنی د ټولنو، مظاهرو او اعتصابونو حق د بشر د اساسي حقوقو او په افغانستان کې د افغاني اتباعو د انحصاري اساسي حقوقو له جملې څخه دی ، یعنی بهرنیان نشي کولای چې اعتصابونه او مظاهرات ترسره کړي، چې پدې مورد د اساسي قانون ۳۶ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ییزو غوښتنو د تامین لپاره له قانون سره سم بې وسلې غونډې او مظاهرې وکړي))

۱۰- د سیاسي ګوندونو د تاسیس حق

د افغانستان د اساسي قانون په اساس یواځې افغاني اتباع د سیاسي ګوندونو د تاسیس او تشکیل حق لري، چې پدې مورد د اساسي قانون ۳۵ ماده دا ډول صراحت لري ((د افغانستان اتباع حق لري د قانون له حکمونو سره سم، سیاسي ګوندونه جوړ کړي، په دې شرط چې: (۱) د ګوند مرامنامه او اساسنامه د اسلام د سپیڅلي دین د احکامو او په دې اساسي قانون کې د راغلو نصوصو او ارزښتونو مخالف نه وي. (۲) د ګوند تشکیلات او مالي منابع څرګند وي. (۳) نظامي او نظامي ډوله تشکیلات او هدفونه ونه لري. (۴) له بهرنیو سیاسي ګوندونو یا نورو بهرنیو منابعو سره تړلي نه وي، د قوم، سیمې، ژبې او فقهي مذهب پر بنسټ د ګوند جوړول او فعالیت کول، جواز نه لري. هغه جمعیت او ګوند چې د قانون له حکمونو سره سم جوړیږي د قانوني موجباتو او با صلاحیته محکمې له حکمه پرته نه منحل کیږي))

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز – هغه اساسي حقوق چې بهرنيان ورڅخه برخمن دي

اساسي حقوق دوه ډوله قواعد لري، لومړئ ډول هغه قواعد دي چې د درې ګونو قواو په جوړښت پورې مربوط وي او دوهم ډول هغه قواعد دي، چې د تبعه او غير تبعه په اساسي حقوقو او ازاديو پورې مربوط وي، چې د دوهم ډول قواعدو د لومړئ نوعې څخه مو مخکې يادونه وکړه او دوهم نوعه حقوق چې انسانان يې د ژبې، مليت، تابعيت او نژاد په نظر کې نيولو پرته يې لري. يعنې غير افغاني اتباع هم د انسانيت په اساس د دغه حقوقو څخه برخمن کيږي چې دغه حقوق عبارت دي له:

۱- د ژوند حق

د ژوند حق د انسان د اساسي ترينو حقوقو د جملې څخه ګڼل کيږي په همدې ډول د ژوند حق د انسانانو د لومړنيو فطري او طبيعي حقوقو د جملې څخه دی، ځکه د بشر ټول حقوق او آزادی ګانې په هغه انسان پورې تړاو لري، چې د ژوند په حالت کې وي له همدې لحاظه د ژوند حق د نورو انساني حقوقو مصدر او منبع ده.

د اساسي قانون مطابق ژوند يو الهي موهبت دی، چې انسان ته ورکړل شويدی همدارنګه د ژوند حق د فطری يا ذاتي حقوقو د جملې څخه بولي، چې د انسان د پيدايښت سره سم د هغې سره مل او د اساسي او اصلي حقوقو د جملې څخه دی. د اساسي قانون د حکمونو مطابق بهرني اتباع هم په افغانستان کې د داخلي اتباعو په شان د ژوند حق څخه برخمن دي، بناً هيڅوک نشي کولای چې د قانوني تجويز څخه پرته بل څوک د دغه حق څخه محروم کړي، چې د اساسي قانون ۲۳ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((ژوند د خدای(ج) بخښنه او د انسان طبيعي دی، هيڅوک له قانوني مجوزه پرته له دې حقه بې برخې کيدای نشي))

د اسلام په مبارک دين کې هم يوه مهمه مسله چې هغې ته زياته توجه او په هغې باندې تاکيد شويدی د ژوند حق او د هغې سلب کول دي په غير شرعي ډول، يعنې هر څوک چې بل انسان په غير حق سره ووژني که هغه سړئ وي يا ښځه، ماشوم وي يا لوی، تور پوستی وي يا سپين پوستی، فقير وي يا غني، مسلمان وي يا غير مسلمان داسې ده لکه چې ټول خلک يې وژلي وي، پدې ترتيب سره د اسلام مبارک دين د ټولنې د افرادو يا په مجموع کې د ټولو انسانانو ژوند د جنس، نژاد، سن او

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهب په نظر کې نیولو پرته محترم او د فوق العاده ارزښت وړ بولي او هغې ته په خاص احترام قایل دی. لکه چې د قرانکریم د الاسرا سورة په ۳۳ آیت شریف کې راغلي دي [illegible]. همدارنګه د نساء سورة په ۹۳ آیت شریف کې د عمد قتل په مورد فرمایي [illegible] . او همدارنګه د نساء سورة کې د خطا قتل په مورد فرمایي [illegible]

www.ketabton.com په انترنیټ کې د پښتو ژبی انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇖❷③❖❷⬂⧫❒✌◆❒ 🕗♋🕮♐✃⬀♎❒🕮 ✃❼■🖫♐❩
⬁☠⅄♑ ♊⍓☺⬧▭ ☎ 🖮❑❑✡♋✌⬀⬧❿✌ 🖮❑⧫⧗⬧🔔◆❻
⇗✖⬂⇦⧫❷⇳♑⌧⅄ ⇖🏱✍◆⓿⬁🕓⬧▭ ⇳⑨🖙⬀⧫③
☪❑⧫📭⬁❑⬧✍ ⇗✖⬀✓⍓➔♐📭✍⧫☞⧫☞⇖✌
✦✎✍✃ ♒♍🔔⌧📬◆❒ 🗏 ★✎✍✃ ⌘♊♋♓✌
⬲♎❖⇗ ✍✞☺❿⬁⧗⍓❍ ✍🕒☺❿♐🖬⧫⇖

بناً ځرنګه چې ژوند يو الهي نعمت دی او هيڅ فرد يا دولت نشي کولای چې دغه حق د قانوني او شرعي مجوز څخه پرته د انسان څخه سلب کړي يا دا چې هغې ته صدمه ورسوي حتی شخص هم په مطلق ډول د دې اختيار او ملکيت نلري. په همدې ترتيب سره که چيرې يو څوک د مسلمان څخه پرته بل څوک په قتل ورسولو، پداسې حال کې چې نوموړی شخص ذمي يا مستامن وي نو د مسلمان او د هغه به قتل کې هيڅ ډول تفاوت شتون نلري، ځکه انسان په مجموع کې مکرم ګڼل کيږي، چې لدې لحاظه د مسلمان او غير مسلمان تر منځ توپير شتون نلري.[۱۰: ۲۱۵] يعنی د اسلام مبارک دين د احکامو له نظره د قتل د وقوع يا ارتکاب په صورت کې د مسلمان او غير مسلمان ترمنځ توپير شتون نلري، که چيرې مسلمان يو ذمي يا مستامن په قتل ورسوي د هغې په وړاندې مسول بلل شويدی او قصاص يې واجب دی او که چيرې ذمي يا مستامن يو مسلمان ووژني بيا هم مرتکب مسول او دهغې قصاص واجب بلل کيږي، غير مسلمان د حربي کافر پرته چې اسلامي هيوادونو ته سفر کوي، پناه اخلي ، يا د نورو دولتونو استازی وي د ژوند حق يې مصون بلل شوی دی.[۱۰: ۲۱۸] او همدارنګه د امام ابوحنيفه [رح] صاحبينو او ابن ليلی په اند هم مسلمان د ذمي په مقابل کې قصاص کيږي، ځکه هغه نصوص چې د قصاص په مورد په کتاب الله او سنت نبوي کې راغلي دي عموميت لري.[۵۵ : ۹۶] د امام مالک[رح] په نظر هم که چيرې يو مسلمان کس ذمي په قتل ورسوي نو مسلمان د هغې په مقابل کې وژل کيږي. د مثال په ډول ابانت بن عثمان چې د مدينې منورې د فقهاو څخه وو، هغه وخت چې په مدينه منوره کې امير وو د نوموړي د امارت په وخت کې يو مسلمان يو قطبي په قتل رسولی وو، نو مسلمان شخص يې قصاص کړ.[۵۴ : ۴۴۰]

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې ترتیب سره په نړیوالو اسنادو کې هم د ژوند کولو په حق باندې تاکید شویدی لکه، چې دبشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له مخې هر انسان حق لري چې په ازادی او خوندیتوب کې ژوند وکړي لکه چې پدې مورد د ذکر شوي اعلامیې ۳ ماده دا ډول صراحت لري((هر څوک د ژوند، آزادی او شخصي امنیت حق لري)) او د بشر حقوقو نړیوالې اسلامي اعلامیې له مخې هم ژوند هغه نعمت دی، چې د خدای(ج) خپلو بنده ګانو ته ورکړی دی او ژوند هغه حق دی، چې د هر انسان لپاره تضمین شویدی له همدې کبله لازمه ښکاري چې ټول وګړي، ټولنې او حکمتونه له دغه حق څخه ملاتړ وکړي او د ټولو هغو پیښو او تیریو په وړاندې چې، د انسانانو ژوند د خطر سره مخامخ کوي مقاومت وکړي، چې پدې مورد د نوموړي اعلامیې ۲ ماده دا ډول صراحت لري ((ژوند یوه الهي ډالۍ او هغه حق دی، چې هر انسان ته تضمین شویدی او په ټولو وګړو، ټولنو او حکمتونو واجب دي چې، د دغه حق څخه ملاتړ وکړي او د هغه په وړاندې د هر تیري مخنیوی وکړي او د شرعي مجوز پرته د هیچا وژنه روا نه ده)) همدارنګه د مدنی او سیاسي حقوقو نړیوال میثاق ۹ ماده ۱ فقره هم د ژوند حق د حمایت په مورد دا ډول حکم کوي ((هر څوک د ازادی او شخصي امنیت حق لري. هیڅوک نشو کولای چې په خپل سر پرته له کوم دلیل بندي کړو له هیچا څخه نشو کولای د ازادی حق سلب، مګر د قانون او عدالت له مخې دا کار ترسره کیدای شي)).

۲- د آزادی او انساني کرامت حق

آزادي یو اصل دی، چې ټول بشر ورڅخه د مساوي ګټه اخیستنې حق لري خو د دې حق څخه استفاده د یو سلسله شرایطو تابع ده، چې د دغه قیوداتو او محدودیتونو هدف د کوم شخص په ګټه نه بلکې د نورو خلکو د حقوقو او آزادیو رعایت او په ټولنه کې د امن او نظم تامین دی. لکه چې د اساسي قانون ۲۴ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((آزادي د انسان طبیعي حق دی. دا حق د نورو له آزادۍ او له عامه مصالحو پرته چې د قانون له لیارې تنظیمیږي حدود نه لري. د انسان آزادي او کرامت له تیري خوندي دی. دولت د انسان د آزادی او کرامت په ساتنه او درناوي مکلف دی)) د اساسي قانون د پورته ذکر شوي مادې د حکم مطابق آزادي د طبیعي حقوقو د جملې څخه ګڼل شویده چې د تعرض څخه مصونیت لري، خو دا حق ځینی محدودیتونه او قیودات هم لري، چې یو د هغې محدودیتونو څخه د نورو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوق او آزادی دي يعنی هر کله چې د آزادی څخه استفاده او ګټه اخيستنه د نورو خلکو د حقوقو او آزاديو د اخلال سبب شي او هغې ته صدمه ورسوي، نو قانون د شخص آزادي محدودوي. په همدې ترتيب سره د نورو نافذه قوانينو له نظر هم ازادي د انسان طبيعي حق دی او هيڅوک نشي کولای چې د هغې څخه تنازل وکړي(د مدنی قانون ۴۴ ماده)

همدارنګه انساني کرامت يو مستقل او مطلق حق دی يعنی انسانان ټول آزاد او د انسانيت له پلوه سره مساوي او د يو ډول حقوقو او عزت درلودونکي دي او ټول انساني کرامت لري، ټول انسانان د عقل او وجدان درلودونکي دي، ټول انسانان بايد يو له بل سره مهربانه اوسي او په مهربانۍ يو له بل سره چلند وکړي او زور زياتی او تاوتريخوالی ونه کاروي، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړيوالې اعلامې د ۱ ماده دا ډول صراحت لري ((ټول انسانان آزادی نړۍ ته راځي او د حقوقو او حيثيت له پلوه سره برابر دي. ټول د عقل او وجدان درلودونکي دي او بايد يو له بل سره د ورور ګلوۍ په روحيه چلند وکړي)) همدارنګه د بشر حقوقو اسلامي اعلاميې د ۱۱ مادې ۱ فقرې له مخې هم انسان ازادی زيږيدلی او نړۍ ته راغلی دی او هيڅوک د هغې د مريې کولو حق نلري ، چې پدې ترتيب سره دولت د هغې په حفظ او ساتنه باندې مکلف دی. يعنی انسان د انسانيت په اساس او د هغې شرافت او کرامت ته د احترام پر الزام سره د هر ډول توهين او تحقير څخه چې د هغې حيثيت ته ضرر ورسوي مصون دی، بهرني اتباع هم په همدې دليل او د مليت، ژبې، رنګ، ټولنيزې طبقې، تابعيت او محل اقامت په نظر کې نيولو پرته د دغه امر څخه مستثنی نه دي .(۳ : ۲۲۲) په بل عبارت بهرنی پدې دليل چې انسان دی بايد د هر ډول اهانت څخه چې د هغې حيثيت او عزت ته صدمه ورسوي مصون دی او هيڅوک نشي کولای پدې خاطر بهرنيان د تعرض لاندې راولي، چې د بل نژاد، ژبې، مذهب او نورو څخه دی يا دا چې د بهرنيانو سره د هغې د متبوع دولت چلند په نړيواله کچه نامطلوب وي او د دې پشان نور ...

د بهرنيانو هتک حرمت د داخلي اتباعو پشان اګر که د قانوني دلايلو لکه د جرم په اساس هم وي ممنوع دی. څه ډول چې ليدل کيږي د اساسي قانون د ۲۴ مادې مخاطبين ټول انسانان دي پرته د نژاد، ژبې، قوم، او نورو تعلقاتو په نظر کې نيولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، بنا پردې د دغه مادې د محتویاتو څخه استنباط کیږي چې ټول انسانان که نر وی یا ښځه، ځوان وي یا زوړ، د هیواد تبعه وي یا بهرنی د عزت او حیثیت او انساني کرامت له حیثه یو ډول دي او د دوی انساني کرامت او حیثیت د قانون په واسطه د حمایت لاندې نیول کیږي پرته لدې، چې شخص افغاني تبعه ده یا بهرنۍ د قانون پر وړاندې محترم او د احترام وړ دي.

د اسلام له نظره هم لکه څه ډول چې د مسلمانانو د حیثیت، ابرو، عزت او شرافت څخه حمایت کوي همدا ډول د غیر مسلمانو د آبرو او حیثیت څخه هم حمایت کوي. د اسلام مقدس دین هیچا ته اجازه نه ده ورکړي چې د خپل هیواد غیر مسلمانو بهرنیو اتباعو ته توهین او بد وواېي او یا دهغوی څخه په پټه غیبت او بد وواېي. د اسلام مبارک دین همدارنګه مسلمانان د هغه مواردو د ذکر څخه چې د هغوی د زوریدو او نا راحتی سبب کیږي د شخصي مسایلو څخه نیولي تر قیافې او شکل او اخلاقو او نورو مربوطو مسایلو پورې منع راوړي ده. بنا پردې څه ډول چې لیدل کیږي بهرني افراد هم هماغه د داخلي اتباعو پشان د مساوي انساني کرامت او آزادی څخه برخمن دي او پدې مورد نباید چې د داخلي او بهرنیو اتباعو تر منځ په تفاوت قایل شو ، چې دغه موضوع په داخلي قوانینو او نړیوالو معتبرو اسنادو کې ذکر شوي ده. د ۱۹۵۱ کال د پناه وړونکو په وضعیت پورې د مربوط کنوانسیون ۳ ماده او د ۱۹۸۵ کال د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو اعلامیې ۲ ماده کې هم د بهرنیانو په حیثیت او انساني کرامت باندې تاکید شویدی او د ټول بشر لپاره پرته لدې چې د هیواد تبعه ده یا بهرنی په مساوي انساني کرامت قایل دی.(۵۵ : ۸۹)

۳- د مذهبي مراسمو د اجرا کولو حق

یو د بهرنیانو د حقوقو څخه په محل اقامت یا میزبان هیواد کې د مذهبي مراسمو د اجرا کولو حق دی، د اساسي قانون ۲ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري((د افغانستان اسلامي جمهوري دولت دین، د اسلام سپیڅلی دین دی. د نورو ادیانو پیروان د خپل دین په پیروۍ او د خپلو دیني مراسمو په اجرا کولو کې د قانون د حکمونو په حدودو کې آزاد دي))چې د دغه حق اساس زمونږ په هیواد کې هم اسلامي ارشادات او لارښوونې دي او د دغه آزادی منشا د دیني او تعبدي عقیدې آزادي ده، د هر دین پیرو پخپل دین کې ازاد دی، پدې ځای کې د داخلي او بهرني

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبی انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر مسلمان په رابطه هیڅ ډول فشار شتون نلري، خو هغه څه چې د مسلمانانو یو هیواد یې د غیر مسلمان خارجي څخه غواړي دا دي، چې د مسلمانانو دني شعایر رعایت کړي او د محل اقامت هیواد دین په نظر کې ونیسي او خپل دیني شعایر د میزبان دولت دعرف او عنعناتو پر خلاف ترسره نکړي. پردې ملحوظ د اسلام مبارک دین د دستورونو سره سم که اهل کتاب په اسلامي هیواد کې ژوند کوي، نو کولای شي چې په آزادنه ډول خپل عبادات ترسره کړي او د ځان لپاره معابد ولري او مسلمانان نشي کولای چې د هغوی د عبادت مخه ونیسي. د اسلامي تاریخ کې له مخې هغه وخت چې د نجران مسیحانو نماینده ګان مسجد نبوي ته د حضور(ص) لیدو ته راغلل، نو مخکې لدې چې مذاکره شروع کړي ویې ویل، چې دهغوی د عبادت وخت رارسیدلی دی پیغمبر(ص) هم اجازه ورکړه تر څو خپل عبادت په مسجد کې ترسره کړي پداسې حال کې چې مخ په شرق ولاړ وو خپل لمونځونه یې وکړل. بنا پردې عبادات د هر دین د ضروریاتو څخه دي او نشو کولای ووایو، چې اسلام اهل کتابو ته د سکونت اجازه ورکړي خو د عبادت ترسره کولو یا د عبادت ځای اجازه یې نه ده ورکړي .(۵۵ : ۹۱،۹۲)

۴- د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت حق

د فردي حقوقو د جملې څخه یو هم د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت او مصونیت حق دی، چې هیڅوک په شمول د دولت نشي کولای چې دغه حق او آزادي محدود کړي او پدې ترتیب سره بهرنیان هم د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت حق لري د اساسي قانون د ۳۷ مادې له مخې ((د اشخاصو د مخابرې او لیکونو آزادي او محرمیت که په لیکلي ډول وي یا د ټیلیفون او تلګراف یا نورو وسیلو له لارې، له تیري څخه خوندي دي. دولت د اشخاصو د مخابرو او لیکونو د پلټنې حق نه لري مګر د قانون له حکمونو سره سم)) د پورته ذکر شوي مادې له مخې د اشخاصو د مخابراتو او مراسلاتو مصونیت او خوندیتوب تضمین شویدی، خو پدې مورد یوه استثنا چې په نوموړي ماده کې ذکر شویده د قانون حکم دی، چې هغه د مخابراتو او مراسلاتو د کنترول او تفتیش اجازه ورکوي یعنی جزایي قوانین او په ځانګړي ډول شکلي جزایي قوانین دولت ته د دې اجازه ورکوي، چې د جرم د وقوع په صورت کې د متهمینو د نیولو او کشفولو لپاره کولای شي د دې حق څخه استفاده وکړي، خو هغه څه چې پدې ځای کې مهم دی چې باید پدې ډول خاصو مواردو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نوموړي استثنا په محدود او دقیق شکل سره تطبیق شي، چې لدې پرته به د خلکو حقوق او آزادئ د پوښتنې لاندې راشي.(۱۰:۳۷۰) د قانون د حکم پرته یوه بله استثنا هم پدې مورد شتون لري او هغه هم د اضطرار حالت د اعلام په صورت کې چې د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت او مصونیت حق معطل کیږي، چې پدې مورد د اساسي قانون ۱۴۵ ماده دا ډول صراحت لري ((په اضطراري حالت کې جمهور ریس کولای شي چې د ملي شورى او د سترې محکمې د ریسانو تر تایید وروسته د اساسي قانون لاندیني حکمونه وځنډوي او یا قیود پرې ولګوي: (۳) د اوه دیرشمې مادې دویمه فقره)) همدارنګه د په نړیوالو قواعدو کې هم د مخابراتو او مراسلاتو د محرمیت په حق باندې تاکید شویدی یعنی هر انسان حق لري تر څو د هغه محرمیت وساتل شي، دهغه کورنۍ، د اجازې پرته د هغه کورته ننوتل او د انسان د لیکونه له تیري څخه باید وژغورل شي او د هر انسان ابرو او حیثیت دې خوندي کړل شي لکه چې د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په ۱۲ ماده کې پدې هکله دا ډول بیان شویدی ((هیڅوک د چا په محرمیت ، کورنۍ یا لیکونو کې دخپلسري مداخلې حق نلري او نه یې پر نوم او حیثیت تعرض کیدای شي، هر څوک د دې ډول حملو یا مداخلې په وړاندې د قانوني ملاتړ حق لري)) همدارنګه د مدني او سیاسي حقوقو نړیوال میثاق په ۱۷ ماده کې هم د مخابراتو او مراسلاتو په محرمیت او مصونیت باندې پدې ډول تاکید شویدی ((۱- هیچاته باید له قانون پرته په خپل سر د هغه په لیکونو، د استوګنې د ځای د هغه د کورنۍ او خصوصي ژوند په برخه کې د لاس وهنو اجازه ورنه کړل شي او همدارنګه د هغې شرافت او حیثیت دې په ناقانوني توګه تر تیري لاندې نه نیول کیږي. ۲- هر څوک حق لري که چیرې د داسې لاس وهنو سره مخامخ شي باید له قانوني حمایت څخه برخمن شي)).

۵- په مال باندې د تعرض څخه د مصؤنیت حق

ملک هغه څه ته وایې چې د انسان په تصرف او قبضه کې وي(۵۲: ۹۸۸) د ملکیت حق د هغه موضوعاتو له جملې څخه ده، چې په مخلتفو وختونو کې د فلیسوفانو او پوهانو د بحث او خبرو اترو لاندې یې قرار درلود، چې پدې مورد مختلف اقتصادي مکتبونه هم رامنځته شول. د طبیعي او بشري حقوقو د مفکورې د رامنځته کیدو څخه وروسته په ۱۶ میلادي پیړۍ کې دهغې رشد او انکشاف او د

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقوقو د اعلاميو په خپريدو سره د شخصي ملکيت حق هم د نورو عمومي حقوقو او آزاديو تر څنګ مقدس او غير قابل تعرض وبلل شو.(۱۰: ۳۹۰) د بهرنيانو د اموالو د حمايت په مورد د لومړۍ نړيوالې جګړې څخه مخکې ظاهراً په نورو هيوادونو کې د استعماري (مستعمراتي) هيوادونو د نفوذ په مناسبت او نظر دې ته چې اساساً د بهرنيانو څخه د مالکيت د سلب موارد ډير کم مطرح وو، خو پدې اړه د توافق وړ اصل دا وو چې د يو دولت له لورې د بهرني د خلع ملکيت په صورت کې هغه دولت په فوري ډول په کافي اندازه د جبران خسارې په ورکړه مکلف وو. د نړيوالو قواعدو په اساس هم د ملکيت په حق باندې تاکيد شوی يعنی هر انسان حق لري، چې په ځانګړي توګه او يا د نورو سره په ګډه ملکيت او شتمني ولري او هيڅوک بايد په زور سره د مالکيت د لرلو د حق څخه محروم نشي، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې ۱۷ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- هر څوک د ځانګړي او يا ګډ ملکيت لرلو حق لري. ۲- هيڅوک د ملکيت درلودلو حق څخه محروم کولای نشو)).

د اسلام په حقوقي نظام کې هم د بهرنيو غير مسلمانو اشخاصو ځاني او مالي مصونيت پيژندل شويدی او يو د افرادو د ټولنيزو حقوقو څخه د بهرنيانو د ځان، مال، او حيثيت د امنيت حق دی او د ذميانو په مورد ټول په هغوی باندې د تعرض په حرمت باندې معتقد دي. نوموړی قانوني حمايت يوازې په منقولو او غير منقولو اموالو پوري محدود او منحصر نه پاتې کيږي بلکې د پناه وړونکي صنعتي او معنوي مالکيت ته هم شامليږي، چې پدې مورد د پناه وړونکو په وضعيت پورې د اړوند کنوانسيون ۱۴ ماده دا ډول صراحت لري((په هغه هيواد کې چې پناه وړونکی پکې استوګنه لري، د پناه وړونکي له صنعتي مالکيت څخه د ملاتړ په هکله په خاصه توګه له اختراع ګانو، طرحو او مدلونو، سوداګريزو نښو او سوداګريزو نومونوڅخه ملاتړ او همدارنګه د پناه وړونکی له ادبي، هنري او علمي مالکيت څخه ملاتړ به د هغه ملاتړ وړ وګرځي چې د نوموړي هيواد له اتباعو څخه صورت مومي. پناه وړونکی به د بل هر ژمن دولت په خاوره کې له هغه ملاتړ څخه برخمن شي چې په هغې خاورې کې د هغه هيواد له اتباعو سره چې پناه وړونکی پکې استوګنه لري، عملي کيږي)). همدارنګه د بهرنيانو په مورد د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال اعلاميې له مخې هم هيڅ تبعه له معقولو دلايلو پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خودسرانه ډول د ملکیت د حق څخه، چې په قانوني ډول یې لاسته راوړی وي، نه محرومیږي.

۶- په اوسیدنځای(مسکن) باندې د تعرض څخه مصونیت

مسکن یا د اوسیدلو ځای هغه محل دی، چې شخص په هغه کې د ژوند د آرامۍ احساس کوي او په هغه حریم کې د عمل آزادۍ څخه برخمن وي او د هر ډول تعرض، تجسس او دخالت پرته په هغه محل کې خپل ځان امن احساس کړي.[۱۰: ۳۷۳] د مسکن د مصونیت حق په اسلامي شریعت، ملي قوانینو او نړیوالو قواعدو کې په رسمیت پیژندل شوی دی. د اسلام مبارک دین د مسکن مصونیت محترم ګڼلی او هیچا ته حق نه ورکوي، چې د کور د خاوند له اجازې پرته د بل چا کور ته داخل شي، د مسکن د حریم پر اهمیت باندې د قرانکریم په سورة نور تاکید شویدی

همدارنګه پیغمبر(ص) فرمایلي دي، چې شخص باید درې ځلي سلام ووایې او د داخلیدو اجازه واخلي او که بیا یې هم اجازه ترلاسه نکړه بیرته دې ولاړ شي .[۱۰: ۳۷۶]

همدارنګه د افغانستان اساسي قانون ۳۸ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د شخص استوګنځی له تیري څخه خوندي دی. هیڅوک د دولت په ګډون نشي کولای د استوګن له اجازې یا د واکمنې محکمې له قراره پرته او بې له هغو حالاتو او لارو چې په قانون کې ښوول شوي، د چا کور ته ور ننوزي یا یې وپلټي)) څه ډول چې لیدل کیږي د اساسي قانون د حکمونو مطابق د اشخاصو د اوسیدلو ځای په عمومي ډول پرته لدې چې د افغانستان تبعه دی، یا بهرنی د هر ډول تعرض څخه مصون دی او هیڅوک نشي کولای چې د کور خاوند د اجازې پرته اوسیدنځای ته داخل شي او دهغې تلاشۍ یا پلټنې ته اقدام وکړي، چې دغه مصونیت د بهرنیانو په مورد هم صدق کوي. بنا پردې بهرنیا هم د داخلي اتباعو پشان کولای شي د قوانینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رعایت کولو په صورت کې پخپل اوسیدنځای کې د کافي آرامۍ او اطمینان څخه برخمن شي او امنیتي مامورین هم نشي کولای، چې د قانوني مجوز پرته د بهرنیانو کورونو ته داخل او د هغې تفتیش او تجسس وکړي او هغه څوک چې د نورو خلکو د اوسیدنځای احترام رعایت نکړي او له اجازې پرته هغې ته داخل شي د جرم مرتکب او د عدلي تعقیب وړ دی.(۵۵ : ۹۴)

په همدې ترتیب سره د مسکن په مصونیت باندې په نړیوالو اسنادو او قواعدو کې هم تاکید شویدی، یعنی هر انسان حق لري تر څو د هغه محرمیت وساتل شي، دهغه کورنۍ، د اجازې پرته د هغه کورته ننوتل او د انسان د لیکونه له تیري څخه باید وژغورل شي او د هر انسان ابرو او حیثیت دې خوندي کړل شي لکه چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې ۱۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هیڅوک د چا په محرمیت، کورنۍ یا لیکونو کې دخپلسري مداخلې حق نلري او نه یې پر نوم او حیثیت تعرض کیدای شي، هر څوک د دې ډول حملو یا مداخلې په وړاندې د قانوني ملاتړ حق لري)) یعنی د هر انسان استوګنځی د لاس وهنې او تیري څخه په امن کې دی او هیڅوک حق نلري د چا کورنۍ بې حرمته کړي او هیڅوک دا حق نلري چې د کور د اوسیدونکو د اجازې پرته یا په ناجایزه توګه د چا کور ته داخل شي یا د چا کور ویجاړ او اوسیدونکي یې بې ځایه کړي ، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اسلامي اعلامیې ۱۸ ماده دا ډول حکم کوي ((۱- هر انسان حق لري چې د خپل ځان، دین ، کورنۍ، شتمنی او ناموس له پلوه په سوکالۍ کې ژوند وکړي. ۲- هر انسان حق لري چې په خپل خصوصي ژوند، کور، کورنۍ، مال او اړیکو کې خپلواکي ولري، پر هغه باندې څارنه جاسوسي او د هغه حیثیت او عزت ته سپکاوی روا نه دی، د دغه ډول زور زیاتیو په وړاندې باید له هغه څخه حمایت وشي. ۳- استوګنځی په هر حالت کې حرمت لري او د اوسیدونکو د اجازې پرته یا په ناجایزه توګه هیڅوک باید هغې ورننوزي او هغه ویجاړ نکړي او اوسیدونکي یې بې ځایه نه کړي)) او په همدې ترتیب سره د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق ۱۷ ماده هم د مسکن د حرمت او مصونیت په مورد دا ډول صراحت لري ((۱- هیچاته باید له قانون پرته په خپل سر د هغه په لیکونو، د استوګنې د ځای د هغه د کورنۍ او خصوصي ژوند په برخه کې د لاس وهنو اجازه ورنه کړل شي او همدارنګه د هغې شرافت او حیثیت دې په ناقانوني توګه

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر تیري لاندې نه نیول کیږي. ۲- هر څوک حق لري که چیرې د داسې لاس وهنو سره مخامخ شي باید له قانوني حمایت څخه برخمن شي)).

دوهم پراګراف

د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د جزا حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو مجموعه ده، چې د جرم، مجرم او مجازاتو څخه بحث کوي. د جزا حقوقو په برخه کې یواځې د عمومي حقوقو یا حکومت پر ضد جرایمو څخه بحث نه کیږي بلکې د اشخاصو او اموالو پر ضد جرایمو څخه هم بحث کوي یعنی د هغې زیات شمیر قواعد   د یو او بل پر وړاندې د افرادو د خصوصي حقوقو څخه حمایت کوي لکه سرقت، فریبکاري او داسې نور ...

که څه هم په زیاتره مواردو کې د مجرم محاکمه د مجنی علیه په ګټه پای ته رسیږي خو د دا ډول محاکمې اصلي هدف د عمومي نظم او امنیت ساتل دي. بهرني اتباع د جزا حقوقو په برخه کې هم د یو سلسله حقوقو، امتیازاتو او وجایبو څخه برخمن دي، چې د هغې حقوق او وجایب په ترتیب سره په لاندې ډول د مطالعې لاندې نیسو.

لومړی جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق

د جزا حقوقو په ساحه کې بهرنیان د یو سلسله حقوقو څخه برخمن دي چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کوو:

۱- د برئ الذمه پیژندلو حق

برئ الذمه هغه حالت دی، چې یو شخص جزایي او مدني مسولیت نلري، نوموړی حالت اصلي حالت هم نومول کیږي.(۵۷ : ۳۱) برئ الذمه اصلي حالت دی، چې د افغانستان د اتباعو او بهرنیانو په مورد یو ډول تطبیق کیږي. نو پدې اساس بهرنیان په اصل کې بې ګناه بلل کیږي مګر دا چې د محکمې په قطعي حکم محکوم علیه وپیژندل شي. د اساسي قانون ۲۵ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((د ذمې برائت اصلي حالت دی. تر هغې چې د با صلاحیته محکمې په قطعي حکم متهم

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

محکوم علیه ثابت نشي، بې ګناه ګڼل کیږي)) همدارنګه د اساسي قانون ۲۷ ماده هم پدې مورد اعلاموي چې ((هیڅ یو عمل جرم نه ګڼل کیږي خو د هغه قانون له مخې چې د جرم تر ارتکاب دمخه نافذ شوی وي. هیڅوک د قانون له حکمونو پرته تعقیبیدای، نیول کیدای او یا توقیفیدای نه شي. هیچا ته سزا نشي ورکول کیدای مګر، د باصلاحیته محکمې په حکم او د هغه قانون له احکامو سره سم چې د اتهام وړ فعل تر ارتکابه مخکې نافذ شوی وي)) د دې ترڅنګ د افغانستان د جزا قانون ۴ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- برائت الذمه اصلي حالت دی. ترڅو چه متهم د صلاحیت لرونکي محکمې په قطعی حکم محکوم علیه واقع شوي نه وی، بي ګناه ګڼل کیږي)) او د جزائې اجراتو موقت قانون ۴ ماده هم پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د جزائی دعوی د اقامه کولو له پیل څخه د جرمي مسؤولیت تر تثبیت پورې چې شخص د محکمې په وروستنی حکم محکوم علیه بلل کیږي بیګناه ګڼل کیږي)) په همدې ترتیب سره په نړیوالو اسنادو کې هم هر څوک حق لري تر څو یې چې جرم په منصفانه توګه په اثبات ونه رسیږي باید بې‌ګناه وپیژندل شي یعنی په هغه چا چې تور لګول شوی وي تر هغه چې جرم یا ګناه یې په یوه عادلانه محکمه کې ، چې د نوموړي د دفاع لپاره لازم او وړ شرایط هم موجود وي، ثابت نشي بې ګناه ګڼل کیږي. چې پدې مورد د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې ۱۱ مادې ۱ فقره کې دا ډول ذکر شویدی ((هر څوک چې په کوم جرم تورن شوی وي، حق لري چې تر هغه وخته پورې بې ګناه وګڼل شي تر څو چې یې جرم په داسې یوه ښکاره محکمه کې ثابت شوی نه وي، چې تورن په کې په د خپلې دفاع لپاره ټول ضروري او رسمي تضمینونه ولري)).

۲- د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ حق

د جزا په حقوقو او قوانینو کې دا منل شوی اصل دی، چې مجازات یواځې د هغه اشخاصو په مورد اعمال کیږي چې د جرم مرتکب او هم د جزا ئي مسولیت لرونکی وي. د جرایمو د شخصي په پرنسیپ باندې په اسلامي شریعت، ملي قوانینو او نړیوالو قواعدو کې هم تاکید شوی دی. د اسلام مبارک دین د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ منلی او د هغې څخه یې په زیاته اندازه یادونه کړیده لکه د قرانکریم د فاطر سورة کې یې د جرایمو د شخصي والي پرنسیپ په هکله دا ډول فرمایلي دي ❑◆•• ✍♦❽✗❻↓ ❑◆✁✀✆❻◆❑⊲

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدارنګه د قرانکريم په سورة فصلت کې هم د جرايمو د شخصي والي پرنسيپ منل شوی دی يعنی پدې مورد يې دا ډول فرمايلي دي

په همدې ترتيب سره د اساسي قانون ۲۶ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((جرم يو شخصي عمل دی. د متهم تعقيبول، نيول يا توقيفول او پر هغه باندې د جزا تطبيق بل هيچا ته سرايت نه کوي)) څه ډول چې ليدل کيږي د اسلامي شريعت او اساسي قانون د احکامو مطابق د بهرنيان هم د داخلي اتباعو پشان د جرايمو د شخصي والي د پرنيسپ څخه برخمن دي او هيڅ بهرنی د بل شخص يا بهرني د جرمي اعمالو په مقابل کې نه مجازات کېږي. همدارنګه د بشر حقوقو اسلامي اعلاميې له نظره هم مسوليت شخصي امر دی، هيڅوک نشي کيدای د هغه جرم له امله چې د هغې د دوستانو ، خپلوانو او ملګرو له خوا ترسره شوی وي، تر پوښتنې لاندې راشي او يا بندي او محکوم شي، چې پدې هکله د ذکر شوی اعلاميې ۱۹ ماده ۳ فقره دا ډول صراحت لري ((مسوليت اصل کې شخصي دی))

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ د شکنجې او انساني کرامت خلاف جزا د ټاکنې د منع حق

د ژوند او جسمي تماميت حق د اتباعو د اساسي حقوقو د جملې څخه دی، چې دولت او ټولنه د هر ډول شکنجې، تغذيب او غير انساني چلند څخه د مخنيوي مکلفيت لري، چې په شکل د اشکالو د انسان مادي او معنوي شخصيت ته صدمه رسوي. دغه حق د ټولنې د ټولو افرادو لپاره د هر ډول قيد او شرط پرته قبول شويدی يعنی بهرنيان هم د داخلي اتباعو پشان د شکنجې د منع د حق څخه برخمن دي او د هغه حقوقو د جملې څخه ګڼل کيږي، چې د هغې سلب کول جواز نلري. د اساسي قانون ۲۹ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((د انسان تعذيب منع دی. هيڅوک نه شي کولای چې له بل شخص څخه حتی د حقايقو د ترلاسه کولو لپاره که څه هم تر تعقيب، نيونې يا توقيف لاندې وي او يا په جزا محکوم وي، د هغه د تعذيب لپاره اقدام وکړي يا يې د تعذيب امر ورکړي)) لکه څه ډول چې ليدل کيږي د پورته ذکر شوي مادې لومړي پراګراف په هر حالت کې د انسان تعذيب ممنوع ګرځوي او دوهم پراګراف يې د انساني کرامت د مخالفې جزا ټاکل ممنوع ګرځوي. په همدې ترتيب سره د جزا قانون د ۴ مادې له مخې هم د انساني کرامت د مخالفې جزا ټاکنه ممنوع ده ((۲ـ د هغه جزأ ټاکل چه دانساني کرامت په خلاف وي روا نه ده))

همدرانګه د نړيوالو قواعدو په اساس هم شکنجه او ربړونه منع دی، د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې ۵ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((هيڅوک نشي کولای چې بل څوک تر ربړونې، کړاو يا داسې چلند لاندې راولي، چې ظالمانه، د انسانيت خلاف او له سپکاوي څخه ډک وي)) او د مدني او سياسي حقوقو نړيوال ميثاق ۷ ماده هم پدې باره کې دا ډول بيان کړيدی ((هيچا ته نشو کولای چې د زور زياتي، ځورونې يا د انساني کرامت خلاف د ظالمانه چلند له مخې هغه ته سزا ورکړو، په تيره بيا د يو چا څخه د روغتيايي ازميښتونو لپاره د هغه د خوښې نه پرته کار واخلو، دا کار په کلکه سره منع دی)).

۴ـ د مدافع وکيل د لرلو حق

هغه شخص چې د شک لاندې وي يا د هغې په وړاندې اتهام وارد شوی وي حق لري ، چې د ځان پر وړاندې د وارد شوي اتهام په مقابل کې د خپل ځان څخه دفاع

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي او که شخص پخپله پدې عمل قادر نه وي، نو کولای شي چې د خپل ځان لپاره مدافع وکیل وټاکي او که شخص د اقتصادي مشکلاتو په اساس د مدافع وکیل په ټاکلو قادر نه وي، نو په جزائې دعوی کې دولت مکلفیت لري چې د هغې لپاره مدافع وکیل تعین کړي، چې پدې مورد د اساسي قانون ۳۱ ماده دا ډول صراحت لري ((هر څوک کولای شي چې له نیول کیدو سره سم له ځانه د اتهام د لرې کولو او یا د حق د ثابتولو لپاره مدافع وکیل وټاکي. متهم حق لري چې له نیول کیدو سره سم له منسوب اتهامه ځان خبر کړي او دهغې مودې دننه چې قانون يې ټاکي، په محکمه کې حاضر شي. دولت په جنايي پیښو کې د بیوزلي متهم لپاره مدافع وکیل وټاکي. د مظنون او دهغه د وکیل ترمنځ مکالمات، مراسلات او مخابرات له هر ډول تعرض څخه خوندي دی. د مدافع وکیلانو وظایف او واکونه د قانون له لیارې تنظیمیږي)) د پورته مادې څخه استنباط کیږي چې: اولاً مظنون او متهم د عدلي تعقیب په مختلفو مرحلو کې د دفاع حق لري. ثانیاً شخص کولای شي د نیولو یا ګرفتارئ او استنطاق په وخت کې د خپل ځان څخه د دفاع لپاره مدافع وکیل وټاکي او ثالثاً که چیرې شخص پخپله د مدافع وکیل د ټاکلو توان او طاقت ونلري، نو دولت مکلفیت لري چې د هغې لپاره مدافع وکیل وټاکي. د عادلانه محاکمې د ترسره کولو په خاطر دولت مکلف دی تر څو د هغه شمیر متهمینو لپاره چې د د مدافع وکیل د ټاکلو توان نلري د دولت په مصرف مدافع وکیل تعین کړي چې دا ډول وکیل د حقوقي مساعد په نوم سره یادیږي چې د ۱۳۶۹ کال څخه وروسته د حقوقي مساعدتونو برخه د سترې محکمې په تشکیل کې وه، خو د مدافع وکیلانو د قانون د توشیح او انفاذ څخه وروسته د ۱۴/۹/۱۳۸۶ نیټې د جمهوري ریاست د ۱۱۱ نمبر فرمان د ۳ مادې د حکم په اساس دغه د تشکیل او بودیجې سره یو ځای په عدلیې وزارت پورې وتړل شوه.(۱۰: ۲۸۹) د هغې دلیل هم واضح وو ځکه قضا د حکم یو بې طرفه ارګان دی او نشي کولای چې په عین وخت کې جنايي برخې ته هم رسیده ګي وکړي.

۵- د محکمې په جریان کې د ژباړن د لرلو حق

د ژباړن د لرلو حق زیاتره د بهرنیو اتباعو په مورد صدق کوي، بنا پردې بهرني اتباع چې په جرم باندې متهم وي کولای شي د ژباړن د حق څخه مستفید شي، چې پدې مورد د افغانستان د جزائې اجراتو موقت قانون ۲۰ ماده دا ډول حکم کوي

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

((که چیرې مظنون یا تورن د تحقیقاتو یا محاکمې له استفادې وړ ژبې سره آشنائی ونه لري یا کوڼ یا ګنګ وي ، د هغوی لپاره ترجمان تاکل کیږي، ترڅو له هغه جرم او ادعا څخه چې ورباندې شوی ده خبرشي او همدارنګه د استنطاق او مقابلې په بهیر کې له هغوی سره مرسته وکړي)).

۶- قضا ته د مراجعې حق

بهرني اتباع د میزبان دولت قضا او محاکمو ته د مراجعې او د دعوی د اقامه کولو حق هم لري، خو پدې صورت کې بهرني اتباع مکلف دي چې د افغانستان د حقوقي نظام ټول شکلیات رعایت کړي، چې پدې مورد د مدني قانون ۳۰ ماده دا ډول صراحت لري ((د اختصاصي قاعدو په باره کښې او په اجراتو پورې د ټولو مربوطو کارونو په باره کښې، د هغه دولت د قانون حکمونه تطبیقیږي چې دعوی په کښې اقامه شوي وي یا اجراات پکښې شوي وي)) دفاع او قضا ته مراجعې حق د انسان د طبیعي حقوقو له جملې څخه دي، چې له شک پرته په اوسني عصر کې د بشر حقوقو د اصولو برخه ګڼل کیږي. د نننې عصر په متمدنو هیوادونو کې دحق د احقاق او د اشخاصو په ځان، مال او حیثیت د احتمالي تجاوزاتو او تیریو په مقابل کې د دفاع د موجباتو تامین د دولتونو له اصلي دندو څخه ګڼل کیږي. او قضایه قوه د دولت د یوه خپلواک او مستقل ارګان په عنوان له یوه اړخه د اشخاصو د حقوقو ساتوونکي او له بله طرفه د اشخاصو تر منځ د ممکنه دعوی ګانو او تر منځ د ممکنه دعوی ګانو او تخلفاتو د رسیده ګی مرجع ده.(۵۵ : ۱۰۷) د افغانستان اساسي قانون ۱۲۰ ماده د قضایه قوې له لورې دعوی ګانو ته د رسیده ګی د صلاحیت په مورد دا ډول صراحت لري((د قضائیه قوې په صلاحیت کې په ټولو هغو دعواګانو غور شامل دی، چې د دولت په شمول د حقیقي یا حکمي اشخاصو له خوا د مدعي یا مدعي علیه په حیث د قانون له حکمونو سره سم د محکمې په وړاندې اقامه شي)) په همدې ترتیب سره د مدنی محاکماتو اصولو قانون ۹۵ او ۹۶ مادې د افغانستان اسلامي جمهوریت محکمو ته د بهرنیانو د لاسرسي په هکله دا ډول صراحت لري: په افغانستان کې په استوګنو بهرنیو اتباعو پوری مربوط د مدني قضیو د دعوی څېړل د افغانستان جمهوریت د محکمو له واك څخه دي (۹۵ ماده) او همدارنګه د ذکر شوي قانون ۹۶ ماده د هغه بهرنیانو په مورد چې په افغانستان کې د سکونت محل نلري دا ډول صراحت لري ((د هغه بهرنی تبعې پر دعوی

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې رسيده ګۍ چې په افغانستان کې استوګنځی ونه لري په لاندنيو حالتونو کې د افغانستان جمهوريت په محکمو پورې اړه لری: (۱) په هغه صورت کې چې بهرنی سړی د افغانستان په جمهوريت کې په خپله اختیاری استوګنځی ولری (۲)په هغه صورت کې چې د عقد موضوع یا د تنفیذ ځای یی د افغانستان په جمهوریت کې وی (۳)په هغه صورت کې چې د ترکی په غوښتنی پوری مربوط دعوی د افغانستان پــه جمــهوریت کې پېل شوی وی (۴)په هغه صورت کې چې د متروکی ټول مالونه او یا یوه برخه یی د افغانستان په جمهوریت کې وی)).

پدې ترتيب سره محکمو ته د لاس رسي اصل په کلي ډول د هيواد د ټولو اوسيدونکو لپاره که داخلي اتباع وي او يا بهرنيان منل شويدی. لکه څه ډول چې د اساسي قانون په ۱۲۰ ماده کې د اشخاصو څخه په کلي ډول يادونه شويده، چې د هغې څخه هدف داخلي او بهرني حقيقي او حکمي اشخاص دي.(۵۵ : ۱۰۸) د جزائې له نقطه نظره هم بهرني اتباع کولای شي د افغانستان په جزائي محاکمو کې د خصوصي مدعی په عنوان د حق د احقاق غوښتنه وکړي او په مدني محاکمو کې هم مدعی يا مدعی عليه د محل اقامت هيواد محکمو ته د لاس رسي حق لري. په حقيقت کې د افغانستان په حقوقي نظام کې دا نظره چې محاکم يواځې او يواځې د افغاني اتباعو دعوی ګانو ته مختص شويدي هيڅکله مطرح نه ده، بلکې په کلي ډول افراد او اوسيدونکي که داخلي اتباع وي يا بهرنيان د افغانستان مدني او جزائې محاکمو ته د مراجعې حق لري او کولای شي چې د افغاني محاکمو له لورې موضوع ته د رسيده ګی غوښتونکي شي.(۵۵ : ۱۱۰)

د نوموړي حق څخه په نړيوالو اسنادو کې يادونه شويده يعنی که چيرې د يو چا اساسي حقوق تر تيري لاندې راشي حق لري، چې قانون د هغه تلف يا له لاسه تللي حقوق په اغيزناکه توګه جبران کړي، چې پدې مورد د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې په ۸ ماده کې دا ډول يادونه شويده((د هغو عملونو په وړاندې چې د يو وګړي په هغه بنسټيزو حقوقو تيری وکړي چې هغه د اساسي قانون يا کوم بل قانون له خوا هغه ته ورکړل شوي وي. هر څوک حق لري چې د صلاحيت لرونکو ملي محکمو ته مراجعه وکړي)) په همدې ترتيب سره د بشر حقوقو نړيوالې اسلامي اعلاميې له مخې هم کله چې په ټولنه کې څوک تر فشار لاندې

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځي او یا پر هغو ظلم او تیری کیږي او یا د هغو حق تر پښو لاندې راشي، حق لري چې د ظلم د له منځه وړلو او حقوقو د بیرته ترلاسه کولو لپاره محکمې ته ورشي او دغه حق د ټولو لپاره تضمین شوی دی، چې پدې مورد د ذکر شوي اعلامیې ۱۹ ماده ۲ فقره محاکمو ته د افرادو د لاسرسي په مورد دا ډول لیکلي دي ((محکمې ته مراجعه او پناه وړل هغه حق دی، چې د ټولو لپاره تضمین شوی دی)) همدارنګه د پناه وړونکو په وضعیت پورې د ۱۹۵۱کال اړوند کنوانسیون ۱۶ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- هر پناه وړونکی کولای شي د ژمنو دولتونو په خاوره کې قضایي محکمو ته آزادانه مراجعه وکړي. ۲- هر پناه وړونکی به د هغه ژمن دولت په خاوره کې چې د هغه د عادي استوګنې ځای دی ، محکمو ته له لاس رسی له هغې جملې له قضایي معاضدت څخه د ګټې اخیستنې او د غورونې د لګښتونو د تضمین له سپارلو څخه د معافیت په هکله له هم هغه چلند څخه چې د نوموړي دولت د اتباعو په باره کې عملي کیږي ، برخمن شي. ۳- هر پناه وړونکی به د خپلې دایمي استوګنې د ځای له خاورې پرته د نورو ژمنو دولتونو په خاوره کې، په ۲ بند کې د درج شوو مواردو په هکله له هغه چلند څخه برخمن شي چې د هغه د دایمي استوګنې د ځای د هیواد د اتباعو په باره کې عملي کیږي)) او د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۸۵ کال اعلامیې ۵ ماده بهرنیان د محل اقامت هیواد د داخلي قوانینو او نړیوالو تړونونو مطابق د لاندې حقوقو لرونکي بولي((ج – د محاکمو، حکمیت او نورو د عدالت اجرا کوونکو ادارو او نهادونو په وړاندې د یو شان او مساوي حقوقو څخه برخمن کیدل او د ضرورت په صورت کې په جزائي قضیو کې ژباړن ته د لاسرسی حق او همدارنګه د قانون د تجویز په صورت کې په نورو دعوی ګانو کې هم د دې حق څخه استفاده کولای شي)).

په اخر کې کولای شو ووایو بهرني اتباع او اشخاص د میزبان هیواد محاکمو ته د لاس رسي حق لري، چې دغه حق په نړیوالو معتبرو اسنادو لکه د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه، د بشر حقوقو نړیواله اسلامي اعلامیه او همدارنګه د افغانستان اساسي قانون او نورو قوانینو کې په صریح ډول پیشبیني شوی دی او هیڅ بهرنی پدې عنوان چې د محل اقامت دولت تابعیت نلري د هیواد محاکمو ته د مراجعې او لاس رسي د حق څخه محروم کیدلی نشي. (۵۵ : ۱۱۱)

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم جز – د جزا حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب

پورتني بحث ته په توجه سره داسې تصور باید ونکړو، چې بهرني اتباع په افغانستان کې جزائي مکلفیت نلري ځکه په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون د ۴۲ مادې له مخې بهرني اتباع د نورو جرایمو تر څنګ په مشخص ډول د لاندې جرایمو د ارتکاب په صورت کې مجازات کیږي:

۱- د پاسپورټ پرته د افغانستان قلمرو ته د دخول په صورت کې: هغه شخص چې د پاسپورټ پرته د افغانستان اسلامي جمهوریت قلمرو ته داخل شي د عدلي تعقیب لاندې نیول کیږي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د پاسپورټ له لرلو پرته له افغاني سرحد نه راتېر شوی وي د قانون له حکمونو سره سم تر عدلی څارنې لاندې نیول کیږي))

۲- له ویزې پرته د افغانستان قلمرو ته د دخول په صورت کې: پر پاسپورټ سربیره هغه بهرني اتباع چې د افغانستان اسلامي جمهوریت د واکمنو مقاماتو څخه د ویزې اخیستلو پرته د هیواد قلمرو ته داخل شي د عدلي تعقیب لاندې نیول کیږي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۶ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې له ویزې پرته د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر کوي، تر عدلی څارنې لاندې نیول کیږي او د قانون له حکمونو سره سم معامله ورسره کیږي)).

۳ – په تقلبي اسنادو سره د افغانستان قلمرو ته د دخول په صورت کې: هغه بهرني اتباع چې د افغانستان اسلامي جمهوریت قلمرو ته په تقلبي اسنادو سره داخل شي د مجازاتو لاندې نیول کیږي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۸ ماده دا ډول حکم کوي((هغه بهرنی تبعه چې په تقلبي سندونو سره د افغانستان اسلامي جمهوریت ته راننــــــوځي تر عدلی څارنې لاندې نیول کیږي)).

په همدې ترتیب سره هغه بهرني اتباع چې د بل چا د اقامت پاسپورټ او جدول په خپل نوم سره استعمال کړي د عدلي تعقیب لاندې نیول کیږي، چې پدې مورد په

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۹ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د نورو د استوګنې پاسپورت او يا د مسافرت هر راز پاڼې يا جدولونه (فورمې) په خپل نامه استعمال کړي، ددغه قانون د اوه څلويښتمې مادې له حکم سره سم په سزا محکوميږي)).

دريم پراګراف

د کار حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب

کار حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو مجموعه ده، چې د کارګر او کارفرما تر منځ اړيکې تنظيموي. د کار حقوق د حقوقو د هغې څانګې څخه دی، چې په خصوصي حقوقو کې ريښه لري ، خو څرنګه چې امکان لري په دولتي اداره کې هم کار وکړي نو د دولت د مداخلې په وجه هغه عمومي حقوقو د څانګو څخه ګڼل کيږي. پر داخلي اتباعو سربيره بهرني اتباع هم د افغانستان په دولتي او غير دولتي ادارو کې د کار حق لري . که څه هم زياتره دولتونه د کار د شرايطو او مقرراتو د تنظيم او د اشتغال د ايجاد په مورد داخلي اتباعو ته خاص اولويت او لومړيتوب په نظر کې نيسي، خو د هيواد د ضرورتونو او غوښتنو په نظر کې نيولو سره زياتره هيوادونه بعضاً بهرني اتباع هم د صنعت، تجارت او يا خدمت لپاره په کار کې نيسي، خو د دې باوجود په مختلفو هيوادونو کې د بهرنيانو کار کول او اشتغال د بيلابيلو مقرراتو تابع دی.

په کلي ډول د کار کولو د مقرراتو په تنظيم کې، د داخلي اتباعو لپاره په حرفه، تجارت، صنعت، پانګې اچونې او نورو برخو کې لمړيتوب په نظر کې نيول کيږي، خو د انساني عواملو يا انساني نيرو له حيثه د هيواد د ضرورتونو او کمبوداتو او په خاص ډول تخصص او د هيواد داخل ته د پوهې او دانش انتقال ته په توجه سره هيوادونه د بهرنيانو لپاره د کار د شرايطو تعين او ټاکلو ته اقدام کوي. د نړيوالو اصولو پربنسټ دوه ډلې بهرنيان په ميزبان دولت کې د کار کولو د حق څخه محروم دي:

۱ – توريستان(سياحين): د ۱۹۶۳ کال د توريستي چارو مربوط نړيوال کنفرانس د توريست په تعريف کې ويلي دي ''توريست يا موقت ليدونکی هغه شخص دی ،

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د خپل اقامت هیواد څخه پرته د بل هیواد څخه لیدنه کوي مشروط پردې چې لیدنه یې دهیڅ ډول شغل او کسب د احراز لپاره نه وي"

۲ – هغه بهرنیان چې د ویزې د لغوه کولو د مقرراتو څخه په استفادې سره بل هیواد ته داخلیږي: څه ډول چې ځیني هیوادونه د یو او بل اتباعو د تګ راتګ د تسهیل لپاره د دوه اړخیزو تړونونو له لارې د یو او بل هیواد ته د طرفینو د اتباعو د ورود او خروج ویزو لغوه کولو ته اقدام کوي، چې په نتیجه کې د دغه هیوادونو اتباع د بل طرف هیواد ته د ورود او خروج لپاره د ویزې په اخیستلو محتاج نه دي. هغه افراد چې د دې حق څخه استفاده کوي او بل هیواد ته داخلیږي په هیڅ وجه سره په هغه هیواد کې د کار حق نلري، مګر داچې هغه هیواد ته د اخلیدو وړاندې یې د کار ویزې غوښتنه کړې وي. فرضاً که چیرې یو افغانی سوداګر وغواړي چې ترکیې ته سفر وکړي ، نو د هغه دوه جانبه تړون په اساس چې له پخوا څخه د افغانستان او ترکیې تر منځ د ویزې د لغوه کولو په هکله منعقد شوی دی، د ویزې اخیستلو ته اړتیا نه لري. خو که په ترکیه کې د کار قصد ولري نو باید وړاندې له سفره یې د ترکیې هیواد څخه د کار ویزې غوښتنه کړې وای (۲: ۲۲۵) د بهرنیانو د کار کولو د حق په مورد نشو کولای چې یو صریح نظر وړاندې کړو او همدارنګه نشو کولای ووایو، چې بهرنیان د هر کار د کولو حق لري او د کار څخه د بهرنیانو مطلق محرومیت هم نشو اعلامولی. ځکه پدې مورد مختلف هیوادونه بیلابیل مقررات لري، خو څرنګه چې وویل شول ځیني کارونه د داخلي اتباعو په انحصار کې دي او طبعاً بهرنیان د دا ډول کارونو څخه محروم دي. مثلاً دولتي کارونه او دندې چې د هغې لپاره تابعیت شرط ګڼل شویدی، خو په ځینو مواردو کې بهرنیان دغه کارونو ته راغواړي.(۵۵ : ۱۰۰)

په افغانستان کې بهرنیو اتباعو د استخدام او اشتغال مربوط موضوعات د هیواد د نافذه قوانینو لکه د کار قانون، د خصوصي پانګونې قانون او بهرنیو اتباعو د استخدام مقرره او نورو قوانینو او مقرراتو کې پیشبیني شوي دي. د کار قانون ۶ ماده په بهرنیو اتباعو باندې د کار قانون د احکامو د تطبیق په مورد دا ډول صراحت لري((۱- هغه بهرني اتباع چې دمخکنیوجلا قراردادونو مطابق یا پرته له هغې ئې د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې دکار جوازترلاسه کړی یا ئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته ترلاسه کوي اوپه دولتي يا غيردولتي ګډو يا خصوصي ادارو کې استخداميږي،د دغه قانون دحکمونو تابع دي، دهغوی د استخدام شرايط د جلا مقررې په واسطه تنظيميږي. ۲- حکومت کولای شي دهغو دولتونو د اتباعو لپاره چې دهغوی په قوانينو کې د افغانستان داسلامی جمهوريت اتباعو ته دکارحقوق محدود شوي دي، متقابل محدوديتونه وضع کړي)). څه ډول چې ليدل کيږي د ۶ مادې ۱ فقره د بهرنيو اتباعو د استخدام په مورد زيات تفصيل د يوې ځانګړي مقررې په وضع کولو پورې موکول کړيدي، چې خوشبختانه د لومړي ځل لپاره دغه مقرره د کار قانون د حکمونو په رڼا کې په ۱۳۸۴ کال کې د ۱۶ مادو په لړلو سره تصويب او د جمهور ريس له لورې توشيح شوه. د ذکر شوي مقررې د ۳ مادې د صراحت له مخې ((بهرني اتباع د دوه اړخيزو يا څو اړخيزو موافقتنامو په اساس په ادارو کې د دې مقررې د حکمونو مطابق استخدام کيدای شي)) همدارنګه د ۴ مادې د صراحت له مخې ((هغه بهرني اتباع چې په ادارو کې استخداميږي، مکلف دي چې د نافذه قوانينو او د د دغې مقررې د حکمونو رعايت او د افغانستان د خلکو د عقايدو او عنعناتو احترام وکړي)) او همدارنګه د بهرنيو اتباعو د استخدام مقررې د ۵ مادې د صراحت له مخې:هغه خارجي اتباع چې د اتلس کلنی عمر يې تکميل کړی او د کار په قانون کې درج شوی د تقاعد نهايي سن ته نه وي رسيدلی او د خپل متبوع هيواد او د افغانستان د عامې روغتيا وزارت د مربوطه مراجعو څخه يې د صحت تصديق ترلاسه کړی وي په لاندې ډول په ادارو کې استخداميږي..... د پورتنی مادې مطابق د بهرنيو اتباعو د استخدام شرايط په لاندې ډول دي: ۱- د اتلس کلنی عمر بشپړول. ۲- د افغانستان د کار قانون مطابق د تقاعد نهائي سن ته نه رسيدل. ۳- د متبوع هيواد د صحي تصديق لري. ۴- د افغانستان د عامې روغتيا وزارت د صحي تصديق لرل. ۵- د کار او اقامت ويزې درلودل. نو څه ډول چې ليدل کيږي بهرني اتباع د کار قانون او په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د استخدام مقررې په اساس په دولتي او غير دولتي ادارو کې د ضرورت په نظر کې نيولو سره د کار کولو حق لري او کيدايشي د يوه کارکوونکي په صفت استخدام شي، خو هغه شرط چې په نوموړي مقرره کې راغلی دا دی، چې د لومړيتوب او اولويت حق افغاني کارکوونکو ته ورکول کيږي او په هغه صورت کې چې په هماغه ساحه کې افغاني کارکوونکي شتون ولري د بهرنيو اتباعو د استخدام مخنيوی کيږي، لکه چې پدې مورد د پورته ذکر

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي مقررې ۶ ماده دا ډول صراحت لري ((د داخلي او خارجي کارکوونکو د موجوديت په صورت کې داخلي کارکوونکو ته اولويت ورکول کيږي)).

د افغانستان د خصوصي پانګونې قانون هم داخلي منظور شويو تشبثاتو ته اجازه ورکوي، چې بهرني اتباع استخدام کړي، د ذکر شوي قانون ۲۰ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((۱- منظور شوی تشبث حق لري په مستقيم يا غيرمستقيم صورت سره د نافذو تقنيني سندونو مطابق، اداري کارکوونکي او بهرني متخصصين استخدام کړي. ۲- منظور شوی تشبث حق لري د خپلو سوداګريزو فعاليتونو دسرته رسولو په منظور ، له بهرنيو اشخاصوسره خدماتي قراردادونه عقد کړي ، پدې صورت کې د منظور شوي تشبث بهرنيو کارکوونکو ته د اړوند تقنيني سند مطابق د کارجواز ورکول کېږی، پدې شرط چې بهرني کارکوونکي په افغانستان کې د اوسېدو په وخت کې نافذقوانين په پام کې ونيسي. ۳- بهرني او کورني منظور شوي تشبثات چې بهرني پانګه اچوونکي هم پکې ونډه لري، هڅول کېږي څو افغاني کارکوونکي استخدام کړي)) د يادولو وړ ده چې هغه بهرني اتباع چې افغانستان ته د کار لپاره سفر کوي مکلف دي ، چې اقامت او کار ويزې د اړوندو مراجعو څخه ترلاسه کړي، چې له هغې پرته به د کار قانون او د بهرنيو اتباعو د استخدام مقررې د مفادو څخه نشي برخمن کيدای (د بهرنيو اتباعو د استخدام مقررې د ۱۱ مادې څخه په استفاده).

د اسلام مقدس دين له نظره هم غير مسلم بهرنيان د نورو سره د قرارداد د تړلو څخه په استفادې سره د خپلو مصارفو د تامين لپاره ازاد دي ، چې کار انتخاب او د مسلمانانو په شان په مختلفو اقتصادي فعاليتونو کې په مستقيم ډول ګډون وکړي، يعنی غير مسلم په اسلامي ټولنه کې د مسلمانانو پشان کولای شي په اقتصادی فعاليتونو کې سهيم شي. خو د ځينو هيوادونو لکه ترکيه او سعودي عربستان په قوانينو کې د بهرنيانو د استخدام په مورد يو سلسله محدوديتونه شتون لري او زياتره ډير عايد لرونکي کارونه په صراحت سره داخلي اتباعو ته تخصيص شوي او د بهرنيانو لپاره ممنوع اعلام شويدي.(۱۷- ۱۰۴) په همدې ترتيب سره په نړيوالو معتبرو اسنادو کې هم د بهرنيانو د کار په حق باندې تاکيد شويدی. لکه د بشر حقوقو نړيوالې اعلاميې ۲۳ ماده کې د کار حق د پرته د کوم توپير څخه د ټول

په انترنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر لپاره پدې ډول په رسمیت پیژندلی دی ((۱- هر څوک حق لري چې کار وکړي. په آزاد ډول ځانته کار غوره کړي، د کار عادلانه او منصفانه شرایط ولري او د بې کارۍ په وړاندې یې حمایت او ملاتړ وشي. ۲- ټول وګړي حق لري چې د مساوي کار په بدل کې مساوي اجوره ترلاسه کړي. ۳- هر څوک چې کار کوي د مناسب معاش حق لري، چې د ده او د ده د کورنۍ لپاره د بشري کرامت وړ ژوند تضمین کړي او که ضروري وي، حق لري چې د نورو ټولنیزو محافظتي وسایلو په ذریعه خپل ژوند پیاوړی کړي. ۴- هر څوک حق لري چې د خپلو ګټو د دفاع پخاطر له نورو سره اتحادیې جوړې کړي او همدا راز په اتحادیو کې ګډون وکړي)) همدارنګه د پناه وړونکو په وضعیت پورې د اړوند کنوانسیون ۱۷ ماده هم د پناه وړونکو د کار کولو یا اشتغال حق په مورد دا ډول صراحت لري ((۱- د اجورې په ترلاسه کولو سره په کار د بوختیدو د حق په هکله به، هر ژمن دولت د هغو پناه وړونکو په نسبت چې په منظمه توګه یې د هغه په خاوره کې استوګنه کړیده، هغه په زړه پورې چلند چې په دغسې مواردو کې یې د پردیو دولتونو د اتباعو په نسبت عملي کوي، عملي کړي. ۲- په هر حال کې هغه محدودوونکي مقررات به چې د پردیو یا د پردیو د استخدام په باره کې د کار د کورني بازار د ملاتړ په منظور وضع کیږي، د هغه پناه وړونکي په باره کې چې د ژمن دولت په خاوره کې د دې کنوانسیون د اجراء په نیټه نوموړی له د بحث وړ مقرراتو څخه معاف دی یا له لاندې شرایطو څخه د یوه لرونکي وي، اجرا نشي: **(الف)** درې کاله موده په هیواد کې د استوګنې سابقه لري. **(ب)** میرمن لري چې دهغه د استوګنې د ځای د هیواد د تابعیت لرونکي ده. هغه پناه وړونکی چې له خپلې میرمنې سره یې متارکه کړیده نشي کولای، د دې بند په مقرراتو استناد وکړي. **(ج)** اولاد یا اولادونه لري چې د هغه د استوګنې د ځای د هیواد د تابعیت لرونکي دي. ۳- ژمن دولتونه به په مساعد نظر سره هڅه وکړي چې د پناه وړونکو په استخدام پورې اړوند حقوق په خاصه د هغو پناه وړونکو چې د کارګر په استخدام پورې د اړوندو برنامو یا مهاجرتي برنامو په موجب د هغو خاورې ته ور دننه شوي، پدې برخه کې د خپلو اتباعو له حقوقو سره ورته او یو شان کړي)) او د ذکر شوي کنوانسیون په ۱۸ ماده کې د کار حق څخه د ازاد کار په نوم سره یادونه شویده او هغه د پناه اخیستونکو لپاره دا ډول تضمین کوي ((ژمن دولتونه به د هغو پناه وړونکو په نسبت چې د هغوی په خاوره کې ژوند کوي قانوناً د کرنې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنعت، لاسي کارونو، سوداګرۍ او د سوداګریزو او صنعتي شرکتونو د تاسیسولو په برخو کې په کار باندې د بوختیدو په هکله هغه چلند وکړي، چې د امکان تر حده پورې مساعد وي او په هر حال کې له هغه چلند څخه چې په دغسې مواردو کې د پردیو په نسبت په کلي توګه عملي کیږي، زیات مساعد نه وي)). او همدارنګه د بهرنیانو په مورد د ملګرو ملتونو سازمان د ۱۹۸۵ کال اعلامیې په ۸ ماده کې هم د بهرنیانو د کار حق پدې ډول په رسمیت پیژندل شوی دی ((الف- سالم کاري محیط ته د لاسرسي حق او د مساوي کار په مقابل کې د مساوي او عادلانه اجورې دریافت د هغې هیواد اتباعو ته باالخصوص د ښځو په مورد د هر ډول تبعیض پرته)).

څلورم پراګراف

د مالي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو وجایب

د هر هیواد او د هغې د جملې څخه د افغانستان اسلامي جمهوریت د او سیدونکو د وجایبو څخه یوه وجیبه دولت ته د مالیې او محصول ورکړه ده چې نه یواځې د هیواد اتباع بلکې په هیواد کې میشت بهرني حقیقي او حکمي اشخاص هم د مالیې او محصول په ورکړه مکلف دي. دغه امر د مساواتو اصل د رعایت او همدارنګه په افغانستان کې د پانګونې لپاره د بهرنیانو د تشویق پخاطر په نظر کې نیول شوی دی، چې پدې مورد د اساسي قانون ۴۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هر افغان مکلف دی د قانون له حکمونو سره سم دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هیڅ راز مالیه او محصول د قانون له حکمه پرته نه وضع کیږي. د مالیې او محصول اندازه او د ورکړې ډول یې د ټولنیز عدالت په رعایت د قانون په وسیله ښوول کیږي. دا حکم د بهرنیو کسانو او موسسو په برخه کې هم تطبیقیږي. هر ډول ورکړه شوې مالیه، محصول او عایدات دولتي واحد حساب ته تحویلیږي)).

په مشخص ډول باید وویل شي هغه بهرني حقیقي اشخاص چې د افغانستان په ادارو کې کار کوي د مالیې په ورکړه مکلف دي، چې پدې مورد د بهرنیو اتباعو د استخدام مقررې ۱۰ ماده ۱او ۲ فقره دا ډول صراحت لري ((۱- بهرني اتباع چې د دغې مقررې د احکامو مطابق استخدام کیږي، د کار د اړوندو تقنیني اسنادو

www.ketabton.com په انترنيټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطابق د اجورې سره د رخصتی حق لري. ۲- د هفتې د ختم رخصتي د خارجي کارکوونکو لپاره هم د نورو دولتي ادارو کارکوونکو پشان د جمعې په ورځ تعین کیږي)).

دوهم مبحث

د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

خصوصي حقوق د هغه قواعدو مجموعه ده، چې د اشخاصو ترمنځ خصوصي روابط تنظیموي. بهرنیان پر عمومي حقوقو سربیره د خصوصي حقوقو په ساحه کې هم د یو سلسله حقوقو لرونکي دي، خو د دې باوجود د خصوصي حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق مطلق نه دي او پدې مورد یو سلسله استثنات هم شتون لري. مدني قوانینو د افرادو خصوصي حقوق په ټولو برخو کې مشخص کړیدي، افراد په ژوندي ډول تولد سره د حق ځښتن ګرځي او د عمر تر پایه دهغې څخه استفاده کولای شي. دا حقوق تر اندازې پورې اهمیت لري، چې هیڅوک نشي کولای په کلي ډول د دغه حقوقو د تمتع یا اجرا حق د ځان څخه سلب کړي.(۵۳ : ۱۲۷) د خصوصي حقوقو څخه استفاده په ټولنه کې د ژوند لپاره لازمي ده او نشو کولای یو چاته هیواد ته د ورود او داخلیدو اجازه ورکړو، خو هغه د مدني او خصوصي حقوقو څخه محروم کړو. هیڅ هیواد پخپلو قوانینو کې د بهرنیانو لپاره په ممنوعیت او محرومیت نه قایلیږي، خو هغه څه چې زیات د بحث وړ دي د دې حقوقو څخه د استفادې څرنګوالی دی نه اصل او ماهیت. کلي اصل دا دی چې هر بهرنی کولای شي د ټولو مدني حقوقو څخه متمتع شي مګر په هغه مواردو کې چې د قانون پواسطه د ځینو خاصو ملاحظاتو په اساس مستثنی شوی وي.(۵۵ : ۷۰) د مدني حقوقو د لرلو اصل هماغه د نړیوالو خصوصي حقوقو د یوه عالم والټ Valett نظر دی، چې پدې مورد یې په تفصیل سره څرګند کړی وو او ویل به یې 'چې خصوصي حقوق داسې څه نه دي، چې وکولای شو د بهرنیانو او داخلي اتباعو ترمنځ توپیر رامنځته کړي. بهرنی هم د داخلي اتباعو پشان دخصوصي حقوقو څخه استفادې ته محتاج او نیازمند دی او که په ځینې مواردو کې لازم وي د بهرنیانو لپاره په محدودیتونو قایل کیږي او قانون یې باید په صراحت سره قید کړي تر هغه وخته پورې چې په قانون کې د یوه حق سلب کیدل اعلام شوي نه وي

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنيانو وضع د داخلي اتباعو پشان ده.(۵۳ : ۱۲۷) خصوصي حقوق په عيني حقوقو، فاميل حقوقو، وجايبو حقوقو، تجارت حقوقو او ميراث حقوقو باندې ويشل کيږي. د خصوصي حقوقو څخه د بهرينانو د استفادې حدود او شرايط په مختلفو هيوادونو کې متفاوت دي، چې پدې ځای کې په افغانستان کې د بهرنيانو حقوقو او وجايب د خصوصي حقوقو په ټولو پورته ذکر شويو څانګو کې د مطالعې لاندې نيسو .

لومړی پراګراف

د عيني حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او د هغې محدوديتونه

عيني حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده، چې د اموالو سره د افرادو روابط تنظيموي او د عيني حقوقو د بحث اصلي موضوع مال او مالکيت دی . د اساسي قانون د احکامو مطابق ټول حقيقي او حکمي اشخاص د ملکيت د لرلو حق لري هغه که داخلي وي يا بهرنی چې د پدې هکله د اساسي قانون ۴۰ ماده دا ډول صراحت لري ((ملکيت له تيري څخه خوندي دی. هيڅوک د ملکيت د ترلاسه کولو او په هغه کې د تصرف کولو څخه نه منع کيږي مګر د قانون د احکامو په حدودو کې .....)) چې پدې ماده کې د ملکيت د لاسته راوړلو او په هغې کې د تصرف کولو په رابطه يوه استثنا ذکر شويده، چې هغه د قانون حکم دی او هغه استثنا چې پدې مورد کې د بهرنيانوپه رابطه په افغانستان کې وضع شويده د عقاري يا غير منقولو اموالو د لرلو څخه د بهرنيانو محروميت دی چې د اساسي قانون په ۴۱ ماده کې دا ډول بيان شويدی ((بهرني اشخاص په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکيت حق نه لري. د عقار اجاره د پانګې اچونې په منظور د قانون له حکمونو سره سم جواز لري. د بهرنيو ملکونو پر سياسي نمايندګيو او پر هغو بين المللي موسسو چې افغانستان پکې غړيتوب لري د عقاري مالونو پلورل د قانون له حکمونو سره سم جواز لري)) په همدې ترتيب سره د بهرنيان نشي کولای په افغانستان کې عقاري يا غير منقول اموال د وصيت په اساس تملک کړي، چې پدې مورد مدني قانون ۲۱۱۲ ماده دا ډول حکم کوي ((د نورو هيوادونو خلک د دې مادې په په ۱ فقره کې د درج شوي وصيت په اساس نه شي کولی، چې په افغانستان کې په عقاري مالونو باندې د ملکيت حق پيداکړي)).

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر شوي موضوع د هیواد په پخوانیو اساسي قوانینو کې هم تسجیل شوي وه، ځیني هیوادونه په خپلو اساسي قوانینو کې د بهرنیان په وړاندې پدې ډول ممنوعیت قایل دي. پدې ځای کې د مقنن هدف د هیواد د قلمرو او ساحې د ساتلو په خاطر د لازم احتیاط او د نورو هیوادونو، دهغې د اتباعو او یا د هغې د اړوندو موسساتو پواسطه د بهرنیو هیوادونو د اختیار لاندې واقع کیدو څخه مخنیوی دی، ځکه افغانستان د رشد او توسعې په حال کې هیواد دی او ملي پانګوال په پراخه پیمانه سره پکې شتون نلري او دا خطر متصور دی، چې ګواکې د یوه بهرني هیواد د نماینده ګانو پیسې او سرمایه د هیواد د یوې برخې د معاملې مورد نشي، چې له هغه طریقه د هیواد په سیاستونو، استراتیژیو او داخلي او خارجي پالیسیو په تدوین باندې د بهرنیانو تسلط نقش پیداکوي .(۱۰: ۴۰۶)

پدې ځای کې یوه پوښتنه پیداکیږي هغه دا چې که یو افغانی تبعه، چې د هیواد د نافذه قوانینو په موجب د عقاري اموالو د لرلو حق لري افغانی تابعیت ترک کړي، نو نوموړی شخص د افغانستان د قوانینو مطابق نور افغاني تبعه نه ګڼل کیږي، نو د هغې د غیرمنقولو اموالو سرنوشت به څه ډول کیږي؟ ایا پدې حالت کې چې شخص افغاني تبعه نه ګڼل کیږي کولای شي چې موروثي غیر منقول اموال ولري یا نه؟ د دې پوښتنې ځواب منفی دی ځکه په مجرد د دې چې د شخص حقوقي او سیاسي رابطه دخپل متبوع دولت سره قطع شي نو پدې صورت کې د شخص رابطه پخپله او اتوماتیک ډول دعقاري ملکیت سره قطع کیږي.(۵۵ : ۱۵۳) د تابعیت قانون ۳۹ ماده د دې پوښتنې په ځواب کې وایې چې ((۱- د افغانستان اسلامي جمهوریت په تابعیت پورې اړوندې چارې د واکمن هیئت (کمیسون) له خوا څیړل کیږي. ۲- د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې په تابعیت پورې د اړوندو چارو په واکمن هیئت(کمیسون) کې د سترې محکمې، عدلیی وزارت ، بهرنیو چارو وزارت، د کورنیو چارو وزارت او د ملي امنیت عمومي ریاست استازي غړیتوب لري. ۳- هیئت(کمیسون) د تابعیت په ورکولو پورې اړوند غوښتنلیکونه او وړاندیزونه په مقدماتي ډول څیري، پایلې یې جمور ریس ته وړاندې کوي. ۴- د تابعیت په پرېښودلو، اعاده کولو او سلبولو پورې اړوند غوښتنلیکونه او وړاندیزونه د هیئت(کمیسون) له خوا له څیړنې وروسته د وزیرانو شورى ته لیږل کیږي)) نو پدې اساس څه ډول چې لیدل کیږي بهرني اتباع په هیڅ وجه نشي

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای، چې په افغانستان کې غیر منقول اموال ولري، خو دا نقطه د یادولو وړ ده، چې بهرني اتباع په افغانستان کې د پانګونې په منظور کولای شي غیر منقول اموال د ۵۰ کالونو لپاره په اجاره واخلي، چې نوموړي موضوع د خصوصي پانګې اچونې قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري((بهرنی منظور شوی تشبث د خپلو فعالیتونو د پرمخ بیولو لپاره حق لري په افغانستان کې عقار، د قانون دحکمونو مطابق تر(۵۰) کلونو مودې پورې په اجاره واخلي)).

دوهم پراګراف

د فامیل حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د فامیل حقوق هغه قواعد دي چې د اشخاصو روابط په فامیل کې تنظیموي د فامیل حقوقو د بحث موضوعات عبارت دي له خطبې، نامزدی، نکاح، طلاق، تفریق، رجعت او داسې نور لکه د نسب ثبوت، وصایت، حضانت، رضاع او داسې نور. بهرنی حقیقي شخص کولای شي چې په افغانستان کې د ازدواج عقد منعقد او منحل کړي چې هر یو یې بیل بیل د مطالعې لاندې نیسو .

لومړی جز – د ازودواج عقد په مورد د بهرنیانو حقوق

د ازدواج یا نکاح عقد دوه ډوله شرایط لري، ماهوي شرایط او شکلي شرایط د ماهوي شرایطو له نظره د هغې د صحت، لزوم او نفاذ لپاره یو سلسله شرایط شتون لري چې عبارت دي له د انعقاد شرایط، د صحت شرایط، د لزوم شرایط او د نفاذ شرایطو څخه او د ازدواج شکلي شرایط عبارت دي له د مدني قانون مطابق په محکمه کې د هغې ثبت او د نکاح خط د اخیستلو څخه (۱۴- ۱۸۱) نو پدې اساس په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د ازدواج د حقوقو په مورد د مدني قانون ۱۹ او ۲۰ مادې د بهرنیانو لپاره دا حق ورکوي، چې د ازدواج عقد د متني او ماهوي قواعدو له حیثه د زوجینو د متبوع دولت د قوانینو تابع دی، خو د ازدواج شکلي شرایط د محل اقامت هیواد د قوانینو تابع دي چې دواړه یې په لنډ ډول د مطالعې لاندې نیسو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف ـ د ازدواج په متني قواعدو د تطبيق وړ قانون

لکه څه ډول چې مخکې هم وويل شول په هيواد کې د بهرنيو اتباعو ازدواج د زوجينو د متبوع هيوادونو د قوانينو تابع دی، چې پدې مورد د مدني قانون ۱۹ ماده دا ډول صراحت لري ((د ازدواج د صحت د موضوعي شرطونو په مورد د دواړو زوجينو قوانين تطبيق کيږي او د ازدواج د شکلي شرطونو په مورد کې د هغه هيواد د قانون حکمونه مراعت کيږي، چې ازدواج پکې صورت موندلی وي)) بايد يادونه وکړو چې د بهرنيو اتباعو د ازدواج په متني شرايطو د واکمنو قواعدو د ټاکلو په مورد، چې دواړه زوجين د يوه هيواد تابعيت ولري کوم مشکل نه رامنځته کيږي، خو هغه وخت مشکل رامنځته کيږي چې زوج او زوجه دواړه د مختلفو هيوادونو تابعيت ولري او د دوی د متبوع هيوادونو قوانينو د خپلو اتباعو د ازدواج په متني شرايطو په مورد متفاوت ليدلوری ولری . پدې حالت کې بايد معلوم کړو چې ايا د يواځې د يوه اړخ د متبوع هيواد قانون په خاص ډول د زوج د متبوع هيواد د قانون پلي کول کافي دي يا د دواړو طرفونو د متبوع هيوادونو قوانين بايد په نظر کې ونيول شی؟ دغه مشکل په خاص ډول سره هغه وخت مطرح او رامنځته کيږي ، چې طرفين واحده اقامتګاه ونلري يعنی د عقد د اړخونو د اوسيدو ځای په يوه هيواد کې نه وي او د هغوی په متبوعو هيوادونو کې د قوانينو تعارض هم متفاوت وي يعنی يو د تابعيت پر عامل او بل د اقامتګاه پر عامل باندې مبنی وي. نو پدې ډول حالت کې نشو کولای د يوه طرف د متبوع هيواد قانون څخه د بل طرف د متبوع هيواد د قانون په نفع سترګې پټې کړو او بايد پدې حالت کې د دواړو هيوادونو قوانين په نظر کې ونيسو د افغانستان مدني قانون د هغه بهرنيو زوجينو ترمنځ چې مختلف تابعيتونه ولري کومه خاصه د حل لار نه ده پيشبيني کړي. همدارنګه د يو تعداد هيوادونو د قوانينو لکه د فرانسې، المان، اطريش، ايټاليا، سويس او نورو هيوادونو د قوانينو له مخې دواړه ښځه او ميړه کولای شي چې د خپلو شخصي قوانينو څخه پيروي وکړي چې دا هم د قوانينو د تعارض د حل لپاره يو بل حقوقي مشکل دی. (۵۵ : ۸۰)

ب ـــ د ازدواج په شکلي شرايطو د پلي کيدو وړ قانون

څرنګه چې مخکې هم يادونه وشوه په هر حقوقي عمل کې دوه ډوله قواعد مطرح دي. يو متني قواعد او بل شکلي قواعد چې متني قواعدو د تطبيق د څرنګوالي څخه

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث کوي. او متني قواعد چې موضوع تعریفوي. نو څرنګه چې د ازدواج په متني قواعدو د پلي کیدو وړ قانون مو په پورته ډول مطالعه کړ او ومو ویل چې د هیواد د نافذه قوانینو په اساس د بهرنیو اتباعو ازدواج د متني له لحاظه د دهغوی د متبوعو هیوادونو د قوانینو تابع دی. خو د ازدواج عقد شکلي شرایط د یوه حقوقي عمل په عنوان د عقد د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع دی یا په بل عبارت د ازدواج عقد د تشریفاتو د اجرا کیدلو محل بلل شویدی. لدې جهته ده چې د هیواد مدني قانون د ازدواج عقد شکلي شرایط د ازدواج عقد د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع بولي، چې پدې مورد د مدني قانون ۱۹ ماده دا ډول صراحت لري ((د ازدواج د صحت د موضوعي شرطونو په مورد د دواړو زوجینو قوانین تطبیق کیږي او د ازدواج د شکلي شرطونو په مورد کې د هغه هیواد د قانون حکمونه مراعت کیږي، چې ازدواج پکې صورت موندلی وي)). په همدې دلیل د نړیوال عرف په له مخې د احتمالي معضلاتو د مخنیوي پخاطر عموماً هیوادونو د هیواد څخه بهر د خپلو اتباعو د ازدواج د تشریفاتو اجرا کول د خپلو قونسلي مامورینو په غاړه ایښودلي دي، خو که دغه مراسم د قونسلي مامورینو له لورې ترسره نشي او د هغې برعکس د میزبان هیواد په محاکمو کې د هغې هیوادونو د قاضیانو له لورې اجرا شي پدې صورت کې د ازدواج د شکلي شرایط په مورد د ازدواج د مراسمو د اجرا د محل قانون یا د عقد د وقوع د محل قانون او د ازدواج د متني شرایطو په مورد شخصي قانون [19] یا د طرفینو د متبوع هیوادونو قوانین د پلي کیدو وړ دي.

دوهم جز – د طلاق په مورد د بهرنیانو حقوق

د افغانستان مدني قانون د حکمونو په اساس د بهرنیو اتباعو د طلاق په مورد د هغه هیواد قانون د پلي کیدو وړ دی، چې زوج د طلاق پر مهال دهغه دولت تابعیت ولري چې دغه مطلب د مدني قانون د ۲۰ مادې په ۲ فقره کې دا ډول بیان شویدی((د طلاق په باره کې د هغه دولت د قانون حکمونه تطبیق کیږي، چې میړه د طلاق په وخت کې د هغې تابع وي)) فرضاً که چیرې یو ایرانی تبعه په افغانستان کې خپلې ښځې ته چې د تاجکستان هیواد تبعه ده طلاق ورکړي نو دا ډول طلاق د میړه د متبوع هیواد یعنی ایران د قوانینو تابع دی نو پدې اساس

[19] *Lex personality*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني قاضي هم باید خپل حکم د ایران د قانون مطابق صادر کړي مګر په هغه صورت کې افغاني قاضي د افغانستان قانون تطبیق کوي چې په پورته مثال کې یو د طرفینو څخه افغانی تبعه وي یعنی دا ډول طلاق د افغانستان د قوانینو تابع دی، چې پدې مورد د افغانستان مدني قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري ((د دې قانون د (۱۹ او ۲۰) مادو په درج شویو حالونو کې که د زوجینو څخه یو د ازدواج د عقد په وخت کې افغان وي، نو د اهلیت د شرطونو څخه غیر یواځې د افغانستان د قانون حکمونه تطبیقیږي)) څه ډول چې لیدل کیږي د مدني قانون په ۲۰ ماده کې د طلاق څخه په کلي ډول یادونه شویده، چې کولای شو ووایو د ذکر شوي مادې څخه منظور د طلاق متني یا ماهوي شرایط دي نه شکلي او تشریفاتي شرایط چې د طلاق د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع دي. که څه هم د افغانستان مدني قانون د طلاق د شکلي شرایطو څخه یادونه نه ده کړې خو د یوې کلي قاعدې په حیث لکه څه ډول چې مخکې وویل شول په عمومي ډول د حقوقي اعمالو شکلي شرایط د محل وقوع هیواد د قوانینو تابع وي، لکه څه ډول چې د مدني قانون ۱۹ ماده د ازدواج شکلي شرایط د هغه هیواد د قوانینو تابع بولي چې ازدواج پکې ترسره شویدی، نو د طلاق د شکلي شرایطو په مورد هم کولای شو د محل وقوع هیواد قانون د پلي کیدو وړ وبولو.

دریم جز ـــ د ازدواج عقد په مالي آثارو د پلي کیدو وړ قانون

په صحیح ډول د ازدواج عقد انعقاد د یو سلسله ټاکلیو آثارو د ایجاد باعث ګرځي لکه د مهر ورکړه او د نفقې برابرول ، چې د دې ډول آثارو انجامول زوج ته متوجه وي، نو پدې اساس په صحیح ډول د ازد واج عقد د انعقاد څخه وروسته زوج پدې مکلف ګرځي، چې د خپلې زوجې مهر ورکړي او نفقه ورته برابره کړي. مالي حقوق هغه حقوق دي، چې په مال او منافعو پورې تړاو ولري او د هغې موضوع مال یا منفعت وي لکه د ارتفاق حق، د خیار حق، د شفع حق او په ثمن د بایع حق او په مبیعه د مشتري حق. چې د ښځې مالي حقوق په عمومي صورت سره په مهر، نفقې او میراث باندې ویشل کیږي[۱۸: ۱۸۱] او د مهر او نفقې په موضوع کې د هغه کس شخصي قانون د پلي کیدو وړ دی، چې د نفقې په برابرولو باندې مکلف وي، پدې مورد د مدني قانون ۲۴ ماده دا ډول صراحت لري ((په نفقه باندې د مکلف کولو په باره کې د هغه شخص د متبوع دولت د قانون

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونه تطبیقیږي، چې د نفقې په ورکولو مکلف وي)). د دې مادې څخه داسې استنباط کیږي، چې په هغه صورت کې چې په افغانستان کې دوه بهرني اتباع ازدواج وکړي او د دوی ترمنځ د نفقې په مورد دعوی مطرح شي، نو د افغانستان د واکمنې محکمې قاضي باید پدې ډول دعوی کې د هغه شخص د متبوع هیواد د قانون پواسطه حکم صادر کړي، چې د نفقې د تامین مکلفیت لري. خو په هغه صورت کې چې پدې ډول ازدواج کې یو د طرفینو څخه افغاني تبعه وي نو کوم مالي آثار چې د دې ازدواج په موجب رامنځته کیږي د افغانستان د قانون تابع دي، نو پدې اساس زوج مکلف دی چې د افغانستان د قوانینو مطابق زوجې ته نفقه برابره کړي. د مدني قانون ۲۱ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د دې قانون د (۱۹ او ۲۰) مادو په درج شویو حالونو کې که د زوجینو څخه یو د ازدواج د عقد په وخت کې افغان وي، نو د اهلیت د شرطونو څخه غیر یوازې د افغانستان د قانون حکمونه تطبیقیږي)).

څلورم جز – په قضائې تفریق د پلي کیدو وړ قانون

د زوجینو ترمنځ د قضایې تفریق په مورد د هغه هیواد قانون د پلي کیدو وړ ګڼل کیږي، چې زوج د دعوی د اقامه کولو پر مهال د هغه دولت تابعیت ولري. د مدني قانون ۲۰ ماده ۳ فقره پدې هکله دا ډول حکم کوي ((د جلاوالي او انفصال په حالونو کې د هغه هیواد قانون ته اعتبار ورکول کیږي، چې میړه د دعوی د اقامه کیدو په وخت کې د هغې تابع وي)) نو پدې اساس که چیرې یوه ایرانۍ تبعه د خپل مصري خاوند په وړاندې د افغانستان په محاکمو کې د قضائې تفریق غوښتنه وکړي، نو د واکمنې محکمې قاضي مکلف دی، چې د قاضائې تفریق په مورد د مصر قانون اجرا کړي، خو که یو د طرفینو څخه مثلاً زوجه افغانۍ وه، نو پدې صورت کې د ذیصلاح محکمې قاضي خپل حکم باید د افغانستان د قوانینو مطابق صادر کړي، چې پدې مورد د مدني قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري ((د دې قانون د (۱۹ او ۲۰) مادو په درج شویو حالونو کې که د زوجینو څخه یو د ازدواج د عقد په وخت کې افغان وي، نو د اهلیت د شرطونو څخه غیر یوازې د افغانستان د قانون حکمونه تطبیقیږي)).

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم جز – د والدینو او والدانو ترمنځ په وجایبو باندې د تطبیق وړ قانون

د ازدواج عقد آثار نه یواځې دا چې د ازدواج عقد طرفینو ته متوجه دي، بلکې د دې عقد څخه ناشي اولاد ته هم متوجه کیږي، نو پدې اساس هغه مهمترین حقوق پلار یې د خپلو اولادونو په مقابل کې لري د هغې په رعایت کولو مکلف دی، لکه د نیک نوم اینودل، د طفل څخه ساتنه او حضانت، د تعلیم او تربیې او نفقې برابرولو حقوق. او په مقابل کې اولادونه هم د خپلو والدینو په وړاندې د یوسلسله حقوقو په رعایت کولو مکلف دي لکه احترام، اطاعت او داسې نور......

په پلار باندې د اولاد او په اولاد باندې د پلار د حقوقو په رابطه هغه چې طفل د بلوغ سن ته نه وي رسیدلی، نو د پلار د متبوع هیواد قانون تطبیق کیږي. بنا پردې که چیرې یو مراکشی سړی په افغانستان کې د یوې مصرۍ ښځې سره ازدواج وکړي او نوموړی ازدواج د زوی یا لور د تولد سبب شي او دوی ټول په افغانستان کې ژوند کوي، نو هغه وجایب او مکلفیتونه چې پلار او اولادونه یې یو د بل په وړاندې لري د مراکش د قانون پواسطه تنظیم کیږي. پس که چیرې د لور یا زوی د نسب د ثبوت، د نفقې د تامین، حضانت او نورو حقوقو په هکله دعوی په افغانستان کې مطرح شي، نو د افغانستان د ذیصلاح محکمې قاضي د پلار د متبوع هیواد قانون په اجرا کولو باندې مکلف دی، چې پدې مورد د مدني قانون ۲۲ماده دا ډول صراحت لري ((هغه مسلې چې د پلارانو او زامنو تر منځ د زوی ولۍ، ولایت او نورو وجایبو پورې مربوطي وي، د پلار د متبوع دولت د قانون حکمونه تطبیق کیږي)).

دریم پراګراف

د وجایبو حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق او وجایب

د وجایبو حقوق دهغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده، چې یو د بل پر وړاندې د اشخاصو وجایب تنظیموي. چې دغه وجایب به یا د حقوقي اعمالو او یا د حقوقي حوادثو څخه ناشي وي چې دواړه په لنډ ډول د مطالعې لاندې نیسو.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی جز ــ د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد د بهرنيانو حقوق

د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد د مدني قانون ۲۷ ماده دا ډول صراحت لري ((د هغه التزاماتو په باره کې چې د عقودو څخه پيدا شوي وي، د هغه دولت قانون تطبيقيږي چې د عقد د دواړو خواوو په کې اوسيدنه غوره کړي وي، په هغه صورت کې چې د اوسيدنې ځای اختلاف ولري، دهغه دولت قانون تطبيقيږي چې عقد په کښې پوره شوی وي پدې شرط چې د عقد دواړو خواوو د يو ټاکلي قانون د حکمونو د تطبيق په باره کې موافقه نه وي کړي او يا د قرينو څخه معلومه نه شي چې د عقد د دواړو خواوو مرام د بل قانون تطبيق وو. په عقار پورې مربوط د پوره شوو عقدونو په باره کې د عقار د ځای قانون تطبيقيږي)) د دې مادې د نص څخه په واضح ډول معلوميږي، چې د عقد څخه د ناشي وجايبو په مورد څلور حالتونه متصور دي .

الف ــ د طرفينو د اختياري اقامتګاه قانون: په هغه صورت کې چې طرفين د واحدې اختياري اقامتګاه لرونکي وي، نو د طرفينو د اختياري اقامتګاه قانون د تطبيق وړ دی. مثلاً يو افغان د يو مصري سره د راکړې ورکړې يوه معامله کوي او دواړه په مصر يا افغانستان کې اختياري اقامتګاه ولري، نو پدې حالت کې د عقد د آثر په مورد د طرفينو د اقامتګاه قانون د پلي کيدو وړ دی.

ب ــ د عقد د تکميل د محل قانون : په هغه صورت کې چې طرفين واحده اقامتګاه ونلري د عقد د تکميل د محل قانون د پلي کيدو وړ دی. د غير عيني عقدونو احکام په استثنا د وصيت په مجرد د ايجاب او قبول سره ثابتيږي، خو عيني عقدونه هغه وخت تکميل کيږي، چې مورد موضوع عين مقابل لورې ته تسليم شي. نوموړي عقدونه عبارت دي له هبې، عاريت، قرضې او رهن څخه. په هغه عقدونو کې چې په تليفون او مماثله وسايلو سره منعقد کيږي د ټولو فقهاو په اتفاق نظره سره عقد هغه وخت تکميل کيږي، چې د قابل له لورې قبول اعلان شي. بنا پردې د قبول په نسبت د موجب علم شرط نه دی. د مثال په ډول که چيرې متعاقدين د تليفون له لارې خبرې وکړي او يو د هغوی څخه ووائې چې خپل کور يا موټر مې پر تاسو باندې خرڅ کړ او مقابل لوری هم ووائې، چې قبول مې کړ نو عقد په مجرد د قبول په اعلان سره منعقد کيږي. خو د مدني قانون مطابق د غايبو طرفينو ترمنځ عقد

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت تکمیل کیږي، چې قابل د مقابل اړخ څخه اطلاع حاصله کړي، نو پدې اساس د مدني قانون مطابق په هغه صورت کې چې عقد د تلیفون او مماثله وسایلو په واسطه منعقد کیږي نو عقد هغه وخت تکمیل کیږي ، چې موجب د قابل د قبول څخه اطلاع حاصله کړي وي.(۱۸: ۱۸۸) د مدني قانون ۵۲۳ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((۱- د دوه غایبو خواوو تر منځ عقد په هغه زمانې او ځای کښې پوره ګڼل کیږي چې ایجاب کوونکی د مقابل لورې د قبول څخه علم حاصل کړی وي، پدې شرط چې دواړو خواوو یا قانون د هغې په خلاف تصریح نه وي کړی.
۲- ایجاب کوونکي ته د قبول په د رسیدو سره داسې فرض کیږي چې علم پرې حاصل شوی دی)) د دې مادې د مفادو مطابق د غايبينو تر منځ د عقد اتمام کیدایشي په لاندې صورتونو سره ترسره شي:

۱- په غه صورت کې چې د عقد طرفین غایب وي او وغواړي، چې عقد د تلیفون له لارې منعقد کړي. مثلاً بایع مشتري ته ووائې چې خپل موټر مې په تا باندې خرڅ کړ او مقابل اړخ هم ووایې چې قبول مې کړ، خو که بایع د تلیفون د قطع کیدو په اثر د مقابل لورې قبول وا نه وري، نو عقد نه تکمیل کیږي مګر داچې بایع او مشتري بیرته یو د بل سره تماس ونیسي او یو بل ته ایجاب او قبول اعلام کړي او بایع هم د مقابل اړخ قبول واوري.

۲- په هغه صورت کې چې عقد د لیک له لارې منعقد شي او موجب خپل ایجاب د لیک په واسطه مقابل لورې ته اعلام کړي، شرط ده ، چې مقابل اړخ هم باید خپل قبول د لیک پواسطه موجب ته ولیږي او موجب لیک وصول او د قابل د قبول څخه اطمینان حاصل کړي د یادونې وړ ده، چې د ایمیل له لارې د لیک لیږل هم د دغه حکم تابع دی.

۳- په هغه صورت کې چې عقد د استازې له لورې منعقد کیږي او استازی هم د مرسل ایجاب مرسل الیه ته انتقال کوي، شرط ده چې استازی د مرسل الیه قبول هم مرسل ته انتقال او مقابل جانب له قبول څخه اګاهي حاصله کړي.

ج- د ارادې د انتخاب قانون: دعقد د تکمیل د محل قانون په هغه صورت کې د پلي کیدو وړ دی، چې د عقد طرفینو د تطبیق وړ قانون نه وي مشخص کړی. لکه یو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانۍ سوداګر د یوه مصري سوداګر سره د اخیستلو او خرڅولو په عقد توافق کوي د مشکل د بروز په صورت کې د مصر یا افغانستان قانون د پلي کیدو وړ دی.

د ـ د عقد د محل قانون: په هغه صورت کې چې د عقد محل عقار وي، نو د عقار د محل قانون قابل د تطبیق دی. د مثال په ډول که چیرې یو افغانی په مصر کې د مصري تبعه څخه عقار واخلي او وروسته د عقار د ملکیت د انتقال په مورد د بایع او مشتري تر منځ کوم مشکل رامنځته شي د مصر قانون د پلي کیدو وړ دی، خو که عقار په افغانستان کې وي نو د افغانستان قانون د تطبیق وړ دی.(۱۸: ۱۸۹)

خو د عقد د شکلي شرایطو په مورد هغه قانون د تطبیق وړ دی، چې عقد په هغه محل کې منعقد شوی وي د مدني قانون ۲۸ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د عقودو د شکلي شرطونو په باره کې د هغه دولت د قانون حکمونه تطبیقیږي، چې عقد پکې پوره شوی وي)) همدارنګه په هغه صورت کې چې د عقد موضوع عقار وي لکه کور، ځمکه او داسې نور د عقار د محل قانون د پلي کیدو وړ دی، چې پدې مورد هم د مدني قانون ۲۷ ماده دا ډول صراحت لري ((د هغه التزاماتو په باره کې چې د عقودو څخه پیدا شوي وي، د هغه دولت قانون تطبیقیږي چې د عقد د دواړو خواوو په کې اوسیدنه غوره کړي وي، په هغه صورت کې چې د اوسیدنې ځای اختلاف ولري، دهغه دولت قانون تطبیقیږي چې عقد په کښې پوره شوی وي پدې شرط چې د عقد دواړو خواوو د یو ټاکلي قانون د حکمونو د تطبیق په باره کې موافقه نه وي کړي او یا د قرینو څخه معلومه نه شي چې د عقد د دواړو خواوو مرام د بل قانون تطبیق وو. په عقار پورې مربوط د پوره شوو عقدونو په باره کې د عقار د ځای قانون تطبیقیږي)).

دوهم جز ـ د حقوقي حوادثو څخه په ناشي وجایبو باندې د پلي کیدو وړ قانون

حقوقي حوادث هغه وقایع دي، چې د هغې حقوقي آثار د شخص د ارادې څخه پرته رامنځته کیږي یعنی د شخص د ارادې نتیجه نه وي او د قانون په حکم منځته راځي، که د حادثې ایجاد ارادي وي لکه غصب، ائتلاف او یا طبیعي وي لکه تولد مرګ او نور ..... پس که چیرې یو شخص د بل چا ملکیت غصب کړي په امري

(c) ketabton.com: The Digital Library

صورت او د قانون په حکم مکلف دی، چې هغه مغصوب منه ته رد کړي، خو په هغه صورت کې چې هغه تلف کړي د ضمان په ورکړي مکلف دی. همدارنګه که چيرې د شخص د تقصير په اثر د داسې عمل مرتکب شي، چې نورو ته ضرر پيښ کړي، نو په امري صورت او د قانون په حکم بايد دهغې ضمان ورکړي.(۱۸:۱۹۰) د مدني قانون مطابق غير تعاقدي وجايب که مضر فعل، که مفيد فعل او که فضولي ارادې څخه ناشي وي دهغه قانون تابع دی، چې حادثه په هغه ځای کې پيښيږي. چې پدې مورد د مدني قانون ۲۹ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- د غير تعاقدي التزامونو په باره کې د هغه دولت د قانون حکمونه تطبيقيږي ، چې په هغې کې د التزام پيداکوونکي حادثه واقع شوي وي. ۲- که التزام د داسې حادثې څخه پيدا شوي وي، چې د افغانستان څخه دباندې واقع شوي وي او حادثه په هغې ځای کې قانوني نه وي او په افغانستان کښې قانوني وپيژندل شي، د دې مادې د لمړۍ فقرې حکم تطبيقيږي)) .

څلورم پراګراف

د تجارت حقوقو په ساحه کې د بهرنيانو حقوق او وجايب

تجارت حقوق د هغه قواعدو او مقرراتو ټولګه ده، چې د تجار او تجارتي معاملاتو څخه بحث کوي. په افغاني اتباعو سربيره بهرنيان هم په افغانستان کې د تجارت حقوقو په ساحه کې د ځانګړو حقوقو څخه برخمن دي، چې په هغې پورې مربوط مسايل د افغانستان کې د خصوصي پانګونې قانون پواسطه تنظيم کيږي، د دې قانون مطابق بهرني حقيقي اشخاص هم کولای شي چې په افغانستان کې پانګونه وکړي: ۱- ددې قانون په پنځمه ماده کې د درج شوو مواردو په استثنی، کورني او بهرني اشخاص کولای شي دهېواد په ټولو اقتصادي سکتورونو کې پانګه اچونه وکړي. ۲- بهرني اشخاص کولای شي يوازې دبهرنيو پانګواچونو يا په هېواد کې په موجود منظور شوي تشبث کې دبياپانګو اچونوله لارې، پانګه اچونه وکړي(۴ ماده). خو په افغانستان کې پانګونه ځينې ممنوعيتونه هم له ځان سره لري چې د افغانستان د خصوصي پانګونې قانون په ۵ ماده کې بيان شويدي((۱- په لاندې ساحوکې پانګه اچونه ممنوع ده: ۱-دهستوي انرژۍ په پراختياکې. ۲-

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقمارخانو او هغوته د ورته ځایونو تأسیسول. ۳- دمخدره موادو او نشه راوړونکو موادو تولید.

کمېسیون واك لري دهېواد لوړوګټوته په پام سره، په دغو ډګرونو کې، ددې فقرې په (۲) جزء کې د درج شوي حکم په استثني، وخت په وخت بدلونونه راوړي.

(۲) کمېسیون واك لري وخت په وخت په ځینو صنایعو او په ټاکلو اقتصادي برخو او سوداګریزو شرکتونو کې بهرنی انتفاعي مالکیت محدود او دبهرني مالکیت مجازه فیصدي وټاکي. په منظور شوي تشبث کې موجودې پانګې اچونې لدې امر څخه مستثني دي.

(۳) کمېسیون مکلف دی د اقتصادي سکتورونوپه ځینوډګرونو او د پانګواچونو څخه په ځینو ډولونوکې له اړوندو وزارتونو او ادارو سره مفاهمه وکړي او دهغو په موافقې سره، نوموړې پانګه اچونه منظوره کړي . په دغهٔ ډول پانګواچونو کې کمېسیون کولای شي داسې شرایط وضع کړي چې له هغو عمومي شرایطو څخه چې ددې قانون دحکمونو مطابق په نورو پانګواچونو باندې تطبیقېږي، توپیرولري، پدې شرط چې دمالیې وزارت ددې قانون د مندرجاتوپه غیرنورډېرامتیازونه منظور کړي.

(۴) محدود شوي اقتصادي سکتورونه عبارت دي له :

۱- د وسلې ، مهماتو او چاودېدونکو موادو تولید او پلورل. ۲- غیربانکي مالي فعالیتونه . ۳- بیموي فعالیتونه . ۴- (دځنګلونوپه شمول) په طبیعي سرچینو او (دمخابراتي تأسیساتو،دودانولو او پایپلاین دنصبولو په شمول) په بنسټونو (زېربناوو) کې پانګه اچونه، خوداچې اړوند قوانین، په دغوسکتورونو کې پانګه اچونه مجاز ګڼلې وي، پدې صورت کې پانګه اچونه دهغو دخاصو قوانینو مطابق تنظیمېږي.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵)کمېسیون واك لري ددې مادې په درج شووپانگو اچونو کې وخت په وخت بدلون راولي))

پنځم پراگراف

د میراث حقوقو په ساحه کې د بهرنیانو حقوق

میراث حقوق د هغه قواعدو ټولگه ده، چې د متروکې څخه د هر یوه وارث برخه معلوموي. د میراث حقوقو د بحث موضوع د ترکې ویش او د هر وارث د برخې ټاکل دي. د مدني قانون مطابق بهرني اتباع هم کولای شي د خپلو مورثینو څخه میراث واخلي، ځکه د ارث له طریقه د اموالو او شتمنۍ کسب کول هغه حقوق نه دي ، چې یواځې په افغاني اتباعو پورې منحصر وي. نو پدې اساس که چیرې یو بهرنی په افغانستان کې مړ شي او له خپل ځان څخه مال او شتمني پریږدي د هغې وارثان کولای شي د هغې اموال او شتمني د ارث له طریقه ترلاسه کړي.(۱۸: ۱۸۶)

او همدارنگه بهرنیان د ارث په مورد د خپل متبوع دولت د قوانینو تابع دي، چې پدې مورد د مدنی قانون ۲۵ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- د میراث، وصیت او نورو تصرفونو پورې موضوعي مربوط حکمونه چې د مرگ څخه وروسته زمانې پورې مربوط وي د مورث، وصیت کوونکي یا د هغه چا چې د هغه د مرگ په وخت کې ورڅخه تصرف شوی وي، د متبوع دولت د قانون حکمونه یې تطبیقیږي. ۲- د وصیت د شکلي حکمونو په باره کې د وصیت په وخت کې د وصي د قانون حکمونه یا د هغه ځای د قانون حکمونه چې وصیت په کښې پوره شوی وي تطبیقیږي ، همدارنگه د شکلي حکمونو نور تصرفونو چې د مرگ څخه وروسته زمانې ته منسوب وي د دې حکم تابع دی)).

دریم مبحث

د بهرنیانو د ورود ، عبور ، اقامت او اخراج حقوق او دهغې محدودیتونه

د ورود ، عبور، اقامت او خروج حقونه په نړیواله کچه د بهرنیانو د حقوقو څخه گڼل کیږي، چې د دې حقوقو په اساس دولتونه باید پدې مواردو کې د بهرنیانو په رابطه هیڅ ډول محدودیتونه وضع نکړي، خو په عمل کې هیوادونه د سیاسي،

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي، اجتماعي او امنيتي مصلحتونو په نظر کې نيولو سره د بهرنيانو په رابطه د ذکر شويو حقوقو په مورد يو سلسله خاص محدوديتونه او شرايط وضع کوي. د مثال په ډول دولتونه د بهرنيانو د تګ راتګ د کنترول لپاره پر پاسپورت سربيره چې د شخص د تشخيص وسيله ده، ويزه هم چې هيواد ته د ورود اجازه ده ضروري بولي . همدارنګه هيوادونه په هغه صورت کې چې د بهرنيانو حضور پخپل هيواد کې د عمومي نظم مخل تشخيص کړي، نو هغه اخراجوي . چې د بهرنيانو نوموړي حقوق او د هغې محدوديتونه او شرايط په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو .

لومړی پراګراف

د بهرنيو اتباعو د ورود حق

د پورته توضيحاتو په نظر کې نيولو سره د بهرنيانو د حد اقل حقوقو د تامين لپاره، چې د نړيوالو خصوصي حقوقو د يوه اصل په حيث منل شويدی داسې نتيجه اخيستل کيږي، چې دا حق يو ثابت معيار نلري لکه څرنګه مو چې مخکې هم يادونه وکړه د دغه حقوقو د ميزان او اندازې تعين کول د دولتونو په طرز تفکر پورې تړاو لري، چې پدې مورد دوه ډوله ليدلوري شتون لري اخلاقي طرزتفکر او سياسي طرزتفکر، چې پدې مورد بحث موضوع کې د دغه دواړو ليد لوريو تاثير مشاهده کوو. چې د دغه ليدلورو سره سم يو ډله په هيواد کې د بهرنيانو د قبول د مطلقې آزادی طرفدار دي او بله ډله يې د دې آزادی د محدوديت طرفدار دي، چې دواړه يې په لاندې ډول د مطالعې لاندې نيسو.

لومړی جز ــ د بهرنيانو د قبول مطلقه آزادي

د دې نظرئې پلويان پدې باور دي ، چې دولتونه نشي کولای پخپل زړه هيواد ته د بهرنيانو د ورود او اقامت څخه مخنيوی وکړي او يا داحق محدود کړي. ويتوريا Vitoria چې يو هسپانوی حقوقدان دی وائې چې که د بشريت تاريخ ته وګورو وبه وينو، چې په ابتدا کې ټول شيان د خلکو ترمنځ شريک وو او هيڅ قيد او شرط د افرادو لپاره شتون نه درلود او هر کس په آزادانه ډول کولای شول، چې د هر ډول ممنوعيت پرته مسافرت وکړي او دهغې څخه وروسته هم کله چې اموال او املاک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اشتراکي صورت څخه بهر او فردي ملکيت پيدا او رامنځته شو، د دغې تحول الزام هم دا نه وو چې د خلکو ترمنځ د تګ راتګ لپاره کوم مانع ايجاد شي. خو البته په استثنائي حالاتو کې کله به چې واقعاً د بهرنيانو د ورود او اجتماع څخه خطر احساس شو ، نو خپل سرحد به يې د هغې په مخ تړلو او هيواد ته به يې د هغې د ورود څخه مخنيوی کولو.(۵۵ : ۱۱۴)

دوهم جز- د بهرنيانو د قبول محدوديت

د لومړی نظرئې پر خلاف بله عقيده هم شتون لري، چې کاملا د لمړنی عقيدې برعکس ده. د دې عقيدې پلويان وايي چې دولتونه دخپل هيواد قلمرو ته د بهرنيانو د ورود او اقامت په مورد د مقرراتو په تنظيم کولو کې د مطلقې آزادی څخه برخمن دي، د دې نظريې مطابق په هغه صورت کې چې د دولتونو تر منځ عهدنامه نه وي منعقد شوي، نو هيڅ هيواد مجبور نه دی چې د بل هيواد اتباع په خپل هيواد کې قبول کړي.

دغه نظريه د نړيوالو حقوقو موسسې له لورې د ۱۹۲۸ کال په غونډه کې چې په جينوا کې تشکيل شوي وه د تائيد وړ وګرځيده، خو ذکر شوي هيت وويل چې عدالت د دې غوښتنه کوي چې دولتونه بايد د دې اختيار څخه سوء استفاده ونکړي. او د بهرنيانو د ورود او اقامت ازادي يواځې په هغه مواردو کې محدوده کړي، چې واقعاً د هيواد د سياسي حيات لپاره خطرناک پيشبيني شوي وي. نن ورځ نړيواله رويه دا ده، چې دولتونه د بهرنيانو د ورود او اقامت په مورد اصولاً ازاد دي، خو د دولتونو لپاره هميشه دا حق محفوظ دی چې دا حق د خپل لازمه مقرراتو مشمول وګرځوي او حتی د ضرورت په صورت کې ډله ايز مهاجرت په کلي ډول ممنوع او يا دا چې په سختو شرايطو سره مجاز کړي . (۵۶ : ۱۰۶) لکه څه ډول چې داموضوع د مدني اوسياسي حقوقو نړيوال ميثاق په ۱۲ماده کې دا ډول تصريح شويده ((۱- هر څوک چې په قانوني توګه په خپله دولتي سيمه کې استوګن وي د ازاد تګ راتګ او په ازاده توګه هلته د اوسيدنې د ځای حق لري . ۲- هر څوک ازاد دی چې هر هيواد لدې جملې څخه خپل هيواد پريږدي. ۳- نوموړی حق تر هيڅ ډول بنديز لاندې نشي واقع کيدای، مګر هغه محدوديتونه او بنديزونه چې د قانون له مخې رامنځته شوي وي او د ملي امنيت ، عمومي نظم د ټينګښت، د

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي ګډوډیو یا د نورو د حقوقو او ازادیو دپاره لازم وګڼل شي او په دغه تړون کې له نورو حقوقو سره سمون ولري. ۴- هیڅوک نشو کولای په خپل سره پرته له کوم دلیل څخه هیواد ته د ورتګ څخه بې برخې کړو)).

باید یادونه وکړو چې د یوه هیواد څخه د بهرنیانو عبور یا ورود د یو سلسله تشریفاتو او خاصو مقرراتو مستلزم دی ، چې د هغې جملې څخه کولای شو پاسپورت او ویزې ته اشاره وکړو ، څرنګه چې مخکې هم یادونه وشوه هیواد ته د بهرنیو اتباعو د ورود ازادي د نړیوالو خصوصي حقوقو په برخه کې یو اصل دی چې دا اصل پر نړیوالو اسنادو سربیره د افغانستان په قوانینو کې هم پیشبیني شویدی، خو سربیره پردې هیوادونو او د هغې د جملې څخه افغانستان ته د بهرنیانو ورود په پاسپورت او ویزې پورې تړلی دی، چې دا دی په تفصیل سره یې په لاندې ډول مطالعه کوو .

الف- پاسپورت[20] او د هغې ډولونه

پاسپورت هغه سند دی، چې د یوه هیواد د واکمنو مامورینو له لورې دهغه هیواد اتباعو ته د مسافرت او په بل هیواد کې د اقامت لپاره صادریږي، چې په حقیقت کې د پیژندنې معتبر ترینې پاڼې او د صادروونکي هیواد د تابعیت څرګندوی دي. پاسپورت د هیوادونو ترمنځ د دخول او عبور لپاره مهترین سند دی، چې دهغې پرته نشي کولای چې د هیواد څخه خارج او یا هغې ته داخل شي او که چیرې یو شخص د پاسپورت پرته یو هیواد ته داخل او یا د هغې څخه بهر شي دا عمل جرم ګڼل کیږي او په قانون کې یې د متخلفینو لپاره مجازات پیشبیني شویدي.(۳ : ۱۹۵) یا پاسپورت هغه مطبوع سند دی چې د قانون له حکم سره سم د واکمنو مقاماتو له خو د یوه مملکت د اتباعو لپاره بهر ته د مسافرت یا هیواد ته د راستنیدو په منظور ویشل کیږي.(۵۷ : ۳۷) د افغانستان د پاسپورت قانون ۲ ماده د پاسپورت په تعریف کې دا ډول بیان کوي ((پاسپورټ هغه رسمي سند دی چې د دي قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مراجعو له خوا بهر ته د هېواد د اتباعو د سفر او هېواد ته د هغوی د راستنیدو په مقصد صادریږي)) همدارنګه هیواد ته ورود او دخول د پاسپورت قانون په ۴ ماده کې دا ډول بیان شوید ((۱- هغه څوك چې له افغانستان

[20] *Passport*

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ځي يا افغانستان ته راځي، مکلف دی چې د دې قانون له حکمونو او له نــړيوال تعامل سره سم پاسپورټ يا د مسافرت د تېرېدلو (عبوري) سند ولري)) په همدې ترتيب سره هغه بهرني اشخاص چې د پاسپورت څخه پرته د افغانستان قلمرو ته داخل شي دعدلي تعقيب لاندې نيول کيږي، چې د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۵ ماده پدې مورد دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د پاسپورت له لرلو پرته له افغاني سرحد نه راتېر شوی وي د قانون له حکمونو سره سم تر عدلي څارنې لاندې نيول کيږي)) .

د پاسپورت په لرلو سربيره يوه بله وجيبه چې بهرنيان يې لري د ځينو معلوماتي فورمو ډکول او خانه پري کول دي، چې د دولت له لورې د بهرنيو اتباعو د وضعيت څخه د معلوماتو د ترلاسه کولو په غرض تهيه او ترتيب کيږي، چې پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۲۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې، د افغانستان اسلامي جمهوريت ته راځي مکلف دی د سرحدي ادارې او د هوائي ډګرونو هغو مؤظفو مامورينو نه چې د ننوتلو او وتلو لپاره ټاکل شوي وي خپل پاسپورټ او منضمه جدول (فورمه) چې په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوريت د سياسي نماينده ګيو له لارې ډکه شويده وړانــــدې کړې، د ويزې خاوندان کله چې د افغانستان اسلامي جمهوريت ته رسيږي مکلف دي په سرحدي سيـــــمو او هوائي ډګرونو کې د ننوتلو او وتلو جدول (فورمه) ډکه کړي)) پاسپورت زيات ډولونه لري، چې دلته د قانون له مخې د پاسپورت د ډولونو څخه په لاندې ډول يادونه کوو:

۱- سياسي پاسپورت

سياسي پاسپورت له هغې رسمي او مشخص سند څخه عبارت دی چې د نړيوالو موازينو سره سم د اړوندو مراجعو له خوا د قانون له حکمونو سره سم صادريږي.(۵۷ : ۱۹۱)د پاسپورت قانون د ۱۰ مادې په اساس سياسي پاسپورت عبارت دی له ((سياسي پاسپورټ له نړيوالو موازينو سره سم د بهرنيو چارو د وزير يا د هغه شخص په لاسليك سره صادريږي چې د بهرنيو چـــــارو وزير هغه ته واك ورکړی وي)) جمهور ريس، د جمهور ريس مرستيالانو، د سترې محکمې ريس او معاون، د ملي شورا د مجلسينو ريسانو، وزيرانو او د سياسي او

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

قونسلي نمائنده ګیو استازو او نظامي آتشي ته په ټولو رسمي او غیر رسمي سفرونو کې ورکول کیږي، همدارنګه دغه پاسپورت د پارلمان وکیلانو، د سترې محکمې د عالي شورا غړو، د ولایتونو والیانو، د کابل ښاروال، د فوق او مافوق رتبې مامور او هغه افسرانو ته چې د تورن جنرالی او د هغې څخه د پورته رتبې لرونکی وي یواځې د رسمي سفر په وخت کې ورکول کیږي او له رسمي سفرونو څخه پرته د خدمت پاسپورت ورکول کیږي ((د پاسپورت قانون د ۱۱مادې څخه په استفادې سره)).

۲- د خدمت پاسپورت

د خدمت پاسپورت هغه پاسپورت دی چې د رسمي سفرونو او د دولتي دندو د ترسره کولو او د غیر رسمي سفرونو په موخه بهر ته د اړوند مقاماتو له خوا د قانون له حکمونو سره سم صادریږي.(۵۷ : ۱۲۱)د پاسپورت قانون د ۱۴ مادې په اساس د پاسپورت قانون عبارت دی له ((د خدمت پاسپورټ د رسمي سفرونو، د امارتي دندو د تر سره کولو او د غیر رسمي سفرونو په مقصد د بهرنیو چارو د وزیر د مرستیال یا د هغه شخص په لاسلیك سره چې واك ورته ورکړ شوی وي، لاندینیو اشخاصوته صادریږي: ۱- د دې قانون په یوولسمه ماده کې درج شوي متقاعدو اشخاصو ته. ۲- هغه شخص ته چې د دولت په تجویز د رسمي چارو د تر سره کولو په مقصد بهر ته ولاړ شي. ۳- هغه شخص ته چې د دولت په تجویز په علمي او تربیتي غونډو (کنفرانسونو او سیمینارونو) او د هغه په څیر په نورو کې ګډون وکړي. ۴- دریېمه رتبه او له هغه نه لوړ بر حـــال او متقاعد امارتي مامور او په وسله وال پوځ کې د هغو معادلو ته چې د حج د فریضې او عمرې د ادا کولو د متبرکو اماکنو د زیارت، یا د درملنې په خاطر یا د ملګري شخص په توګه او یا د سیاحت په مقصد سفر وکړي. ۵- د وســـــلـــــه وال پوځ معـــیوبینو معلولینو او ناروغانو ته، یا هغو کسانوته چې د افغانستان اسلامي دولت د حریم نه په دفاع کې معلول یا معیوب شوي دي او د درملـــنې په مقصد بهرته استول کیږي. ۶- هغه شخص ته چې د ورزشي او هنري فعالیتونو یا په نورو فرهنګي فعالیتونو کې د ګډون په مقصد د دولت له خوا بهرته واستول شي. ۷- هغو شمیر خصوصي متشبثینو او ملي سوداګرو ته چې د رسمي هیأتونو په ترکیب کې بهرته ځي. ۸- د دولتـــــي تصدیو، د خصوصي او ګډو شرکتونو هغو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مامورينو ته چې د دولت په تجويز بهر ته ځي. ۹- نورو اشخاصوته د اړوندو ادارو له رسمي ورپيژندنې او د بهرنيو چارو وزارت له تشخيص وروسته)).

۳- تحصيلي پاسپورټ

تحصيلي پاسپورت هغه مشخص رسمي سند يا پاسپورت دی چې د اوږدې يا لنډې مودې لپاره د تحصيل په مقصد د اړوندو مقاماتو له خوا د قانون له حکمونو سر سم صادريږي.(۵۷ : ۵۲) پاسپورت قانون د ۱۸ مادې په اساس تحصيلي پاسپورت عبارت دی له ((تحصيلي پاسپورټ د اوږدې مودې يا لنډې مودې د تحصيل په مقصد د اړوندې ادارې په ورپيژندنې، د بهرنيو چارو وزارت له لارې، د وزير د مرستيال يا د هغـــــــه شخص په لاسليك صادريږي چې واك ورته ورکړ شوی وي)).

۴- عادي پاسپورت

عادي پاسپورت هغه مشخص رسمي سند يا پاسپورت دی چې د ځانګړو مقاصدو(سياحت، کار، د مدني معاملو تصفيه، د خپلوانو ليدلو او د متبرکو اماکنو زيارت کولو) لپاره د اړوندو مراجعو له خوا د قانون له حکمونو سره سم صادريږي.(۵۷ : ۲۰۵)د پاسپورت قانون د ۲۰ مادې په اساس عادي پاسپورت عبارت دی له ((عادي پاسپورټ د دې قانون د حکمونو په رعايتولو سره د لاندې مقصدونو لپاره صادريږي: ۱- سياحت. ۲- سوداګرۍ. ۳- د خپلوانو ليدل. ۴- د مدني او تجارتي معاملو تصفيه. ۵- کار. ۶- وظيفوي اړتيا. ۷- د حج د فريضې او عمرې ادا کول، د متبرکو اماکنو زيارت کول. ۸- درملنه)) دا پاسپورت د هيواد په داخل کې د کورنيو چارو وزير په امر د هغه شخص له لورې چې ده صلاحيت ورکړی او په ولاياتو کې د ولايت د والي يا امنيه قومندان په امر او د هيواد څخه بهر د سياسي او قونسلي نماينده ګيو له لورې صادريږي . چې پدې مورد د افغانستان د پاسپورت قانون ۲۱ ماده دا ډول صراحت لري ((دغه لاندې مراجع د عادي پاسپورټ د صادرولو واك لري: **(۱) د هېواد په دننه کې: الف-** د کورنيو چارو د وزير يا د هغه شخص په امر چې د کورنيو چارو وزير هغه ته واك ورکړي. ب- د والي يا د اړوند ولايت د پوليسو د قوماندان په امر. **(۲) له هېواد**

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه بهر: افغاني سياسي يا قـــونســـــلي نماينـده ګۍ. (۳) د پاسپورټ مرکزي اداره او د هغې ولايتي څانګې د پاسپورټ د چارو په اجراء کولو مکلفې دي)).

ب ــ ويزه [21] او د هغې ډولونه

که څه هم د يوه هيواد قلمرو ته دخول او ورود د يو سلسله خاصو تشريفاتو مستلزم دی لکه د پاسپورت لرل، خو بايد يادونه وکړو چې يوازې د پاسپورت لرل کافي نه دي بلکې د هيواد د واکمنو او ذيصلاح مقامونو څخه د اجازې اخيستل هم ضروري دي، چې دغه مجوز د متبوع دولت د مامورينو له لورې په مبدا هيواد کې صادريږي، چې د ويزې په نوم سره ياديږي(۵۷ : ۱۹۷) او ويزه هغه مهر لرونکی اجازه ليک دی چې د بهرنيو اتباعو لپاره بل هيواد ته د ننوتلو، وتلو او استوګنې لپاره په پاسپورت او يا جلا پاڼه کې صادريږي.(۵۷ : ۲۹۶)د افغانستان د اقامت او مسافرت قانون د ۳ مادې ۱ فقرې له مخې ويزه عبارت ده له ((۱- ويزه: هغه مهر لرونکی اجازه ليک دی چې د بهرنيو اتباعو د ننوتلو، وتلو او استوګنې لپاره په پاسپورټ او يا په جلا پاڼه کې ورکول کيږي)) په همدې ترتيب سره بهرنيان چې هيواد ته داخليږي پر پاسپورت سربيره ويزه هم بايد ولري چې پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرني اتباع چې د افغانستان جمهوريت ته راننوځي، مکلف دي چې خپلې ويزې د افغانستان اسلامی جمهوريت له سفارتونو او قونسلګريو او يا د هغو نورو دولتونو په سفارتونو کې، چې د افغانستان اسلامی دولت د ګټو دفاع کوي او په هېواد کې د افغانستان اسلامي جمهوريت له اړوندو مقاماتو نه ترلاسه کړي)) د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون په اساس ويزه مختلف ډولونه لري، چې په لاندې ډول ورڅخه يادونه کوو:

۱- ورودي ويزه

د افغانستان اسلامي جمهوريت کې د بهرنيانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۴ مادې په اساس ورودي ويزه يا د ننوتلو اجازه ليک عبارت ده له ((د ننوتلو اجازه ليک (ويزه): دغه ډول ويزه هغو بهرنيو اتباعو ته چې د افغانستان اسلامي

---

[21] *Visa*

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهویت ته راځي په بهر کې د افغاني سیاسي او قونسلي نماینده ګیو له خوا او په استثنائي ډول د هوائي ډګرونو او د پولو (سرحدي) مؤظفینو له خوا د افغانستان اسلامي جمهوریت د بهرنیو چارو وزارت په موافقه صادریږي او ددغه شان ویزې د اعتبار موده د رسیدو له نېټې نه (پنځلس) ورځې ده او لرونکی ئې له اړوندو مراجعو نه د وتلو د ویزې په ترلاسه کولو مکلف دی. د هغه تمدیدولو ته د اړتیا په وخت کې مکلف دی چې د افغانستان اسلامي جمهوریت د بهرنیو چارو وزارت موافقه تر لاسه کړي . هغه بهرنی تبعې ته چې سیاسي مخصوص او د خدمت پاسپورت لري، که چېرې د سیاحت لپاره د افغانستان اسلامي جمهوریت ته راشي ، د ننوتلو ویزه ورته صادریږي دغه راز په ځینو خاصو حالاتو کې د ځینو بهرنیو هېوادونو سیلانیانو ته د ننو تلو ویزه صادریږي)) چې ورودي ویزه په خپل وار سره په دوه ډوله ویشل کیږي

- د کار ورودي ویزه: د کار ورودي ویزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له لورې هغه بهرنیانو ته ورکول کیږي، چې د ځینو اعمالو د اجرا په غرض لکه تجارت، صنعت، په دولتي او غیر دولتي دستګاو کې کار او داسې نورو ته صادریږي، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۵ ماده پدې هکله دا ډول صراحت لري ((د کار لپاره د ننوتلو ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامی جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د ځینو کړنو د ترسره کولو لکه د سوداګرۍ، بازار موندلو ، صنعت په دولتي او غیر دولتي مؤسسو کې د کار د بهرنیو دولتونو په سیاسي او قونسلی نمایندګیو او د ملګرو ملتونو په نماینده ګیو او په نورو ورته ځایونو کې

په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کارونو د ترسره کولو په مقصد، د افغانستان اسلامی جمهوریت ته قانون له حکمونو سره سم راځی......)).

❖ د کار پرته ورودي ویزه: دا ډول ویزه د بهرنیو چارو وزارت یا په بهر کې د افغانستان د سیاسي نمایندګیو او قونسلګریو له هغه اشخاصو ته ورکول کیږي، چې د تحصیل، د خپلوانو ملاقات، د مدني او تجارتي معاملاتو د تصفیې، علمي څیړنو، مطبوعاتي او فرهنګي چارو، معالجې، بدني روزنې او په علمي غونډو او کنفرانسونو کې د ګډون لپاره نوموړي هیواد ته سفر کوي. همدارنګه د کار پرته ورودي ویزه هغه اشخاصو ته ورکول کیږي، چې خپلوان یې د کار په ورودي ویزه سره په نوموړي هیواد کې په کار مشغول وي، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۶ ماده پدې هکله دا ډول حکم کوي ((له کار پرته د ننوتلو اجازه لیک (ویزه): دغه شان ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا او یا د افغانستان اسلامي جمهوریت د بهرنیو چارو وزارت له لارې، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د زده کړې، د خپلوانو د کتنې، د مدني یا تجارتي معاملو د تصفیه کولو، علمي کتنو مطبوعاتي او کلتوري چارو د ترسره کولو، علاج، بدني روزنې او په هېواد کې په علمي مجلسونو (کنفرانسونو) غونډو او تربیتي مجلسونو (سیمینارونو) او په حکومتي رسمي میلمستیاوو کې د ګډون په مقصد د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر وکړي او یا د هغو بهرنیانو د کورنیو غړو ته صادریږي چې د کار لپاره د ننوتلو د ویزې سره د افغانستان اسلامي

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمهوریت کې په کار بوخت وي او استوګنه ولري او د اعتبار موده ئی د اړوندې ادارې په لیکلي غوښتنې سره ټاکل کیږي او اوږدیږي)).

۲- د اقامت ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۷ مادې له مخې د اقامت یا استوګنې ویزه عبارت ده له ((د استوګنې ویزه: دا ډول ویزه هغو بهرنیو اتباعو ته چې د ننوتلو د کار لپاره د ننوتلو یا له کار پرته د ننوتلو سیاحت او د تمدید شوی تېرېدنې (عبوري) له ویزو څخه یوه ویزه ولري، د قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مقامونو له خوا صادریږي او د اعتبار موده ئی له یوې میاشتې نه تر شپږو میاشتو پوري ده او د رسمي غوښتنې په صورت کې اوږدیدای شي)) او همدارنګه د د نوموړي قانون د ۳۷ مادې له مخې ((د کورنیو چارو وزارت، د عادی پاسپورت ویزه د بهرنیو سیلانیانو، ماهرانو، د سفارتونو د عادی مامورینو، د غیر حکومتی نړیوالو مؤسسو د غړو او د هغوی د کورنیو د غړو، بهرنیـــــو ژورنالستانو او خبریالانو او د ملګرو ملتونو د عادی مامورینو د پاســــــپورټونو په شان اجراء کوی)).

۳- د ترانزیټ ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۸ ماده د ترانزیټ یا تیریدنې ویزې په تعریف کې وایي ((د تېرېدنې (ترانزیت) ویزه: دا ډول ویزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت دسیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا یا د نړیوالو هوائي ډګرونو د مؤظفینو له خوا د بهرنیو چاروزارت په موافقه د قانون له حکمونو سره سم هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، د مسافر د لارې په تګ لوري (مسیر) کې وي او د اعتبار موده ئې په هر حالت کې د هواله لارې دوه او یا ساعته او د ځکمې له لارې، د ننوتلو له نېټې وروسته شپږ ورځې ده، دغه ویزه په دغه قانون کې د درج شوی مجبره حالت پرته د اوږدیدو وړ ن، د اوږدېدو (تمدید) په حالت کی بهرنی د وتلو د ویزی په اخیستلو مکلف دی)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ دوه طرفه تیریدو (ډبل ترانزیت) ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۹ مادې له مخې عبارت ده له ((د دوه طرف تــــېرېدو (ډبل ترانزیت) ویزه: دا ډول ویزه د متقابله ورته موافقه لیک او چلند له مخې په بهر کې د افغانستان اسلامي دولت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي ، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت ، د دوی د سفر په تګ لورې (مسیر) کې د بیا تېرېدو په وخت کې واقع شوي وي او د اعتبار موده ئې د (بیاتېرېدو) په دواړو حالتونو کې د ځمکې او هواله لارې په اتمه ماده کې د درج شوي مودې مطابق ده او په دغه قانون کې د درج شویو مجبره عواملو په شتوالی سره اوږ دېدای شي او د اوږدیدو په صورت کې د تېرېدنې (ترانزیت) د ویزې جدول (فورمه) صادریږي)).

۵ـ د سیاحت ویزه

دا ډول ویزه هغه افرادو ته ورکول کیږي چې د سیاح په عنوان سره افغانستان ته داخلیږي. سیاح د افغانستان د سیاحت قانون د ۱ مادي په اساس د هغه شخص څخه عبارت دی، چې په موقت ډول او حداقل د ۲۴ ساعتونو لپاره د مملکت څخه لیدنه کوي، مشروط پردې چې په هغه ځای کې په عاید لرونکي دنده باندې مشغول نشي. د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۰ ماده د سیاحت ویزې په تعریف کې دا ډول صراحت لري ((د سیاحت ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو او په استثنائې ډول د نړیوالو هوائی ډګرونو د مؤظفینو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د تفریح، استراحت او یا د سیاحتي (توریستیکي) سیمو د کتنې په مقصد د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر کوي او د سیاحت د ویزې د اعتبار موده د افغانستان اسلامي جمهوریت ته د راننوتلو له نېټې نه تریوې میاشتې پورې ده او خاوند ئې د دغې مودې د تر سره کېدو په پای کې د وتلو د ویزې په ترلاسه کولو مکلف دی. د مراجعې په صورت کې سیلانی کولی شي د ګرځندوی د ادارې په تصدیق، خپله ویزه تریوې بلې میاشتې پورې چې ټوله موده ئی دوه میاشتې کیږي ، اوږده کړي . د سیاحت ویزه د کورنیو چارو وزارت له خوا اجرأ کیږي)).

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- د تک او راتګ ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۱ ماده د تک او راتک ویزه دا ډول تعریفوي ((د تګ راتګ ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامي جمهوریت د واکمنو مقاماتو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو او د دوی د کورنیو غړو ته صادریږي چې د کورنۍ رئیس ئی د کار او یا له کار پرته، د ننوتلو له ویزې سره سم افغانستان ته راغلی وي، او دلته استوګنه ولري. د کار لپاره د ننوتلو د ویزې لیږدوونکی، هغه وخت د تګ راتګ له ویزې نه کار اخیستلی شي چې د خپلو اړوندو وجیبو او مالي حقوقو (ټکسونو) سندونه د اړوندو دائرو او مؤسسو په تصدیق سره وړاندی کړی. د تګ راتګ د ویزی د اعتبار موده هر ځلی له یوی میاشتې نه تر دوو میاشتو پوری ده او د استوګنې د ویزې د مودې په اعتبار چې اخیستل شوېده، ورکول کیږي. بهرنیو سیلانیانو ته د تګ راتک ویزه، د ګرځندوی ریاست په غوښتنه له خاصو مقرراتو سره سم ورکول کیږی)).

۷- د زیاتو سفرونو(کثیر المسافرت) ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۱۲ مادې له مخې کثیر المسافرت ویزه عبارت ده له ((د زیاتو سفرونو (کثیرالمسافرت) ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامي جمهوریت د واکمنو مقامونو له خوا د حکومتونو د ورته موافقې او چلند له مخې ، د بهرنیو مؤسسو کار کوونکو د الوتنې عملیی، بهرنیو موټرچلوونکو او کلینرانو او د بهرنیو شرکتونو (کمپنیو) غړو ته صادریږي. د زیاتو سفرونو د ویزی د اعتبار موده له درېیو میاشتو نه تر شپږو میاشتو پوری ده)).

۸- د وتلو(خروجي) ویزه

د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون د ۱۳ مادې له مخې خروجي ویزه عبارت ده له ((دوتلو (خروجي) ویزه: دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مقاماتو له خوا هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د کار او یا له کار پرته د ننوتلو له ویزې سره افغانستان ته راغلی وي او یا هغو کسانو ته صادریږي چې د تېرېدنې (ترانزیت) او یا د سیاحت ویزه

www.ketabton.com په انټرنېټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئی له ټاکلي مودې نه اوږده شوی وي او د اعتبار موده ئی له یوې ورځې نه تر شپږو ورځو پورې ده او د مجبره سببونو د شته والی په صورت کې اوږدېدای شي)) همدارنګه د ذکر شوي قانون د ۳۷ مادې له مخې ((د کورنیو چارو وزارت، د عادی پاسپورت ویزه د بهرنیو سیلانیانو، ماهرانو، د سفارتونو د عادی مامورینو، د غیر حکومتی نړیوالو مؤسسو د غړو او د هغوی د کورنیو د غړو، بهرنیـــــو ژورنالستانو او خبریالانو او د ملګرو ملتونو د عادي مامورینو د پاســــــــپورټونو په شان اجراء کوي)).

باید یادونه وکړو چې هیڅوک نشي کولای د ویزې اخیستلو څخه پرته بل هیواد ته سفر وکړي مګر دا چې د دوو یا زیاتو دولتونو ترمنځ د ویزې د لغوه کولو قرارداد منعقد شوی وي، چې پدې صورت کې افراد کولای شي چې د ټاکلي وخت لپاره د ترون مقابل لورې هیواد ته له ویزې پرته یواځې د پاسپورت او یا د مسافرت د نورو اسنادو سره داخل شي. د مثال په ډول د اروپائې اتحاد ئې غړي د عادي او سیاسي پاسپورتونو لرونکو لپاره د ویزې د لغوه کولو قرارداد کړیدی، چې پدې اساس د اروپائې اتحادئې د غړو هیوادونو افراد د نوموړي اتحادئې نورو هیوادونو ته د داخلیدو لپاره د ویزې اخیستلو ته ضرورت نلري . د دې هیوادونو اتباع کولای شي د پاسپورت په لرلو سره دهیوادونو د سرحدونو څخه تیر او بل هیواد ته داخل شي، خو د افغانستان د مسافرت او اقامت قانون په اساس بهرني اتباع چې افغانستان ته داخلیږي مکلف ګڼل شویدي چې د افغانستان ورودي ویزه په بهر کې د افغانستان د سیاسي نمایندګیو او قونسلګریو څخه ترلاسه کړي، پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۱۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرني اتباع چې د افغانستان اسلامي جمهوریت ته راننوځي، مکلف دي چې خپلې ویزې د افغانستان اسلامي جمهوریت له سفارتونو او قونسلګریو او یا د هغو نورو دولتونو په سفارتونو کې، چې د افغانستان اسلامي جمهوریت د ګټو دفاع کوي او په هېواد کې د افغانستان اسلامي جمهوریت له اړوندو مقاماتو نه ترلاسه کړي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم جز ــ افغانستان ته د بهرنیو اتباعو د ورود حق استثنات

په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون په اساس د افغانستان اسلامي جمهوري دولت کولای شي ، چې د امنیتي ، صحي او عمومي مصلحتونو او داسې نورو پر بنسټ افغانستان ته د بهرنیو اتباعو ورود محدود یا ممنوع کړي، چې پدې مورد په افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۳۳ ماده دا ډول حکم کوي ((له لاندینیو حالاتو پرته ټول بهرني اتباع ددغه قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر کولای شي: ۱- پداسی حال کی چی دالحاد داعی وي او د اسلامي حکمونو او دیني اخلاقو درناوی ونه کړي. ۲- پداسې حال کې چې د واکمنو ادارو په تصمیم ، د بهرني تبعه راننوتل منع کړای شوي وي. ۳- په هغه صورت کې چې لنډه غر وي ، او د سفر لګښتونه د افغانستان اسلامي جمهوریت ته ورنه کړای شي. ۴- پداسې حـــال کې چې په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت سیاسي نماینده ګی په مؤجه دلائلو سره افغانستان ته د شخص راتګ نامطلوب بللی وي. ۵- هغه کسان چې د یوې ټاکلی مودې لپاره له افغانستان څخه ایستل شوی وي ، مګر ټاکلی مؤده ئی نه وي بشپړه کړي. ۶- هغه اشخاص چې د نامعلومې مودې لپاره ایستل شوی وي . ۷- هغه کسان چې د هغوی په هکله د امنیت او عمومي نظم د ګډوډولو اشتباه وي))

.

په همدې ترتیب سره دولت کولای شي، چې د هغه بهرنیو اتباعو د ورود څخه مخنیوی وکړي چې په خطرناکې ساري ناروغۍ مبتلا وي. همدرانګه د جګړې په حالاتو کې او یا دیته ورته نورو حالاتو کې، چې د هیواد ملي امنیت ته د بهرنیو اتباعو څخه د خطر احتمال موجود وي او یا دا چې د شخص د متبوع دولت سره د جنګ په حالت کې وي نو دولتونه کولای شي، چې د ویزې د صدور څخه ډډه وکړي.(۵۵ : ۱۲۰) همدارنګه که چیرې یو بهرنی تبعه د ټاکلو سرحدي سیمو څخه پرته په بله لار هیواد ته داخل شي که څه هم ویزه ولري، نو پخپله دا ډول عمل جرم ګڼل کیږي چې د مجازاتو مستوجب دی. په همدې ترتیب سره که بهرني اتباع پرته له پاسپورت څخه هیواد ته داخل شي د عدلي تعقیب لاندې نیول کیږي ، چې پدې مورد د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۴۵ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د پاسپورت له لرلو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته له افغانی سرحد نه راتېر شوی وي د قانون له حکمونو سره سم تر عدلی څارنې لاندې نیول کیږي)) خو پدې مورد یې مجازات او یا د بهرنیانو سره د چلند د څرنګوالي په مورد یې څه نه دي ویلي .

پدې ځای یوه پوښتنه مطرح کیږي هغه دا که چیرې یو شخص پرته له تابعیت څخه هیواد ته داخل شي آیا د دې ډول اشخاصو سره د هماغه ډول اشخاصو په شان دی، چې د یوه هیواد تابعیت لري خو د پاسپورت پرته هیواد ته داخلیږي او که بل ډول ؟ ځکه بې تابعیته اشخاص متبوع دولت نلري، چې د هغې پاسپورت ولري پدې مورد هم په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون کوم صراحت نلري، چې دا موضوع هم د دې قانون په احکامو کې د دوباره غور او بررسی غوښتنه کوي، چې هیله ده په راتلونکي کې د دې موضوع لپاره منطقي د حل لاره ولټول شي.

دوهم پراګراف

د بهرنیو اتباعو د اقامت حق

دا چې اصول د دې غوښتنه کوي، چې اشخاص دې د خپل اوسیدنځای په انتخاب کې ازاد وي او دولتونو هم د دې اصل مطابق د بهرنیانو د اقامتګاه لپاره خاص مقررات وضع کړیدي چې غالباً د بهرنیو چارو وزارت له لورې تائید شوي وي.(۵۵ : ۱۲۴) اقامت ممکن موقت او ممکن دایمي وي. د افغانستان اسلامي جمهوریت د قوانینو مطابق بهرني اتباع د ویزې د اخیستلو وروسته په افغانستان کې د اقامت حق لري ، خو منتها د دوی اقامت په هغه وخت پورې تړاو لري چې د هغې په ویزه کې تصریح شوی وي. څرنګه چې مخکې هم یادونه وشوه اقامت ممکن دایمي او ممکن موقتي وي، چې دواړه یې په جلا جلا ډول د مطالعې لاندې نیسو.

لومړی جز – موقت اقامت

که چیرې په بل هیواد کې د بهرني توقف په موقت ډول وي دیته موقت اقامت وایې او په بله اصطلاح کې توقف هم ورته ویل کیږي. دا ډول اقامت هغه وخت تحقق پیداکوي، چې بهرنی تبع د تحصیل، سیاحت او د دې پشان نورو مواردو لپاره د بل

www.ketabton.com په انترنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد قلمرو ته داخل او وارد شي خو د دایمي اقامت قصد او اراده ونلري. البته دغه حق د یو لړ مقرراتو په رعایت سره مشروط دی ، چې د عمومي نظم او امینت د ساتنې لپاره وضع شوي وي.(۵۶ : ۱۰۸) د افغانستان اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون په اساس هغه څوک چې پدې قانون کې د تصریح شویو ویزو د ډولونو څخه په د یوې په واسطه افغانستان ته داخل شي کولای شي په هیواد کې تر شپږو میاشتو پورې اقامت وکړي چې پدې مورد د ذکر شوي قانون ۸ ماده دا ډول صراحت لري ((د تېرېدنې (ترانزیت) ویزه: دا ډول ویزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت دسیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو له خوا یا د نړیوالو هوائې ډګرونو د مؤظفینو له خوا د بهرنیو چارووزارت په موافقه د قانون له حکمونو سره سم هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د افغانستان اسلامي جمهوریت ، د مسافر د لارې په تګ لورې (مسیر) کې وي او د اعتبار موده ئې په هر حالت کې د هواله لارې دوه او یا ساعته او د ځکمې له لارې ، د ننوتلو له نېټې وروسته شپږ ورځې ده ، دغه ویزه په دغه قانون کې د درج شوی مجبره حالت پرته د اوږدیدو وړنه ، د اوږدېدو (تمدید) په حالت کی بهرنی د وتلو د ویزی په اخیستلو مکلف دي)).

لکه څه ډول چې مخکې هم یادونه وشوه په هیواد کې د اقامت د مواردو څخه یو هم سیاحت دی ، چې بهرني اتباع موقتاً او د یوې محدودې مودې لپاره هیواد ته داخلیږي او غواړي، چې خپل اصلي هیواد ته بیرته لاړ شي. د مسافرت او اقامت قانون له مخې بهرنیو اتباعو ته د ورود او اقامت ویزې له هیواد څخه بهر او یا هوایې میدانونو او سرحدونو کې د اړوندو مسولینو له لورې صادریږي او د دوه میاشتو لپاره د تمدید وړ ده، چې پدې مورد د نوموړي قانون ۱۰ ماده دا ډول صراحت لري ((دا ډول ویزه د قانون له حکمونو سره سم په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوریت د سیاسي نماینده ګیو او قونسلګریو او په استثنائي ډول د نړیوالو هوائی ډګرونو د مؤظفینو له خوا، هغو بهرنیو اتباعو ته صادریږي چې د تفریح، استراحت او یا د سیاحتي (توریستیکي) سیمو د کتنې په مقصد د افغانستان اسلامي جمهوریت ته سفر کوي او د سیاحت د ویزې د اعتبار موده د افغانستان اسلامي جمهوریت ته د راننوتلو له نېټې نه تریوې میاشتې پورې ده او خاوند ئې د دغې مودې د تر سره کېدو په پای کې ، د وتلو د ویزې په ترلاسه کولو مکلف دی. د

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مراجعې په صورت کې سیلانی کولی شي د ګرځندوی د ادارې په تصدیق، خپله ویزه تریوې بلې میاشتې پورې چې تېوله موده ئی دوه میاشتې کیږي، اوږده کړي. د سیاحت ویزه د کورنیو چارو وزارت له خوا اجرأ کیږي)).

دوهم جز – دایمي اقامت

دایمي اقامت هغه اقامت دی چې بهرنی د یوه هیواد به قلمرو کې د خپل ځان لپاره قانوني اقامتګاه اختیار کړي. په بل عبارت په بل هیواد کې د بهرني دایمي اقامت خپل یا بل ثالث هیواد ته د مراجعې د حق څخه پرته په بل هیواد کې د بهرني د مداوم توقف څخه عبارت دی.(۷ : ۶۸) د یادونې وړ ده چې نن ورځ اصولاً دولتونه په خپلو هیوادونو کې د بهرنیانو د اقامت سره مخالفت نکوي، ولې دا امر د دې مانع نه ګرځي چې دا آزادي دخاصو مقرراتو او شرایطو لاندې راشي. دا نقطه هم د یادولو وړ ده، که چیرې د بهرنیو اتباعو اقامت په دسته جمعي ډول وي یا په بل عبارت دایمي اقامت د مهاجرت شکل ځانته اختیاروي پدې دلیل چې د هغې وخت نامحدود وي، خو هغه تشریفات چې بهرنیان یې باید د دایمي اقامت د اجازې د ترلاسه کولو په هکله رعایت کړي اصولا هماغه تشریفات دي، چې قانون د موقت اقامت لپاره مقرر کړیدي.(۵۶ : ۱۰۹) د افغانستان په اسلامي جمهوریت کې د بهرنیانو د مسافرت او استوګنې قانون ۷ ماده هم د اقامت ویزې څخه پدې ډول یادونه کړیده ((د استوګنې ویزه: دا ډول ویزه هغو بهرنیو اتباعو ته چې د ننوتلو د کار لپاره د ننوتلو یا له کار پرته د ننوتلو سیاحت او د تمدید شوی تېرېدنې (عبوري) له ویزو څخه یوه ویزه ولري، د قانون له حکمونو سره سم د واکمنو مقامونو له خوا صادریږي او د اعتبار موده ئی له یوې میاشتې نه تر شپږو میاشتو پورې ده او د رسمي غوښتنې په صورت کې اوږدیدای شي)).

د یادونې وړ ده چې په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون د دایمي او موقتي اقامت په مورد لازم توضیحات نه لري، **چې د یو شخص اقامت د کومو شرایطو لاندې موقت او د کومو شرایطو لاندې دي او ایا د دایمي او موقتي اقامت د حقوقو او امتیازاتو تر منځ کوم توپیر شتون لري یا دا چې د مساوي حقوقو څخه برخمن دي؟** چې دا موضوع د نوموړي قانون په احکامو کې د دوباره غور او بررسی غوښتنه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم پراګراف

د عبور حق

ځيني وختونه ممکن بهرنۍ تبعه په يوه هيواد کې د توقف او اقامت قصد ونلري بلکې يواځې وغواړي، چې بل هيواد ته د رسيدو لپاره د يوه هيواد څخه عبور وکړي، پدې صورت کې بهرنيان ضرورت لري تر څو د بهرنيو چارو وزارت د اړوندو مقاماتو او يا نورو ادارو څخه چې د ويزې د صدور صلاحيت لري د عبور ويزه ترلاسه کړي او په ټاکلي وخت کې د هيواد ټاکليو سرحدونو ته داخل او په معينه موده کې دهغې څخه عبور وکړي.(۳ : ۲۰۴)

په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون هم هغه بهرني اتباع ، چې افغانستان د دوی د لارې په مسير کې وي مکلف ګڼل شويدي، چې د ترانزيټ يا عبور ويزه په بهر کې د افغانستان د سياسي نماينده ګيو او قونسلګريو او يا هيوائي ميدانونو څخه ترلاسه کړي. د دې ډول ويزې موده د هوا له طريقه ۷۲ ساعته او د ځمکې له طريقه ۶ ورځې ده، چې د عبوري ويزې د خصوصياتو او وخت په مورد د ذکر شوي قانون ۸ ماده دا ډول صراحت لري ((دا ډول ويزه په بهر کې د افغانستان اسلامي جمهوريت دسياسي نماينده ګيو او قونسلګريو له خوا يا د نړيوالو هوائي ډګرونو د مؤظفينو له خوا د بهرنيو چاروزارت په موافقه د قانون له حکمونو سره سم هغو بهرنيو اتباعو ته صادريږي چې د افغانستان اسلامي جمهوريت ، د مسافر د لارې په تګ لورې (مسير) کې وي او د اعتبار موده ئې په هر حالت کې د هواله لارې دوه او يا ساعته او د ځکمې له لارې ، د ننوتلو له نېټې وروسته شپږ ورځې ده، دغه ويزه په دغه قانون کې د درج شوی مجبره حالت پرته د اوږديدو وړنه ، د اوږدېدو (تمديد) په حالت کی بهرنی د وتلو (خروجي) ويزی په اخيستلو مکلف دی)) د مسافرت قانون کې د يو بل ډول ويزې څخه چې د دوه طرفه عبوري يا ډبل تراتزيت ويزې په نوم سره ياديږي هم يادونه شويده، چې زياتره په موافقت نامو او بالمثل متقابله رويې باندې استوار وي چې د دې ډول ويزې وخت او مورد هم په ۸ ماده کې د ذکر شوي ويزې سره توپير نه لري . دغه ډول ويزه هم د تمديد وړ ده لکه چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۹ ماده دا ډول صراحت لري ((د دوه

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرف تـــــيږېدو (ډبل ترانزيت) ويزه: دا ډول ويزه د متقابله ورته موافقه ليک او چلند له مخې په بهر کې د افغانستان اسلامي دولت د سياسي نماينده ګيو او قونسلګريو له خوا، هغو بهرنيو اتباعو ته صادريږي ، چې د افغانستان اسلامي جمهوريت، د دوی د سفر په تګ لورې (مسير) کې د بيا تيږېدو په وخت کې واقع شوي وي او د اعتبار موده ئې د (بياتيږېدو) په دواړو حالتونو کې د ځمکې او هواله لارې په اتمه ماده کې د درج شوي مودې مطابق ده او په دغه قانون کې د درج شويو مجبره عواملو په شتوالی سره اوږ دېدای شي او د اوږديدو په صورت کې د تيږېدنې (ترانزيت) د ويزې جدول (فورمه) صادريږي)). د يادونې وړ ده چې دعبوري ويزې خاصيت دا دی، چې دا ډول ويزه د نورو ويزو برعکس د خروجي ويزې د اخيستلو الزام نه لري ، مګر دا چې دا ډول ويزه د غير مترقبه عواملو په اساس تمديد شوي، پدې معنی که چيرې يو مسافر وغواړي چې د تاجکستان څخه پاکستان ته مسافرت وکړي نو ناچاراً بايد د افغانستان عبور وکړي البته د ځمکې له لارې. پدې صورت کې بايد د افغانستان د ترانزيټ ويزه په په ايران کې د افغانستان د قونسلګری څخه واخلي او هيواد ته داخلي او وروسته د افغانستان څخه عبور وکړي ، چې پدې صورت کې د افغانستن د بندرونو څخه د خروج په وخت کې د افغانستان سرحدي مامورين دهغې څخه د خروجي ويزې پوښتنه نه کوي اود يواځې د عبوري ويزې لرل کافي دي، پدې معنی چې شخص د خروجې ويزې اخيستلو ته ضرورت نلري.

دريم پراګراف

د خروج حق

دا يوه روښانه او واضح موضوع ده، چې بهرني اتباع هر کله وغواړي د اړوند مملکت د مقاماتو په اجازه سره د متوقف فيها دولت څخه خارج شي. اصولاً د هيواد څخه خروج او بهر کيدل د پاسپورت يا نورو لازمو مدارکو لکه د معتبرې او قانوني ويزې د ارايه کولو پرته خروج ممکن نه دی، پدې ترتيب سره د بهرنيانو د خروج په مورد د هر هيواد د مقرراتو په موجب لازمه ده، چې د دولتي مقاماتو څخه اجازه حاصله کړي. په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون مطابق بهرني اتباع چې په قانوني ډول افغانستان ته داخليږي دخروج په

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې مکلف دي بلل شوي تر څو خروجي ویزه واخلي او همدارنګه هغه وخت کولای شي، چې د افغانستان څخه خارج شي چې د عدلي تعقیب لاندې نه وي او یا دا چې مقروض نه وي، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون ۳۲ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د کار لپاره د ننوتلو ویزې سره، د افغانستان اسلامي جمهوریت ته را ننوځي او د استوګنې موده ئی تېره شي، پدې شرط له افغانستان نه وتلی شي ، چې د وتلو ویزه ترلاسه کړی. د وتلو ویزه هغه وخت د کورنیو چارو وزارت د څانګې له خوا هغه ته صادریږي چې: ۱- د حکومت او یا د اړوندې مؤسسې پوروړی نه وي. ۲- د قانون له حکمونو سره سم تر عدلی څارنې لاندېنه وي. ۳- محکمې له وتلونه د ده د مخنیوي په هکله کوم حکم یا قرار نه وي صادر کړی. هغه واکمن مقامات چې دوتلو د مخنیوی امر صادروي، مکلف دي چې د موضوع په هکله بهرنی تبعه او د کورنیو چارو وزارت اړوندو څانګو ته خبر ورکړي)) لکه څرنګه چې یو بهرنی کولای شي یو هیواد ته داخل شي په همدې ډول کولای شي د هیواد څخه بهر هم شي او دولتونه نشي کولای چې د بهرنیو اتباعو دخروج مانع وګرځي مګر په هغه صورت کې، چې د قانون پواسېه مشخص شوي وي. لکه څه ډول چې د ۳۲ مادې د حکم مطابق بهرني اتباع په دریو مواردو کې نشي کولای ، چې د افغانستان څخه خارج شي اولاً دا چې د دولت او خلکو مقروض نه وي ثانیاً دعدلي تعقیب لاندې نه وي او ثالثاً د محکمې یا نورو واکمنو مراجعو له لورې ممنوع الخروج نه وي اعلان شوی.

د نړیوالو قواعدو پر بنسټ هم هر څوک حق لري خپل استوګنځی په خپله خوښه غوره او وټاکي . هر انسان حق لري چې په خپله خوښه له یو ځای نه بل ځای سفر وکړي او هستوګنه غوره کړي . د بشر حقوقو نړیوالې اعلامیې په اساس د ترک او خروج حق د بهرنیو اتباعو لپاره په رسمیت پیژندلی دی او پدې مورد د ذکر شوي اعلامیې ۱۳ ماده دا ډول صراحت لري ((۱- هر څوک حق لري د هر هیواد په دننه کې په ازادانه توګه د تلو او استوګنې ځای غوره کړي . ۲- هر څوک ازاد دي او حق لري د خپلې استوګنې ځای بدل کړي، او حق لري په هر هیواد کې چې وغواړي ژوند وکړي او یا هغه پریږدي)) همدارنګه نوموړی حق د بشر حقوقو اسلامي اعلامیې په ۱۲ ماده کې هم بیان شوی دی ((هر انسان د شریعت سره سم

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هیواد دننه یا بهر د استوګنځي د لیږدوني او غوره کولو حق لري....)) په همدې ډول د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق کې هم پدې حق باندې هم تاکید شوی دی ((۱- هر څوک چې په قانوني توګه په خپله دولتي سیمه کې استوګن وي د ازاد تګ راتګ او په ازاده توګه هلته د اوسیدنې د ځای حق لري . ۲- هر څوک ازاد دي چې هر هیواد لدې جملې څخه خپل هیواد پرېږدي . ۳- نوموړی حق تر هیڅ ډول بندیز لاندې نشي واقع کیدای ، مګر هغه محدودیتونه او بندیزونه چې د قانون له مخې رامنځته شوي وي او د ملي امنیت، د عمومي نظم د ټینګښت، د عمومي ګټو یا د نورو د حقوقو او ازادیو دپاره لازم وګڼل شي او په دغه تړون کې له نورو حقوقو سره سمون ولري. ۴- هیڅوک نشو کولای په خپل سر پرته له کوم دلیل څخه هیواد ته د ورتګ څخه بې برخې کړو)) نو څه ډول چې پورته ذکر شول بهرني اتباع کولای شي د یو هیواد څخه بهر شي، چې عمدتاً د بهرني تبعه په قصد او اراده پورې تړاو لري اما داسې حالتونه هم شتون لري چې بهرنی تبعه د خپلې ارادې پرته د دولت له لورې د هیواد څخه خروج ته مجبوریږي.

تبصره ــ اخراج

په ځینو خاصو حالاتو کې دولتونه د خپلو سیاسي ، ټولنیزو او امنیتي دلایلو په اساس په انفرادي او یو اړخیز ډول د نړیوالو نزاکتونو خلاف د بهرنیو اتباعو اخراج ته اقدام کوي ، دا اخراج نباید د نړیوالو اصولو سره په تضاد کې واقع شي. نو بناً دعدالت او انصاف د رعایت کولو لپاره باید صورت ونیسي.(۲- ۲۰۶) په واقعیت کې د دولتونو د حاکمیت اصل ته په توجه سره هر دولت د دې حق لري چې د خپل امنیت او استقلال د ساتنې په هغه صورت کې، چې بهرنی تبعه پخپل هیواد کې د عمومي نظم مخل وپیژني هغه اخراج کړي او دا د اخراج کوونکي دولت په سیاسي او ټولنیزو مصلحتونو پورې تړاو لري.

خو باید یادونه وکړو چې دولتونه یواځې په ځینو استثنایي مواردو کې چې د بهرني تبعه شتون واقعاً د مملکت عمومي نظم او امنیت مختل کړي کولای شي د بهرنیانو اخراج ته اقدام وکړي، خو پرته لدې چې بهرني شخص ته صدمه ورسیږي. سربیره پر دې اخراج د عدالت او انصاف په رعایت کولو سره صورت مومي ، خو په هر حالت کې هغه دولت ، چې د خپل قلمرو څخه بهرنیان اخراجوي پدې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورد د هيڅ ډول دليل په ارايه کولو الزام نلري، مګر په هغه صورت کې چې پدې مورد د يوې نړيوالې مرجع له لورې دعوی مطرح شي، چې پدې صورت کې دولت د بهرني د اخراج په مورد کافي دلايل بايد ارايه کړي، چې لدې پرته د دولت د مسوليت سبب ګرځي.

بايد يادونه وکړو چې د يو مشخص هيواد اتباعو د نامعينو افرادو اخراج دهغې مملکت په نسبت يو ډول بد چلند او بده رويه ده، خو د دولت له لورې د لزوم په صورت کې د يوه مشخص هيواد د افرادو اخراج د هيواد د ملي مصلحتونو او عامه نظم د مطرح کيدو په صورت کې کوم مشکل نلري.(۵۵ : ۱۳۲) دا نقطه هم بايد له ياده ونه باسو د دې لپاره، چې اخراج د نړيوالو عمومي حقوقو د اصولو سره مطابقت ولري نو بايد فردي اړخ ولري نه فاميلي، ټولنيز او ډله ايز. او د جنګ او سياسي اړيکو د قطع کيدو پرته که يو دولت د خارجي اتباعو په اخراج باندې تصميم ونيسي او دهغې په موجب د معين هيواد ټول اتباع د خپل قلمرو څخه اخراج کړي، په حقيقت کې ذکر شوی دولت د نړيوالو حقوقو د منل شويو اصولو او نزاکتونو خلاف عمل ترسره کړيدی.(۵۶ : ۱۱۰)

دا موضوع د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند د ۱۹۵۱کال کنوانسيون په ۳۳ ماده کې دا ډول صراحت لري ((۱- له ژمنو دولتونو څخه هيڅ يو به په هيڅ ډول پناه وړونکي هغو خاورو ته چې امکان لري په توکم(نژاد)، مذهب، مليت، په خاصه ټولنيزه ډله کې په غړيتوب يا د سياسي عقيدو په لرلو پورې په اړوندو علتونو د هغه ژوند يا آزادي تر ګواښ لاندې راشي ، ونه باسي ، يا به يې بيرته ونه ګرځوي. ۲- خو هغه پناه وړونکي به چې د کافي دلايلو له مخې يې وجود د هغه ته چې هلته ژوند کوي خطرناک وي يا د محکمې د قطعي قضاوت له مخې د مهم جرم يا جنايت په ارتکاب محکوم شوی وي او د هيواد د ټولنې حال ته مضر تشخيص شي، نشي کولای پدې ماده کې له ذکر شوو مقرراتو څخه د ګټې اخيستنې دعوی وکړي)) بايد ووايو چې هر هيواد حق لري هغه بهرنيان، چې په قلمرو کې يې د امنيت خلاف عمل کوي او عمومي نظم مختل کوي او يا د اخلاقو خلاف اعمال ترسره کړي د خپل هيواد څخه اخراج کړي، په عين حال کې د بهرنيو اتباعو اخراج بايد د انساني شرايطو سره سم صورت ونيسي او په متعارف ډول د

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنيو اتباعو د اخراج لپاره په مصلحتونو قايل شي تر څو بهرنی د ناڅاپي اخراج په صورت کې د مالي او ځاني زيان سره مخامخ نشي. بهرنيو اتباعو ته د مهلت ورکړه د بهرنيانو په نسبت د هيوادونو په شرايطو پورې تړاو لري او د هغې په موجب لکه څرنګه ، چې مخکې هم وويل شول دولت حق لري د مملکت د ضرورت او مصلحت په صورت کې په فوق العاده ډول دغه عمل ترسره کړي.

خو په هغه صورت کې چې بهرنی شخص په هغه هيواد کې د زيات وخت لپاره اوسيدلی وي او شغل او پيشه ولري او د خپل ژوند محور ئې په ثابت محور باندې برقرار کړی وي، پدې صورت کې د اخراج دلايل بايد موجه وي او د کافي مصلحت په نظر کې نيولو او د لازم اخطار سره صورت ونيسي. په هغه مواردو کې چې د بهرنيانو اخراج په غير قانوني ډول ترسره شوي او د اخراج کوونکي دولت د نړيوال مسوليت موجب شوی وي د اخراجي فرد د متبوع دولت په وسيله د نړيوالو مراجعو له طريقه د خسارې د جبران د غوښتنې سبب ګرځي.(۵۳ : ۱۹۹) د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون په دوه مواردو کې د بهرنيانو د اخراج څخه يادونه کړيده چې پدې مورد د نوموړي قانون ۴۴ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د قانع کېدونکو دلائلو له وړاندې کولو پرته، خپله ويزه چې موده ئې تېره شوي وي، تر پنځو ورځو پورې اوږده نکړي د هرې ورځې ځنډ په مقابل کې په يوه ورځ حبس محکوميږي او که چېرې دغه موده له يوې مياشتی نه زياته شي د بند د تاکلي مودې له تېرولو وروسته د افغانستان نه ايستل کيږي)).

په همدې ترتيب سره که چيرې بهرنی تبعه افغانستان ته په غير قانوني ډول داخل شوی وي د واکمنو مراجعو پواسطه اخراجوي ، چې پدې مورد په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو مسافرت او اقامت قانون ۵۱ ماده دا ډول صراحت لري ((هغه بهرنی تبعه چې د يوې ټاکلي مودې او يا د نامعلومې مودې لپاره، د افغانستان له اسلامي جمهوريت نه ويستل شوي وي او د واکمنو افغاني مقاماتو له موافقې پرته افغانستان ته بيا راننوځي، تر يوې مياشتې پورې په حبس محکوميږي، او د افغانستان اسلامي جمهوريت له حدودونه ايستل کيږي)) بنا پردې څه ډول چې ليدل کيږي په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او اقامت قانون د افغانستان څخه

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهرنیانو د اخراج څخه یادونه کړیده، عمدتاً په دوه مشخصو مواردو کې عملي کیږي. پداسې حال کې چې د اخراج موارد زیات دي او باید د دغه مواردو څخه په قانون کې په صراحت سره یادونه شوي وای، چې د هغې په موجب له یوه اړخه بهرنیو اتباعو د خپلو مکلفیتونو او وجایبو حدود پیژني او له بله اړخه د اخراج په مورد د اړوندو ادارو د صلاحیتونو حدود هم واضح وای ، تر څو د مسولینو د سوءاستفادې څخه مخنیوی کیدلو.

د مدني او سیاسي حقوقو نړیوال میثاق هم د بهرنیو اتباعو د قانوني اخراج څخه یادونه کړیده او هغه یې د هیواد د ملي امنیت او منافعو په حفظ پورې تړلې دی ، لکه چې پدې مورد د ذکر شوي کنوانسیون ۱۳ ماده دا ډول صراحت لري ((((۱- هر څوک چې په قانوني توګه په خپله دولتي سیمه کې استوګن وي د ازاد تګ راتګ او په ازاده توګه هلته د اوسیدنې د ځای حق لري . ۲- هر څوک ازاد دي چې هر هیواد لدې جملې څخه خپل هیواد پریږدي . ۳- نوموړی حق تر هیڅ ډول بندیز لاندې نشي واقع کیدای ، مګر هغه محدودیتونه او بندیزونه چې د قانون له مخې رامنځته شوي وي او د ملي امنیت ، د عمومي نظم د ټینګښت ، د عمومي ګټو یا د نورو د حقوقو او ازادیو دپاره لازم وګڼل شي او په دغه تړون کې له نورو حقوقو سره سمون ولري. ۴- هیڅوک نشو کولای په خپل سر پرته له کوم دلیل څخه هیواد ته د ورتګ څخه بې برخې کړو)) چې د عین مسلې څخه د بهرنیانو په اړه د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال ۷ ماده کې دا ډول یادونه شویده (یو بهرنی وګړی د قانون د حکمونو مطابق هغه وخت د یوه هیواد څخه اخراج کیږي ، چې د بهرني پر وړاندې د هیواد د ملي امنیت په خطر کې اچولو په مورد کافي دلایل ولري ، بهرني وګړي حق لري چې د خپل عدم خروج دلایل هغه مقاماتو ته چې د دې هدف لپاره تعین شویدي تقدیم کړي ، د رنګ، ژبې ، مذهب، فرهنګ، نسب، تابعیت او قوم په اساس د بهرنیو اتباعو ډله ایز اخراج ممنوع دی)) او د پناه وړونکو په وضعیت پورې اړوند د ۱۹۵۱ کال کنوانسیون ۳۲ ماده هم پدې مورد دا ډول صراحت لري ((۱- ژمن دولتونه به هغه پناه وړونکي چې په منظمه توګه د هغه په خاوره کې ژوند کوي و نه باسي، خو د ملي امنیت یا عمومي نظم د ساتنې په دلیلونو. ۲- د دغه ډول پناه وړونکو ایستل به فقط د هغه تصمیم په موجب صورت ومومي چې د قانوني موازینو مطابق نیول شوی وي ، نوموړي پناه

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونکي ته باید اجازه ورکړل شي چې له ځانه د تور د لیرې کولو لپاره مدارک وړاندې کړي ، د استیناف غوښتنه وکړي او د واکمنو مقاماتو یا هغه شخص یا اشخاصو ته چې واکمنو مقاماتو ټاکلي وي مراجعه وکړي ، خو دا چې دغه امر د ملي امنیت په دلایلو سره میسر نه وي. ۳- ژمن دولتونه به دغه ډول پناه وړونکي ته مناسب فرصت برابر کړي څو پدې موده کې وکولای شي د قانون له لارې بل هیواد ته د ورتګ مجوز ترلاسه کړي، ژمن دولتونه کولای شي په نوموړي موده کې هغه کورني اقدامات چې لازم دي ، ترسره کړي)) بنا پردې لکه څه ډول چې لیدل کیږي، چې د داخلي قوانینو او نړیوالو اسنادو په اساس بهرني اتباع حق لري، چې خپل هیوادونه ترک او بل هیواد ته داخل او د لنډ یا زیات وخت لپاره هماغلته اقامت وکړي او د اقامت په وخت کې د هغه د نافذه قوانینو په رعایت کولو مکلف دی. په همدې ترتیب سره بهرني اتباع د میزبان هیواد څخه د عبور او مرور حق او هیڅ دولت نشي کولای، چې د بهرنیانو د خروج مانع شي، مګر دا چې قانون د بهرنیو اتباعو خروج ممنوع ګڼلی وي او له بله طرفه دولتونه نشي کولای، چې د موجه دلایلو پرته بهرني اتباع د هیواد څخه اخراج کړي لکه څه ډول ، چې د دې موضوع څخه د بشر حقوقو نړیواله اعلامیه او د مدني اوسیاسي حقوقو نړیوال میثاق کې هم یادونه شویده.

څلورم مبحث

په افغانستان کې د بهرنیو حکمی اشخاص حقوق او وجایب

لکه څه ډول چې مو مخکې هم یادونه وکړه، حقیقي اشخاص د مملکت څخه بهر د یو سلسله حقوقو او وجایبو لرونکي دي، چې دا ډول حقوق او وجایب د بهرنیو حکمي اشخاصو په مورد هم صدق کوي. لدې جهته بهرني حکمي اشخاص عیناً د هماغه حقوقو او وجایبو لرونکي دي، چې حقیقي اشخاص یې لري، مګر په ځینو خاصو مواردو کې.

که څه هم په پخوا وختونو کې له هیواد څخه بهر اړیکې او روابط یوازې او یوازې د حقیقي افرادو له لورې صورت نیولو او یواځې په حقیقي اشخاصو پورې محدودې او منحصرې وې، خو په اوسني عصر کې د تمدن، صنعت او تجارت په سریع پرمختګ سره د دې روابطو بر قراري د حقیقي اشخاصو د توان او قدرت

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخه بهر او د هغې مجموعې افرادو له لورې صورت مومي، چې د مشترک هدف لپاره د انتفاع په منظور یو له بل سره ګډ فعالیت کوي او د قانون په موجب د خپلو متشکله افرادو ځخه د یوه مستقل حقوقي شخصیت لرونکي وي.

نوموړي اشخاص چې په ملي او نړیواله کچه یې هره ورځ اهمیت د زیاتیدو په حال کې دی، باید د دولتونو په وسیله د هغې د فعالیتونو د تسهیل او پرمختګ لپاره هغوی وپیژندل شي او د هغې شخصیت ته رسمیت ورکړل شي. چې پدې مبحث کې به د انتفاعي او غیر انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه او د حکمي اشخاصو حقوق تر مطالعې لاندې ونیسو.

لومړی پراګراف

د بهرنیو حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه

بهرنی حکمي شخص د دې لپاره چې د خپل متبوع هیواد څخه بهر خپل فعالیت ته ادامه ورکړي، د میزبان دولت له لورې د خپل حکمي شخصیت د پیژندلو نیازمند دی. که څه هم د حکمي شخص د پیژندلو په مورد په نړیوالو حقوقو کې کلي او مسلم اصل شتون نلري، خو دغه امر د دولتونو په سیاست پورې تړاو او وابستګي لري، چې هر هیواد یې د خپلو نړیوالو اقتصادي او سوداګریزو ضرورتونو په اساس د قانون یا هغه معاهداتو په اساس چې پدې مورد یې د نورو دولتونو سره منعقد کړي وي، د بهرنیو حکمي اشخاصو په رسمیت پیژندلو ته اقدام کوي. دغه ډول په رسمیت پیژندنه بهرنیو عمومي حکمي اشخاصو ته نه شاملیږي، ځکه نوموړي اشخاص په دولت پورې مربوط او په هغې پورې تړاو لري.(۴ : ۱۸۸) بناپردې پدې پراګراف کې د بهرنیو خصوصي انتفاعي او غیر انتفاعي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه د مطالعې لاندې نیسو.

الف- د بهرنیو انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه

دغه بحث ته د داخلیدو څخه مخکې لازمه ده، چې انتفاعي خصوصي حکمي اشخاص په داخلي قوانینو کې بیان کړو. انتفاعي خصوصي حکمي شخص د قوانینو مطابق تجارتي او مدني خصوصي انتفاعي اشخاصو ته شاملیږي او دا ډول شرکتونو د مشترک منفعت لاسته راوړل د عقد د طرفینو د ارادې عنصر دی، چې

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدني قانون په ۱۲۱۶ ماده کې بیان شویدي((شرکت د داسې عقد څخه عبارت دی چې د هغې په موجب دوه یا د دوو څخه زیات اشخاص تعهد کوي چې د یو مالي فعالیت په کار اچولو دپاره د یوې اندازې مال په ورکولو، یا د یو کار د سرته رسولو یا په اعتبار په داسې توګه سره شریک شي چې ګټه او خساره به یې ترمنځ د هغې موافقې په اساس چې د دوی تر منځ شوي، ویشل کیږي)) نو پدې اساس مدني شرکت هغه عقد دی چې د دوو یا څو نفرو له لورې د یو امر څخه د انتفاع په قصد منځته راځي. دا ډول شرکت د ثبت او راجستر نیازمند دی او لدې پرته د نورو ثالثو اشخاصو سره د تعامل په وخت کې د هغې په عدم باندې استناد کیږي. که څه هم د مقنن فرض د هغې په تشکیل سره دی د ثالثو اشخاصو د حقوقو او د شرکتونو د مسولیت د ایجاد لپاره.

د تجارتي اصولنامې په ۱۱۶ ماده کې تجارتي شرکت دا ډول تعریف شویدی((تجارتي شرکت عبارت د څو کسانو د اشتراک څخه دی، چې په یوه یا متعددو موضوع کې د تجارتي معاملاتو د اجرا په مقصد وي)) یعنی تجارتي شرکتونه هغه وخت حکمي شخصیت ګڼل کیږي چې ثبت شوی وي. د سهامي او محدودالمسولیت شرکتونو قانون د (۲۲)۴ له مخې بهرنی حکمي شخص عبارت دی له((بهرنی حکمي شخص هغه شخص دی چې حقوقي شخصیت یې د افغانستان له قوانینو په غیر قوانینو په چوکاټ کې مشخص شوی وي)).

بناپردې بهرنی حکمي شخص باید په محل اقامت هیواد کې په صحیح ډول تشکیل شوی وي تر څو په افغانستان د هغې شخصیت وپیژندل شي، نوموړي شرکتونه په افغانستان کې د فعالیت لپاره باید مجوز یا اجازه لیک ترلاسه او ثبت کړي، پدې دلیل چې دهغې قانوني اقامتګاه معلومه وي همدارنګه د دعوی د اقامه کولو او طرحه کولو محل هغه محل دی، چې شرکت پکې په ثبت رسیدلی وي تر څو مدعی وکولای شي د هغې په وړاندې دعوی اقامه کړي.

په افغانستان کې د بهرنیو اتباعو د شرکتونو د ثبت قانون د ۱ او ۲ مادو له مخې هغه بهرني اتباع چې په افغانستان کې د تجارت او سوداګری قصد ولري، نو د تجارت وزارت له لوري د جواز په ترلاسه کولو مکلف دی. د نوموړي قانون په ۵ ماده کې د جواز د ترلاسه کولو مراتب پدې ډول ذکر شویدي((۱- د دریو قطعو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکسونو سره یو ځای د تحریري غوښتنلیک تقدیم. ۲- د درخواست کوونکي د متبوع هیواد د قانوني مراجعو څخه د عدم مسولیت د تصدیق ارایه کول. ۳- د شرکت د نوم، د تاسیس نیټې، د پانګې د اندازې او د درخواست کوونکي په متبوع هیواد کې د اصلي مرکز د ادرس وضاحت. ۴- د متبوع هیواد د یوه بانک څخه د درخواست کوونکي د مالي اعتبار د لرلو د تصدیق ارایه کول. ۵- د درخواست کوونکي د مرکزي دفتر او د اړوند هیواد د اطاق تجارت له لورې په افغانستان کې د مورد تاسیس شرکت تضمین. ۶- ټول پورتني اسناد د درخواست کوونکي د متبوع هیواد د بهرنیو چارو وزارت د تصدیق او په هغه هیواد کې د مقیم افغاني سفارت د تائید او مهر کولو څخه وروسته د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت له لورې د سوداګرۍ وزارت ته لیږل کیږي)) او د سهامي او محدود المسولیت شرکتونو د ثبت او جواز ترلاسه کولو لزوم د ذکر شوي قانون په ۲ ماده[22] کې ذکر شویدي، چې د همدغه قانون د (۱۴)۴ مادې له مخې د ثبت مرکزي دفتر د هغې ادارې څخه عبارت ده، چې بهرني سهامي او محدودالمسولیت شرکتونه په هغې کې ثبت کېږي، نو بهرني حکمي اشخاص مقدمتاً باید ثبت او متعاقباً د فعالیت لپاره د جواز په ترلاسه کولو مکلف دی.

ب- د غیر انتفاعي خصوصي حکمي اشخاصو ثبت او پیژندنه

د مدني قانون د ۳۳۸ مادې[23] له مخې دا ډول حکمي شخص هم د خصوصي افرادو له ارادې څخه ناشي او د علمي، تربیتي، ادبي، هنري، فني، خیریه او نورو فعالیتونو په مقصد تشکیل کیږي، د افغانستان د غیر دولتي موسساتو قانون له مخې خارجي موسسه عبارت ده له((مؤسسه: غیر دولتي، غیر سیاسي او غیر انتفاعي سازمان دی چې کورنۍ او بهرنۍ مؤسسې پکې شاملې دي))[24] همدارنګه نړیواله بهرنۍموسسه د نوموړي قانون په اساس عبارت ده له ((نړیواله بهرنۍ مؤسسه: له

---

[22] هیڅ شخص نشي کولای د سهامي او محدودالمسولیت شرکت په توګه د جواز د لرلو او د مرکزي ثبت په دفتر کې د هغه له ثبت کولو پرته په افغانستان کې سوداګریزې معاملې او اعلانونه سرته ورسوي.

[23] حکمي شخصیت په نوعه دی: ۱- عام حکمي شخصیت چې د دولت د رکنونو، فرعي ادارو د هغې د مربوطو شعبو او عمومي تاسیساتو ته شاملیږي. ۲- خاص حکمي شخصیت چې د خصوصي افرادو د ارا دې څخه پیدا کیږي، لکه وقف، جمعیتونه، موسسې، مدني یا تجارتي شرکتونه، مګر داچې قانون دارنګه شخصیتونه عام ګرځولي وي.

[24] د غیر دولتي موسساتو قانون، ۵ ماده، ۱ فقره

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیر دولتي تشکیل څخه عبارت ده چې له افغانستان څخه بهر د بهرنیو دولتونو د قانون مطابق جوړېږي او فعالیت یې له یوه هېواد څخه زیات احتواء کوي. د ملګرو ملتو مؤسسې او اړوند ارګانونه یې په دې تعریف کې شامل ندي))[25] په همدې ترتیب سره په ذکرشوي قانون کې د دا ډول حکمي اشخاصو غیر انتفاعي والی په ۵ ماده کې دا ډول بیان شویدی((غیر انتفاعي پدې مفهوم چې : ۱- مؤسسه نشي کولای ترلاسه شوې شتمنی، عایدات او ګټې دمؤسسې له کاري هدفونو پرته هېڅ شخص ته ووېشي. ۲- مؤسسه نشي کولای له ترلاسه شوو شتمنیو، عایداتو او ګټو څخه په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د مؤسسینو، غړو، مدیره هیئت، مسؤولینو، کارکوونکو، مرسته ورکوونکو یا د هغوی د خپلوانو د شخصي مقصدونو او ګټو لپاره استفاده وکړی))[26].

دا ډول حکمي اشخاص د جواز اخیستلو او ثبت لپاره باید د سوداګری او صنایعو وزارت ته غوښتنلیک ورکړي همدارنګه هغه سند یا نور معتبر مدارک چې په بل هیواد کې د شرکت ثبت او فعالیت ثابت کړي باید د غوښتنلیک سره ضمیمه او د بهرنیو چارو وزارت ته یې وړاندې کړي، چې نوموړی وزارت یې د ثبت لپاره د سوداګری او صنایعو وزارت ته لیږي. په افغانستان کې د موسسې شخصیت په ثبت کولو سره تکمیل کیږي(د غیر دولتي موسساتو قانون ۲۰ماده). د دې ډول موسسو د حمایت په مورد د غیر دولتي موسساتو قانون ۷ ماده دا ډول صراحت لري((په افغانستان کې د مؤسسې پر هدفونو او فعالیتونو باندې هېڅ ډول محدودیت نشي وضع کېدای، خو د قانون په موجب)).

دوهم پراګراف

د بهرنیو حکمي اشخاصو حقوق او وجایب

لکه څرنګه چې مخکې د بهرنیو حکمي اشخاصو ثبت او پیژندل د افغاني قانونګذار له لورې بیان شول، چې د دې پیژندنې په موجب بهرنیو حکمي اشخاصو

25 هماغه قانون، ۵ ماده، ۴ فقره
26 هماغه قانون، ۵ ماده، ۵ فقره

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ځيني حقوق هم ايجاديږي او د مدني قانون د ۳۴۱ مادې[27] له مخې د ټولو هغو حقوقو لرونکي دي، چې د قانون له لورې حقيقي اشخاصو ته ورکول کيږي، مګر په هغه مواردو کې چې ذکر شوي حقوق يوازې په حقيقي اشخاصو پورې منحصر وي. البته قانوني ممنوعيتونه، لکه د اساسي قانون د ۴۱ مادې له مخې د بهرنيو اشخاصو له لورې د عقاري اموالو د عدم تملک بيان شوی دی. پداسې حال کې چې د افغانستان د غير دولتي موسساتو قانون په ۲۶ ماده ۱ فقره کې پدې مورد دا ډول حکم راغلی دی((مؤسسه د قانون د حکمونو مطابق د منقولو او غير منقولو مالونو لرونکې ده او له هغو څخه د غير انتفاعي مقصدونو او هدفونو د سرته رسولو لپاره ګټه اخلي)) نوموړی ماده په ځينو مواردو کې د اساسي قانون د ۴۱ مادې سره په تعارض او د اعمال قابليت نلري او دغه حکم يوازې د بين المللي موسساتو، چې افغانستان هم د هغې غړی وي د تطبيق وړ دی. او دغه موسسات کولا شي چې په افغانستان کې عقاري اموال تملکت کړي لکه نړيوال بانک او د ملګرو ملتونو سازمان.(۴ : ۱۹۳)

د بهرنيو حکمي اشخاصو پيژندې ته په توجه سره د هغوی لپاره د افغاني مقنن له لورې حقوق ايجاد کيږي، چې ځيني د دې حقوقو څخه په لاندې ډول دي: بهرنی حکمي شخص د داخلي حقيقي يا حکمي شخص پشان کولای شي، چې پخپله اساسنامه کې پيش بيني شوي معاملات او سرمايه ګذاري يا پانګونه وکړي، پرته له هغه معاملاتو څخه چې د بهرنيو اتباعو لپاره ممنوع وي(د ثبت قانون ۳ ماده). لکه د بهرنيو شرکتونو د ثبت قانون د ۹ مادې له مخې بهرني حکمي اشخاص کولای شي، چې افغاني توليدات په ټولو هيوادونو کې خرڅ کړي. د خصوصي پانګونې قانون د ۳ مادې له مخې داخلي او خارجي حقيقي او حکمي اشخاص کولای شي د دې قانون او د تجارت قانون د موادو مطابق د تجارتي فعاليتونو په برخه کې په ټولو اقتصادي فعاليتونو کې که توليدي وي يا خدماتي پانګونه وکړي، له هغه مواردو پرته چې قانون مستثنی ګرځولي دي.[28] همدارنګه د سهامي او

---

[27] حکمي شخصيت د ټولو هغو حقوقو لرونکی دی، چې د قانون په وسيله تاکل شوي وي. مګر هغه حقوق چې په حقيقي شخص پورې منحصر وي.

[28] د خصوصي پانګونې قانون د ۵ مادې له مخې په لاندې ساحو کې پانګونه ممنوع ده: - دهستوي انرژۍ په پراختياکې. ۲- دقمارخانو او هغوته د ورته ځايونو تأسيسول. ۳- دمخدره موادو او نشه راوړونکو موادو توليد...

په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدودالمسولیت شرکتونو قانون د ۱۹ مادې له مخې((سهامي شرکت د حکمي شخصیت په توگه د غیر محدودې مودې لپاره فعالیت کوي، د خپلواک شخصیت د ټولو هغو واکونو لرونکی دی چې د سوداگریزو معاملو او نورو چارو د سرته رسولو لپاره په قانوني توگه فعالیت کوي، خو دا چې د شرکت په اساسنامه کې بل ډول تصریح شوی وي)).

د مدني قانون په ۳۴۲ ماده کې د داخلي او خارجي حکمي اشخاصو لپاره خصوصیات بیان شویدي، چې د بهرنیو حکمي اشخاصو د ثبت او پیژندلو څخه وروسته د هغې خصوصیات گڼل کیږي. د ذکر شوي مادې له مخې د خصوصیات په لاندې ډول دي: ۱- ځانگړي مالي حقوق او وجایب. ۲- د هغه اهلیت چې په اساسنامه کې تحدید شوی او قانون مجاز گڼلی وي. ۳- د دعوی د اقامه کولو او د دعوی د دفغ کولو حق. د اوسیدلو د ځانگړي ځای لرل او هغه د هغه ځای څخه عبارت دی، چې مرکزي اداره یې پکې واقع وي. د بهرنیو اتباعو په مورد چې د افغانستان د قوانینو مطابق د حکمي اشخاصو تاسیس ته اقدام کوي وروسته د ثبت او پیژندلو څخه د افغاني حکمي شخص په عنوان د افغاني تابعیت لرونکی او د خارجي شخص د وصف څخه هم خارجیږي. پدې ترتیب سره همانغه د داخلي شخص پشان د حقوقو څخه برخمن کیږي او دغه اشخاص کولای شي، چې عقاري اموال هم تملک کړي. ځکه د هغې حکمي شخصیت د هغې غړو، سهم یا ونډه لرونکو او مدیرانو د حقیقي شخصیت څخه جدا دی، چې دا موضوع د نومړو دوو اشخاصو تر منځ د تمایز نقطه ده ، چې د حقوقو علم ته هم د منلو وړ ده.[۴ : ۱۹۴]

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د هر هیواد نفوس د دولت سره د فرد د اړیکو د نوعیت په لحاظ په دوو ډولونو باندې ویشل کیږي چې د داخلي اتباعو او بهرنیانو څخه عبارت دي، له همدې ځایه ده چې د نړیوالو خصوصي حقوقو دوه عنوانونه تابعیت او د بهرنیانو د وضعیت په نوم سره رامنځته کیږي. او هغه محتواګانې چې د دې عنوانونو لاندې مطرح کیږي د موضوع د مطالعې څخه د ناشي اختلافاتو څخه دي، یعنی د اتباعو څخه د ملي او داخلي حقوقو په قلمرو کې او برعکس د بهرنیانو څخه عمدتاً د نړیوالو خصوصي حقوقو او بعضاً د نړیوالو عمومي حقوقو په قلمرو کې بحث کیږي، چې په حقیقت کې د بهرنیانو حقوقي وضعیت د نړیوالو خصوصي حقوقو د عمده او اساسي مباحثو څخه ګڼل کیږي نو لکه څرنګه چې مخکې هم وویل شول چې، ننی عصر د ارتباطاتو او تګ راتګ عصر دی یعنی هره ورځ په زرګونو بهرنیان د خپلو هیوادونو د سرحدونو څخه تیر او د نورو هیوادونو قلمرو ته داخلیږي، چې ممکن د ټولنیزو، سیاسي، فرهنګي، اقتصادي، حقوقي او نورو اړخونو له حیثه یې د خپل هیواد څخه متفاوت وي او په عین حال کې دولتونه هم کوشش کوي او پدې هڅه کې وي، چې د خپلو اتباعو د ژوند او عامه اسانتیاو د برابرولو لپاره لازم اقدامات ترسره کړي. ځکه دولتونه د خپلو اتباعو پر وړاندې ملکفیتونه لري او په مقابل کې یې اتباع هم د دولت پر وړاندې د ټاکلیو وجایبو په ترسره کولو مکلف ګرځي، چې په حقیقت کې د ژان ژاک روسو په قول دا یو ډول ټولنیز تړون دی، چې د ټاکلیو افرادو او ټاکلي دولت تر منځ رامنځته او یو د بل پر وړاندې د حقوقو او وجایبو لرونکي وي.(۱۲: ۱۹)

نو په همدې ملحوظ عمدتاً د حقوقو څخه برخمن کیدل او د وجایبو تحمیل د تابعیت په اساس صورت مومي خو دا پدې معنی نه ده، چې بهرنیان او یا د بهرنیانو په مورد لکه چې په پخوا وختونو کې د محرومیت اصل معمول وو، یعنی دا چې په محل اقامت هیواد کې د بشر د اساسي حقوقو څخه برخمن کیدل او د وجایبو متحمل کیدلی نه شول، بلکه نن ورځ د نړی د زیاترو هیوادونو د قوانینو په اساس د اتباعو او بهرنیانو د یو شان والي او تساوي اصل په مجموع کې منل شویدی او د حد اقل حقوقو معیار په ملي او نړیواله کچه د حد اکثر حقوقو د معیار په په لوري سیر او میلان پیداکړیدی، خو دا چې قانون په صراحت سره هغوی د یو لړ ځانګړو حقوقو

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه محروم ګڼلي او پر هغوی باندې يې وجايب تحميل کړي وي. بهرنی حق لري چې د يوه حقيقي شخص په عنوان په بل هيواد کې اقامت او هستوګنه وکړي او د يو سلسله امتيازاتو څخه مستفيد شي، لدې رويه بهرنيان کولای شي د محل اقامت هيواد محکمې ته د مدعی او مدعی عليه په عنوان مراجعه وکړي او د حق د احقاق لپاره د ټولو قانوني تسهيلاتو څخه ګټه پورته کړي او د خپل ځان څخه د دفاع لپاره مدافع وکيل وټاکي او د دې تر څنګ د محاکمې په جريان د پوهيدلو لپاره د ژباړن د لرلو حق لري. که د محل توقف دولت پدې مورد په بهرنيانو باندې محدوديتونه وضع کړي، نو بهرنی حق لري چې د خپل متبوع هيواد سياسي او قونسلي مامورينو ته په مراجعې سربيره د محل اقامت هيواد محاکمو ته هم د خپل حق د احقاق لپاره مراجعه وکړي.

په همدې ترتيب سره بهرنيان کولای شي په محل اقامت هيواد کې خپل ديني او مذهبي مراسم اجرا کړي او همدارنګه کولای شي په ميزبان هيواد کې ازدواج وکړي او د بې تابعيته اشخاصو په مورد د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال اعلاميې مطابق بهرنيان کولای شي کوچني اولادونه او نور خپلوان ولري او همدارنګه کولای شي چې په خپله ملي ژبه خبرې او زده کړه وکړي. همدارنګه بهرنيان حق لري، چې د داخلي اتباعو په شان د عمومي خدمتونو لکه راديو، تلويزون، برق، ګاز، ښوونې او روزنې او نورو خدمتونو څخه استفاده وکړي، البته امکان لري ځيني د دې خدمتونو څخه د داخلي اتباعو لپاره وړيا او د بهرنيانو لپاره مالياتي وي.

که د بهرنيانو سره د بشر د لومړنيو حقوقو د برخمن کيدو له لحاظه مناسب چلند ونشي، نو په يقين سره بايد د دې توقع ونلرو چې نور هيوادونه به زموږ د هيواد د اتباعو سره له هره حيثه انساني او عادلانه چلند وکړي، بنا پردې که وغواړو چې زموږ هيواد د اتباعو سره په نورو هيوادونو کې مناسب او عادلانه چلند وشي، نو بايد د نورو هيوادونو د اتباعو سره هم انساني او عادلانه چلند وکړو. او که چيرې د بهرنيانو د ورود، اقامت، عبور او خروج په مورد مناسب او عادلانه قواعد ولرو او وضع کړو، نو يقيناً د نورو هيوادونو څخه هم بايد د افغاني اتباعو سره د عادلانه چلند توقع ولرو.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چيرې د هيواد نافذه قوانينو ته په لنډ ډول نظر وکړو، نو ليدل کيږي چې د افغانستان قوانين د بشري ژوندانه په مختلفو برخو کې بهرنيانو ته اساسي او بشري حقوق ورکړي دي. او د هغې رعايت يې په خپل ځان واجب بللی، لکه چې د اساسي قانون ۵۷ مادې د صراحت له مخې دولت په افغانستان کې د خارجي اتباعو حقوق او آزادی له قانون سره سم تضمينوي. دا کسان د بين المللي حقوقو د قواعدو په حدودو کې د افغانستان د دولت د قوانينو په رعايت مکلف دی. په همدې ترتيب سره د په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون هم بهرنيانو ته د داخلي اتباعو په شان حقوق ورکړيدي چې پدې مورد د نوموړي قانون ۲۵ ماده دا ډول صراحت لري: هغه بهـــــــرنی تبعه چې ددغه قانون له حکمونو سره سم د افغانستان اسلامـــــــــي جمهوريت ته راځي ، له هغو حـــــقوقو نه ګټه اخلي چې د افـــــغانستان اسلامي جمهوريت په قـــوانــــــينو کی ورتـــــه ټاکـــــــل شوي دي.

بنا پردې څه ډول مو چې مطالعه کړل، په افغانستان کې د بهرنيو اتباعو حقوق او آزادی د هيواد د نافذه قوانينو او نړيوالو اسنادو مطابق بيان شويدي او دغه حقوق او آزادی چې مخکې هم ورته اشاره وشوه د قانون پواسطه تضمين شويدي. د يادولو وړ ده چې د بهرنيو اتباعو اساسي حقوق او آزادی په نړيوالو معتبرو اسنادو لکه د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، د بشر حقوقو نړيواله اسلامي اعلاميه، د مدني او سياسي حقوقو نړيوال ميثاق، د پناه وړونکو په وضعيت پورې اړوند کنوانسيون او د بهرنيانو په مورد د ملګرو ملتونو د ۱۹۸۵ کال په اعلاميه کې په پراخ ډول منعکس شويدي او د غړو دولتونو څخه غواړي، چې په محل اقامت هيواد کې د بهرنيانو د انساني حقوق او آزادی رعايت کړي.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماٴخذونه

1) قرانکریم

2) آل کجاف، حسین. حقوق بین الملل خصوصي(۱۳۹۰). دانشگاه پیام نور

3) ابراهیمي، سید نصرالله. (۱۳۷۳). حقوق بین الملل خصوصي. چاپ اول، تهران: سمت.

4) افضلي، عبدالوحد و محمد اسحق رحیمي.(۱۳۹۱). حقوق بین الملل خصوصي. چاپ اول، تهران: (سمت)مرکز تحقیق و توسعه علوم انساني و موسسه تحصیلات عالي ابن سینا، افغانستان.

5) الماسي، نجادعلي. (۱۳۸۵). حقوق بین الملل خصوصي. چاپ چهارم، تهران: نشر میزان.

6) انوري، حسین. (۱۳۸۵). فرهنگ فشرده سخن. چاپ دوم، تهران: انتشارات سخن.

7) جعفر لنګرودي، محمد جعفر. (۱۳۸۲). ترمینولوژي حقوق. چاپ سزدهم، تهران: کتابخانه ګنج دانش.

8) د افغانستان د بشر حقوقو خپلواک کمیسون. (۱۳۸۵). د بشر حقوقو نړیوال ځانګړي سندونه، کابل: مطبعه حبیب الله حسیب.

9) دانش پژوه، مصطفی.(۱۳۸۶). اسلام و حقوق بین الملل خصوصي. چاپ سوم تهران: مرکز چاپ و انتشارات امور خارجه.

10)رسولي، محمد اشرف. (۱۳۸۹). تحلیل و نقد قانون اساسي افغانستان. چاپ اول، جلد اول، کابل: انشارات سعید.

www.ketabton.com په انټرنیټ کې د پښتو ژبې انلاین کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

11)رسولي، محمد اشرف. (۱۳۸۹). تحليل و نقد قانون اساسي افغانستان. چاپ اول، جلد دوم، کابل: انتشارات سعيد.
12)روسو، ژان ژاک.(۱۳۴۲). قرارداد اجتماعي. مترجم، عنايت الله شکيباپور، تهران: بنگاه مطبوعاتي فرخي.
13)ستيز، ملک.(۱۳۸۶). بې ځايه شوي، کډوال او پناه اخيستونکي. ژباړن، سيد محی الدين هاشمي، کابل: د مدني ټولنې او بشر حقوقو شبکه.
14)سلجوقي، محمود.(۱۳۷۷). بايسته های حقوق بين الملل خصوصي. تهران: نشر ميزان. .
15)شيخ الاسلامي، سيدمحسن.(۱۳۸۴). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ اول، تهران: کتابخانه گنج دانش.
16)صافی، ودير. (۱۳۷۰). حقوق بين الملل عمومي.کابل: مطبعه دولتي.
17)ضيائي بيگدلي، محمد رضا.(۱۳۸۱). حقوق بين الملل عمومي. چاپ نوزدهم، تهران: کتابخانه گنج دانش.
18)عبدالله، نظام الدين. (۱۳۹۱). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ سوم، کابل: انتشارات سعيد.
19)عدليې وزارت . (۱۳۷۹). پاسپورت قانون.
20)——— . (۱۳۵۵). جزا قانون.
21)——— . (۱۳۴۳). د افغانستان اساسي قانون.
22)——— . (۱۳۵۵). دافغانستان جمهوريت اساسي قانون.
23)——— . (۱۳۶۶). د افغانستان جمهوريت اساسي قانون.
24)——— . (۱۳۶۹). د افغانستان اسلامي جمهوريت اساسي قانون.
25)——— . (۱۳۸۲). د افغانستان اسلامي جمهوريت اساسي قانون.

www.ketabton.com په انترنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

26)———— .(۱۳۵۹). د افغانستان جمهوريت ديموكراتيک ا اصول.

27)———— . (۱۳۱۰). د افغانستان عليه دولت اساسي اصول.

28)———— . (۱۳۰۱). د افغانستان عليه دولت اساسي نظامنامه.

29)———— . (۱۳۷۹). د افغانستان په اسلامي جمهوريت كې د بهرنيو اتباعو د مسافرت او استوګنې قانون.

30)———— . (۱۳۸۳). د افغانستان په ادارو كې د بهرنيو اتباعو د استخدام مقرره.

31)———— . (۱۳۹۲). د انتخاباتو قانون.

32)———— . د بهرنيو اتباعو د تجارتي شركتونو د ثبت قانون.

33)———— . (۱۳۸۵). د پناه وړونكو په وضع پورې اړوند كنوانسيون.

34)———— . (۱۳۷۹). د تابعيت قانون.

35)———— . (۱۳۳۹). د تجارت اصولنامه.

36)———— . (۱۳۳۹). د تجارتي علايمو اصولنامه.

37)———— . (۱۳۸۲). د جزايي اجراتو موقت قانون.

38)———— . (۱۳۸۴). د ښارنوالی د تشكيلاتو او صلاحيتونو قانون.

39)———— . (۱۳۸۴). د خصوصي پانګونې قانون.

40)———— . (۱۳۸۵). د سهامي او محدودالمسوليت شركتونو قانون.

41)———— . (۱۳۵۴). د سياحت قانون.

42)———— . (۱۳۸۴). پر عايداتو د مالياتو قانون.

43)———— . (۱۳۸۴). د غير دولتي موسساتو قانون.

44)———— . (۱۳۸۵). د كار قانون.

45)———— . (۱۳۸۵). د مدافع وكيلانو قانون.

www.ketabton.com په انترنيټ كې د پښتو ژبې انلاين كتابتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

46)———— . (۱۳۶۹). د مدني محاکماتو د اصولو قانون.

47)———— . (۱۳۵۵). مدني قانون. اول جلد.

48)———— . (۱۳۵۵). مدني قانون. دوهم جلد.

49)———— . (۱۳۵۵). مدني قانون. دريم جلد.

50)———— . (۱۳۵۵). مدني قانون. څلورم جلد.

51)———— . (۱۳۰۲). د مهاجرت نظامنامه.

52)عميد، حسن. (۱۳۸۳). فرهنگ عميد. چاپ بيست و ششم، تهران: موسسه انتشارات امير کبير.

53)مدني، سيدجلال الدين. (۱۳۸۴). حقوق بين الملل خصوصي. چاپ چهارم ، تهران: انتشارات جنگل.

54)ناصح، ولي محمد. (۱۳۹۲). حقوق بين الملل خصوصي. کابل: انتشارات سعيد.

55)ناصح، ولي محمد. (۱۳۸۸). حقوق و وجايب خارجي ها در افغانستان. چاپ اول، کابل: انتشارات سعيد.

56)نصيري، محمد. (۱۳۸۱). حقوق بين الملل خصوصي. تهران: موسسه انتشارات آگاه.

57)يوشمير مؤلفين. (۱۳۸۷). د حقوقي اصطلاحاتو قاموس.کابل پوهنتون د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی، کابل: د USAID په مالي ملاتړ.

www.ketabton.com په انټرنيټ کې د پښتو ژبې انلاين کتابتون

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library